

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

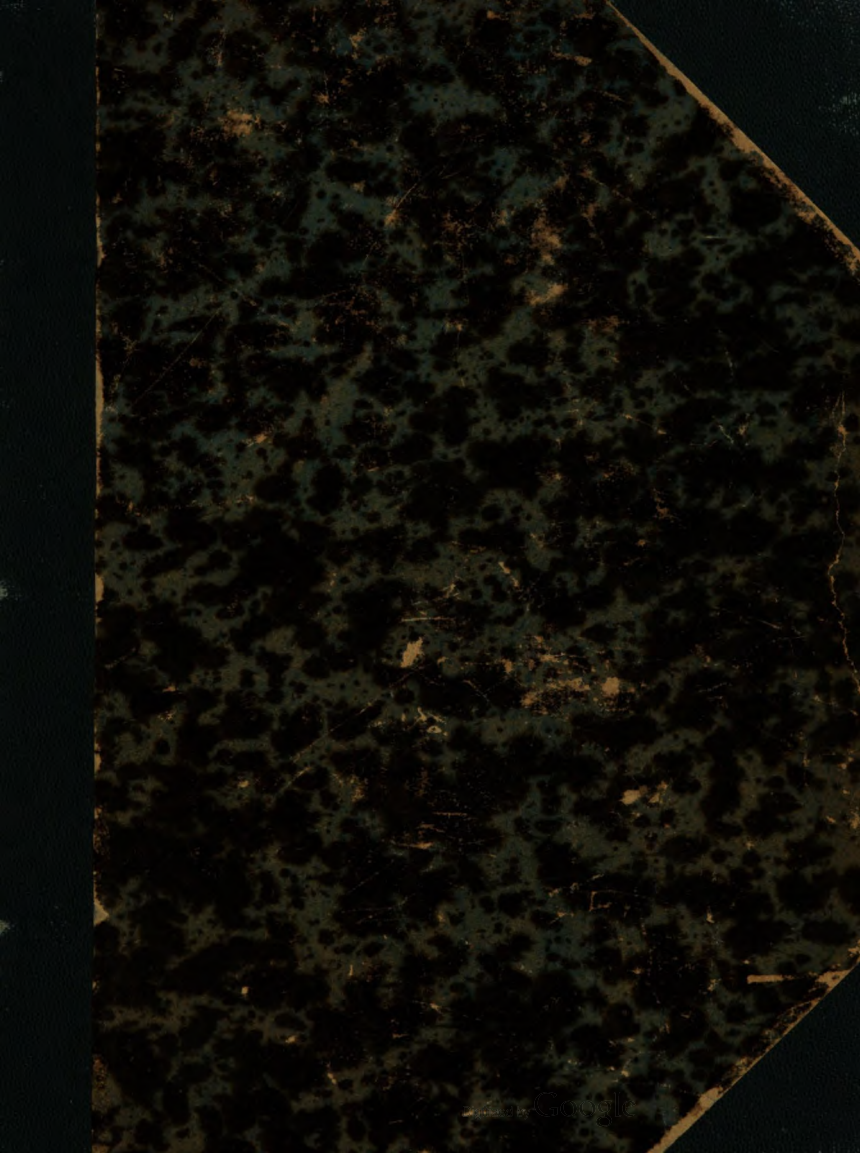
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

699 3.14

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0211

GULDENS-EDITIE.

Nº. 162.

199 J 14

HERINNERINGEN

AAN DE

Belgische Omwenteling van 1830.

DOOR

W. J. KNOOP.

'S-GRAVENHAGE,
CHARLES EWINGS,
1886.

HERINNERINGEN AAN DE BELGISCHE OMWENTELING VAN 1830.

Joseph Lebeau, geboren te Hoey in 1794, gestorven in 1865, heeft eene eerste plaats bekleed onder de bewerkers van de Belgische omwenteling van 1830, onder de grondleggers van den Belgischen Staat.

Na te Luik in de rechten te hebben gestudeerd, is Lebeau eenige jaren werkzaam geweest als advocaat, eerst te Hoey, later te Luik. De pleitzaal had echter geene aantrekkelijkheid genoeg voor hem, en hij had weinig geestdrift voor de werkzaamheden als advocaat; hij oordeelde, en te recht, dat het staatsleven meer zijne bestemming was; hij werd publicist en richtte in 1824 te Luik een dagblad op met den titel van *Mathieu Laensberg*.

Mathieu Laensberg, een soortgelijk legendarisch weervoor-speller als de Don Antonio Magino van onzen vroegeren *Enkhuizer Almanak*; — in 1828 werd de naam *Mathieu Laensberg* vervangen door den meer deftigen naam *Le Politique*.

De voorname medewerker van Lebeau was hierbij de Brugge-
naar Paul Devaux, een van de uitstekendste en achtens-
waardigste mannen, die toen deel hebben genomen aan het
Belgische staatsleven; verder de gebroeders Charles en
Firmin Rogier, Franschen van geboorte en afkomst, maar
in België opgevoed en gevestigd; Hennequin, een bekwaam
Maastrichtsch advocaat; Teste, een uitgeweken Franschman,
toen te Luik gevestigd, later Minister onder Lodewijk Filips
en ongelukkig geëindigd door een beschuldiging van geldelijke
knoeierijen; — ziedaar eenige van de medewerkers van
Lebeau's dagblad, dat spoedig, door het talent en de warme
overtuiging, waarmede het werd geschreven, een grooten
invloed verkreeg op de openbare meening in de Zuid-Neder-
landsche gewesten. Die openbare meening te vormen en te
leiden, is dan ook het voorname doel geweest van *Le Poli-
tique*; dat blad werd een der krachtigste organen van de
liberale partij, die toen in België tot stand kwam.

Toen de omwenteling van Augustus 1830 uitbrak, nam
Lebeau daaraan een werkzaam deel, en als publicist, en
als volksvertegenwoordiger, en als bewindsman; vooral aan
hem is het te danken, dat Leopold I den Belgischen troon
heeft bestegen; — niemand stoote zich aan die uitdrukking;
te danken; want al hebben wij, als Hollanders, als aanhangers
van het huis van Oranje, vijandig gestaan tegenover Leopold I,
toch zou het onverstand en onrechtvaardigheid aanduiden,

wilde men nu nog blind zijn voor de groote hoedanigheden van dezen eersten Belgischen Koning, wilde men nu de zegeningen miskennen, die zijne regeering over België heeft gebracht. In zijn langen levensloop heeft Lebeau zijn Koning herhaaldelijk als Minister trouw bijgestaan; hij heeft gewichtige staatshandelingen tot stand helpen brengen; zijn onbezweken ijver en zijne bekwaamheid hebben hem de algemeene achting doen verwerven; hij is, in één woord, een staatsman geweest, waarop een land met fierheid kan wijzen.

In 1883 is te Brussel bij A. N. Lebègue & Cie (46 rue de la Madeleine) een werk uitgekomen van en betreffende Lebeau; het heeft tot titel: *Souvenirs personnels* (1824—1841) *et correspondance diplomatique de Joseph Lebeau*; de uitgever Armand Freson, heeft een *Préface historique* daaraan toegevoegd van een kleine honderd bladzijden, bijna een derde gedeelte van het geheele werk. De arbeid van Lebeau zelf bestaat uit eene inleiding en drie hoofdstukken of afdelingen; de inleiding, samengesteld uit aantekeningen gedurende de jaren 1824—1830 en, evenals de drie hoofdstukken, herzien in 1862, is het minst afgewerkte deel van dezen arbeid. Achter die *Souvenirs* vindt men eenige brieven, door Lebeau, tijdens zijn eerste ministerie (1831), geschreven aan verschillende mannen, die op het staatstooneel in België eene belangrijke rol hebben vervuld.

Dit werk van en over Lebeau is zeer belangrijk; het verplaatst in de dagen van de Belgische omwenteling; het doet de gebeurtenissen en nog meer de meeningen van dien tijd herleven; het wekt herinneringen op, die zelfs een tijdsverloop van eene halve eeuw niet geheel heeft kunnen uitwischen. Onder het lezen, toen die herinneringen weer levendig werden, hebben wij aantekeningen gemaakt, die weldra zulk eene uitbreiding verkregen, dat wij daarvan een geheel hebben gevormd, thans aan de openbaarheid prijsgegeven.

Wie in deze «herinneringen» de vrucht denkt te vinden van grondige historische studiën, in deftigen stijl vervat, zal teleurgesteld zijn; want zoo hoog streeft onze eerezucht niet; — wat hier meegedeeld wordt, in zeer gemeenzamen stijl, is niets anders dan de uiting van persoonlijke inzichten en meeningen, die mogelijk weinig weerklink en instemming zullen vinden — en dat ook niet beoogen.

's-Gravenhage, den 12^{den} Augustus 1884. W. J. KNOOP.

I.

De Belgische Staatspartijen in 1830.

De oppositie, die in de jaren kort voor 1830 in België ontstond tegen Koning Willem I, was samengesteld uit twee hoofdgroepen: de liberale partij en de Katholieke partij; maar

ook de liberale partij was uit verschillende bestanddeelen te zamengebracht: republikeinen, Franschgezinden en voorstanders van een waarlijk constitutioneel Staatsbestuur.

In de Katholieke partij was eenheid.

De republikeinen onder de Belgische liberalen waren weinig in getal en oefenden weinig invloed uit; een der uitstekendsten van hen was Louis de Potter, die toen de banierdrager was van de Belgische oppositie, — het *hoofd* daarvan is hij volstrekt niet geweest; zelfs niet in dien korten tijd, toen zijn naam, als het ware, de leus was, waarin zich de Belgische opstand scheen te openbaren: de afgod van één dag werd spoedig van den zetel geworpen, waarop de wufte volksmeening hem had verheven.

Armand Freson zegt in de *Préface* (bl. 16—17) van De Potter het volgende:

«Louis de Potter.... maar wie denkt er nu nog aan dat warhoofd,» (*ce détraqué* — iemand, die een slag van den molen beet heeft; *warhoofd* is, eigenlijk, eene te zwakke vertaling) «die een kort oogenblik zulk eene buitensporige populariteit heeft genoten: In 1828 was hij een onbeduidend publicist, die een naam verkreeg, toen de Hollandsche regeering hem een ongerijmd drukpers-proces aandeed, waaraan De Potter en zijne advocaten eene staatkundige kleur wisten te geven. Een tweede proces, ditmaal hatelijk

(*odieux*), eene trotsche houding, uitdagende pleitredenen, een vonnis van acht jaar ballingschap, dit alles maakte De Potter tot een martelaar in het staatkundige. Een zegetocht, die niet te beschrijven is, was zijn terugkeer naar Brussel na de September-dagen. De afgod van het volk, de onbeperkte meester in het voorloopig bewind, droomde De Potter toen van eene Belgische Republiek, wier hoofd hij zou zijn; die droom duurde niet lang. Felix De Merode, gesteund door Van de Weijer, was de eerste in het voorloopig bewind, die het waagde, tegen hem op te staan. Gendebien, van Parijs teruggekeerd, werd zijn hevige tegenstander. Eene maand later, eenige dagen nadat het nationale Congres was bijeengekomen, trad De Potter uit het voorloopig bewind; en het algemeen bleef daarbij volkomen onverschillig. Het is niet noodig, om veel van hem te zeggen; een enkel woord is voldoende, om hem te kenschetsen; het was een egoïst; bij al wat hij zeide of deed, stond alleen zijn eigen persoon op den voorgrond. Van November 1830 tot zijn dood in 1859 heeft De Potter op zoo jammerlijke wijze geworsteld tegen de krenkende vergetelheid, die zijn deel bleef, dat wij niet gelooven, dat er nog onzekerheid kan bestaan aangaande de onwaarde van dien man, die alleen door het toeval een oogenblik geplaatst werd op zoo hoog standpunt.»

Dat oordeel is onjuist, onbillijk. Laat het zijn, dat De Potter, ook als schijver en geleerde, niet uitstekend is geweest;

dat ijdelheid en gloriezucht soms zijne handelingen hebben gekenmerkt; dat er geen staatsman in hem stak; dat hij volstrekt niet de bekwaamheid had, om aan het hoofd van eene regeering te staan of eene Staatspartij te leiden en te besturen, — dat alles *kan* waar zijn, of — om juist onze meening uit te drukken — dat alles *is* waar; — maar dat alles belet niet, dat De Potter is geweest een man van overtuiging, van moed, die eerlijk in zijne openbare handelingen is geweest en geen eigen voordeel beoogde, niet toegaf aan zelfzucht, toen hij in België den vrijheidsgeest aanwakkerde; hij heeft niet gestreefd naar grootheid en en macht, zich niet verrijkt ten koste van het algemeen, Hij, man van vermogen, geleerde en aan zijne studiën genoeg hebbende, om zijn leven nuttig te besteden, vijandig aan de Roomsche Kerkleer, die in België toen alvermogend was, had in dit alles redenen genoeg, om buiten het Staatsleven te blijven en zijne dagen rustig door te brengen in zijn boekvertrek. Hij heeft dit niet gedaan; hij is opgetreden als hoofd van de Belgische oppositie, als kampvechter tegen wat toen genoemd werd «de dwingelandij van Koning Willem»; hij heeft zich daarvoor arbeid getroost, onrust, vervolging, kerkerstraf, ballingschap; waarom moet dat nu worden toegeschreven alleen aan ijdelheid; waarom niet ook aan het plichtgevoel van den man, die de overtuiging heeft van de zaak voor te staan van zijn vaderland en van de vrijheid?

Zooveel is zeker, dat kort vóór en tijdens den opstand De Potter beschouwd werd als het hoofd van de vrijheidsgezinde beweging in België; natuurlijk werd hij dus door de eene partij hoogelijk geroemd, door de andere met smaad overstelpt; terwijl bij ons de ruwe spotliederen De Potter's naam door het slijk sleurden, kon men in België, onder zijn portret, deze dichtregelen lezen:

«Vertueux patriote, courageux écrivain,
il soutint dans les fers la liberté Belgique,
et, quoique mauvais Catholique,
il la défendit en Romain»

Het streven van De Potter is geweest, voor het Rijk der Nederlanden eene vrijzinnige regeering te verkrijgen, — met Koning Willem, als dit mogelijk was; zonder dien vorst, als hij niet wilde afzien van zijn willekeurig gezag. Eene inlijving van België bij Frankrijk vond in De Potter een beslist bestrijder; zelfs eene administratieve afscheiding van België en Holland verwierp hij als een noodlottig iets; nog in 1857, meer dan een vierde van eene eeuw na de omwenteling, heeft hij zich daarover ondubbelzinnig en krachtig uitgelaten:

« Vaak heeft men mij de stijfhoofdigheid verweten, waarmede ik onverzettelijk elk aanzoek afwees, om — zooals men zeide — door eene eervolle onderwerping de gemoederen tot bedaren te brengen, zooveel als ik dit vermocht, terwijl

dan de regeering voldoening zou geveⁿ aan de belangen die zij gekrenkt had. Men heeft mij koppigheid verweten, ijdelheid, weet ik wat nog? Welnu, ik verklaar het: om het rijk der Nederlanden in stand te houden, zou ik gewillig gratie hebben gevraagd en de vernedering hebben verduurd van die aan te nemen.

Ik weet het, geene woorden zouden dan krachtig genoeg zijn geweest, om te brandmerken, wat men mijne zwakheid, mijne lafheid zou hebben genoemd. Maar zulke hartstochtelijke oordeelvellingen zouden mij alleen hebben getroffen; en op mijn naam kwam het hier niet aan. Maar, waar het vooral op aankwam, wat men moest voorkomen, het kostte wat het wilde, dat was de scheuring van het Rijk der zeventien provinciën; want dat was de ondergang van België, de wisse ondergang, al mocht die nog wat uitblijven en min of meer vertraagd worden door de omstandigheden; want die scheuring zou België de stoffelijke kracht ontrouwen, die het beveiligt tegen de veroveringszucht en de vijandschap van zijne naburen.»

Die verklaring maakt het, misschien, wel duidelijk, dat De Potter's oordeel over de toekomst van België niet geheel juist is geweest en door de feiten is tegengesproken; maar die verklaring getuigt, ten minste, voor zijn eerlijk en onbaatzuchtig karakter. Het is met De Potter tijdens de Belgische omwenteling van 1830 zóó gegaan: hij is daarbij

aan het hoofd geweest en heeft het spits afgebeten; zijne landgenooten hebben hem daarom hoogelijk geroemd en op de handen gedragen — zoolang zij hem noodig hadden; maar toen zij hem konden missen en ook opmerkten, dat zijne inzichten niet altijd juist waren, toen hebben zij hem als een onnut werktuig op zij gesteld en aan de vergetelheid prijsgegeven. Het was hier weer eene toepassing van die zoo bekende woorden uit Schiller's drama: *der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, der Mohr kann gehen.*

De Franschgezinden maakten een sterker en machtiger bestanddeel uit van de liberale partij in België; dat land had, in 1830, eene half Fransche tint; het had twintig jaar lang onder de Fransche heerschappij gestaan, en die had op het volkskarakter een indruk gemaakt, die nog niet was uitgewischt door eene vijftienjarige vereeniging met Holland. De taal bracht veel daartoe bij: in de Waalsche provinciën van België werd uitsluitend Fransch gesproken; maar ook in de Vlaamsche gewesten werd de Fransche taal gebezigd in de gezelschapskringen van den fatsoenlijken stand: soms als Vlamingen onder elkander waren, voerden zij het gesprek in het Vlaamsch; maar nauw bespeurden zij een Hollander in hunne nabijheid, of zij gingen over tot het Fransch; het had den schijn, alsof zij zich schaamden over hunne volkstaal, die men toen beschouwde als eene soort

van *patois*, alleen goed voor de mindere standen, maar niet voor hen, die aanspraak maakten op kennis en beschaving. Willems was toen reeds werkzaam, maar ook die uitstekende man oefende nog geen invloed uit; van eene «Vlaamsche beweging» was nog geene sprake; integendeel, bij de kollossale petitiën, die in 1829 aan de Volksvertegenwoordiging werden ingezonden, om te klagen over de grieven van de Belgen, werd het gebruik van de Fransche taal gevraagd door duizenden en tienduizenden Vlaamsche boeren, die geen woord Fransch verstonden.

Daar werden wel pogingen aangewend, om de Hollandsche beschaving ingang te doen vinden onder de Vlamingen; in sommige steden waren maatschappijen van taal- en letterkunde opgericht, in wier uitmuntende bibliotheken alle onze oudere en nieuwere schrijvers waren te vinden — zelfs de onbeduidendste; Hollandsche tooneelstukken kwamen vertooningen geven en kozen daartoe, met meer goeden wil dan smaak, vertaalde drama's van Kotzebue en oorspronkelijke treurspelen van Feith; — ik heb te Brugge de *Ines de Castro* zien geven, een voorrecht, dat misschien aan niet veel der thans levende Hollanders is ten deel gevallen — en dat ook weinigen mij zullen benijden.

Maar al die pogingen, met welk een goed doel ook aangewend, bleven ijdel; de zaak nam niet op; het ijveren voor de Hollandsche taal bleef een gekunsteld iets, dat niet

werkte op de massa van de burgerij; wat in België letterkundige ontwikkeling had, hield den blik gevestigd veel meer op Frankrijk dan op Holland; van Vondel of Bilderdijk wist men weinig of niets, maar de groote Fransche schrijvers van de 17de en 18de eeuw kende men grondig.

Vanwaar dit verschijnsel, dat België zoo veel meer Franschgezind was dan ingenomen met Holland?

Vooreerst daarvan, dat de Franschen, veel meer dan wij, het talent hebben, om hun meeningen ingang te doen vinden bij vreemde volkeren: het ontbreekt ons daartoe aan plooibaarheid, aan ruimte van inzichten; wij hechten te veel aan stijve vormen: wij houden te kleingeestig vast aan de gewoonten, die wij beschouwen als onvermijdelijke voorwaarden van een goed Staatsbestuur; de mannen onder ons, die het gezag uitoefenen, hebben wel de beste bedoelingen en zijn zoo goedgezind als maar zijn kan, maar zij missen soms de bekwaamheid, om het algemeen hiervan de overtuiging te geven; en eene regeering wordt veel minder beoordeeld naar wat zij is, dan naar wat zij schijnt.

Bij die eerste reden kan men eene tweede voegen: men wordt spoediger ingenomen met de heerschappij van een sterkere, dan van een zwakkere. Het zelfgevoel van het Belgische volk werd veel meer gekrenkt door de heerschappij van het kleine Holland, dan door die van het groote Frankrijk. Napoleon's machtige hand had België in zulk een toestand

gebracht, dat het onmogelijk kon denken aan weerstand, of verzet; het boog dus onder de Fransche heerschappij, als onder iets onvermijdelijks; de volkstrots werd daardoor niet gekwetst.

Daarbij, hoe geweldig de heerschappij van den Franschen Keizer ook was geweest, zij had in België veel goeds gesticht en roem en eer verschaft aan tal van Belgen, die bij de legers van Napoleon of in de hooge staatsambten, waarmede de Fransche Keizer hen had bekleed, eene macht hadden uitgeoefend en eene ruimte van werkkring hadden gekend, die onmogelijk hun deel konden worden in het kleine Koninkrijk der Nederlanden. Die Generaals, die staatsambtenaren van Napoleon, konden zich moeielijk en niet dan met weerzin voegen in de beperkte verhouding, waartoe zij gedoemd waren onder de regeering van Koning Willem I; en verlangend haakten zij naar het uur, waarop eene hereeniging van België met Frankrijk aan hunne eerezucht weer eene grootsche baan zou openen en hen met eene macht zou bekleeden, die alleen een groot rijk kan geven.

Znlk eene denkwijze is geen vreemd verschijnsel. Zie maar, hoe nog heden ten dage, ook bij ons, wat zich miskent genie acht, er van durft spreken, dat het een benijdbaar voorrecht is, om te behooren tot eene groote natie; ten allen tijde heeft men zelfzuchtige mannen gevonden, die de vaderlandsliefde op zij stellen, om eigen grootheid te behartigen of eigen neigingen op te volgen.

Zooals uit den aard van de zaak volgt, had men onder

de hoofden van het Franschgezinde deel der Belgische oppositie mannen van zeer verschillend gehalte: nietswaardigen en uitstekenden. Onder de eersten moet genoemd worden De Celles, de vroegere prefect van Amsterdam; alle partijen koesterden minachting jegens hem; De Potter noemt hem: *un espèce de roué de l'ancien régime*; — toch is het door dien man geweest, dat Willem I het concordaat met den Pauselijken Stoel heeft aangegaan; — die Koning was soms zeer ongelukkig bij het kiezen van zijne staatsbeambten.

Een ander hoofd van de Franschgezinde partij — hoewel hij zich niet op den voorgrond heeft gesteld bij de Belgische omwenteling — was De Stassart, de in Den Haag wel bekende Napoleontische ambtenaar. Wij zijn gewoon, zijn naam in één adem te noemen met dien van De Celles en ook van hem met haat en verachting te gewagen, — misschien wel met eenige overdrijving, met eenige onbillijkheid; want het harde en geweldige bestuur van De Stassart als Prefect werd voorgeschreven door Napoleon's harde en geweldige bevelen; en heeft men eenmaal zich schuldig gemaakt aan het aanvaarden van een staatsambt onder een dwingeland, dan wordt men er ook onvermijdelijk toe gebracht, om zich schuldig te maken aan het steunen van de dwingelandij.

De Stassart had dit bijzondere, dat hij, behalve staatsman, ook letterkundige was, dichter; in 1818 zijn te Brussel uitgekomen: *Fables par M. le Baron de Stassart, des académies*

de Lyon, Marseille, de Vauchuse, de la Société de littérature de Bruxelles etc.

«Lords too are Bards; such things at times befall,
and 't is some praise in peers to write at all.
Yet, did or taste or reason sway the times.
Ah! who would take their titles with their rhymes!"

Die vlijmende versregels, waarmede Byron een adellijk dichter van zijn tijd aanvalt, zijn eenigszins toepasselijk op *M. le Baron de Stassart*. Als men hem dichter noemt. dan dient men er bij te voegen: «een dichter van den vijfden of zesden rang»; men kan juist niet zeggen, dat hij als fabeldichter La Fontaine naar de kroon steekt. Charles Froment, een Fransch letterkundige, die toen in soldij stond van de regeering van Willem I, heeft bij de beeltenis van De Stassart dit punt dicht gemaakt;

«Le fabuliste qu'on rénomme
et dont vous contemplez les traits,
c'est un bonhomme, — au jésuitisme près;
au talent près, c'est le bonhomme."»

Er was waarheid in dat bijschrift — hoewel de derde en de vierde versregel met elkander in strijd zijn: in den derden wordt Stassart beschuldigd van Jezuïtismus en in den vierden vergeleken — het dichterlijk vernuft op zij gesteld — met *le bonhomme*, bijnaam, waaronder in de Fransche letterkunde La Fontaine wordt aangeduid, die, onnavolgbaar groot als

fabeldichter, voor het overige een «onnoozele hals» schijnt te zijn geweest. Hoe is dat overeen te brengen, dat iemand Jezufet is en tevens onnoozel? — Een *onnoozele* Jezufet moet nog geboren worden.

Opmerking verdient in dat fabelboek van De Stassart de fabel *l'Aigle et le Milan* (bl. 75) — niet om de dichtertelijke waarde, die gering is, maar om de opdracht aan den Prins van Oranje:

«Vous, que les plus nobles travaux
placent au temple de mémoire,
Prince, modèle des héros,
Vous, qu'a vingt ans couronna la victoire,
du Milan et de l'aigle accueillez bien l'histoire.
De l'aigle on voit en vous, la générosité,
mais non l'orgueilleuse fierté....
Votre destin jamais peut-il être semblable?
Rassurons-nous! votre bonté
rendrait même le joug aimable.
Vous possédez l'art de gagner les coeurs,
heureux secret peu connu des vainqueurs.»

Het vleierende van die opdracht wordt nog verhoogd door wat, in eene noot op die fabel (bl. 203), over den Prins wordt gezegd:

«L'auteur de ces fables, en plaçant sous un portrait du héros de la Belgique, ces deux vers:

«Brave comme César, et bon comme Titus...
quel heureux avenir présagent ses vertus!»

s'est en quelque sorte rendu l'écho de l'opinion publique.

Peu de princes, avant de monter sur le trône, ont donné de plus brillantes espérances.»

Die aanhalingen uit De Stassart's fabelboek mogen tot bewijs dienen, welk eene overgroote populariteit de Prins van Oranje in België genoot in de eerste jaren van het nieuw opgerichte Koninkrijk der Nederlanden. De Prins had de liefde weten te verwerven van zijne aanstaande onderdanen; hij heeft den plicht vervuld, die door zijn vader te veel is verwaarloosd: Koning Willem I heeft het welzijn van België met ijver behartigd, maar heeft nooit aanspraak kunnen maken op de liefde van het Belgische volk.

Misschien dat nog moet genoemd worden, als een der hoofden van de Franschgezinde partij, Surlet de Chokier, die, kort na de omwenteling, als Regent gedurende eenige maanden aan het hoofd heeft gestaan van de Belgische regeering; — met zekerheid kan men hem echter niet rangschikken bij die partij; want hoewel Surlet soms de inlijving van België bij Frankrijk voorstond, zoo schijnt het toch ook, dat hij nooit geheel gebroken had met het huis van Oranje; aan het ontstaan van de Belgische omwenteling heeft hij geen werkzaam deel genomen. Over het geheel, uit alles, wat van Surlet bekend is, moet men tot het besluit komen, dat hij is geweest een eerlijk man, die de beste inzichten

had, maar ze niet heeft verwezenlijkt, omdat het hem ontbrak aan besliste staatkundige meeningen. Als Staatsman, als Regent, is Surllet onbeduidend geweest.

Wie *niet* onbeduidend was, wie toen was te beschouwen als het eigenlijke hoofd, als de ziel van de Franschgezinde partij in België, is geweest Alexandre Gendebien.

De vader van Alexandre Gendebien, gewikkeld in de Brabantsche revolutie van 1788, had, toen de regeering van Keizer Jozef II de bovenhand behield, de wijk moeten nemen naar Frankrijk; hij vertoefde daar eenige jaren, knoopte daar betrekkingen aan, verkreeg zelfs zitting in de Wetgevende vergaderingen en werd daardoor, zooals natuurlijk is, Franschgezind; later, bij de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden, nam hij daar deel aan het openbare leven en was in aanzien bij Koning Willem I; — hij heeft niet behoord tot de bewerkers van de omwenteling van 1830.

De zoon, daarentegen, was een openbare en verklaarde bestrijder van wat toen de Hollandsche heerschappij werd genoemd; hij was een vijand van Holland, een voorstander van België's vereeniging met Frankrijk; en bij de omwenteling van 1830 heeft hij eene eerste rol vervuld, die dan eens aan Mirabeau, dan eens aan Danton doet denken: van den eerste had hij, soms de welsprekendheid; van den tweede de bekwaamheid, om de volksmassa's in beweging te brengen;

— maar, om billijk te zijn, moet hier worden bijgevoegd, dat, indien Alexandre Gendebien al de meesterlijke staatsmanskunst van Mirabeau heeft gemist, hij ook geheel vrij is gebleven van de misdaad en van de wreedheden, die Danton's naam in herinnering brengt.

In 1830, in de kracht van den mannelijken leeftijd, — hij was toen veertig jaar oud — had Gendebien in de pleitzalen de zaak van De Potter verdedigd en zich daardoor eene groote populariteit in België verworven; hij was hevig, harstochtelijk, stout, alles overdrijvende, niets ontziende, bij zijne handelingen altijd meer toegevende aan zijne vriendschap of zijn haat dan aan de ingevingen van het gezond verstand, — maar, met dat al, steeds eerlijk en onbaatzuchtig, steeds de man van overtuiging. Men kon, met recht, zijne staatshandelingen veroordeelen als buitensporig enslecht; men kon hem bestrijden, men kon zijn vijand zijn, — maar men had niet het recht, om hem te verachten, allerminst, om hem te *minachten*; want, waar hij optrad, oefende hij eene geweldige kracht uit. In één woord: Alexandre Gendebien is geen staatsman geweest, geschikt, om een volk te regeeren; maar hij is geweest een machtig volksberoeder, — *agitator*, als men dat woord liever heeft, — die om zijn karakter achting en sympathie verdient, zelfs bij ons, Hollanders, die klaarblijkelijk zijne vijanden zijn geweest.

De derde fractie van de liberale partij in België bestond uit de voorstanders van een waarlijk constitutioneelen regeeringsvorm; dat was het beste gedeelte van de oppositie; uit dat gedeelte zijn tal van mannen voortgekomen, die door staatsbeleid hebben geschitterd en met vrucht hebben gearbeid aan het welzijn en aan de grootheid van hun vaderland. Aan de uitstekendheid van die mannen is het te danken, dat, tot op den huidigen dag, in België de liberale partij met goed gevolg het hoofd heeft kunnen bieden aan de Katholieke of beter gezegd ultramontaansche partij, die in dat land zulk een geduchten invloed uitoefent.

De vijftienjarige regeering van Koning Willem I over België heeft weldadig gewerkt op de staatkundige ontwikkeling van het Belgische volk; het openbaar onderwijs tijdens die regeering, vooral het hooger onderwijs, heeft toen wetenschap en kennis in ruime mate verspreid en de verlichting met reuzenschreden doen vooruitgaan; — maar de vruchten van die kennis en verlichting zijn niet ten goede gekomen van den Koning; integendeel, zij hebben gediend, om zijne vijanden krachtige wapens in handen te geven. Gedeeltelijk ligt de schuld hiervan aan hemzelve; gedeeltelijk ook was het te wijten aan de openbare denkwijze, toen in België bestaande.

Dat in het Vlaamsche gedeelte van België, waar het volk geheel onder den invloed stond van de Katholieke geestelijkheid, dat volk niet bijzonder Koningsgezind was, dat

was zoo niet te verwonderen, daar die geestelijkheid met reden den Koning weerstond en zijne regeeringshandelingen mistrouwde. Bij het meer ontwikkelde, meer liberale Waalsche gedeelte des lands had men meer aansluiting aan de regeering mogen verwachten; toch bleef die ook daar achterwege.

Eene voorname oorzaak hiervan was de weinige neiging, die men voor Holland had, dat men niet kende; beter gezegd, dat men miskende en gering achtte: wat was die Hollandsche taal ruw en onbeschaafd, in vergelijking met de zoo volmaakte Fransche! Wat had Holland te stellen tegenover de meesterlijke Fransche schrijvers en dichters, met hun onovertroffen proza, met hunne heerlijke dramatische werken! Kon Holland wel op eene letterkunde bogen; zoo ja, toch stellig op geene, die bij de Fransche mocht worden genoemd! — Uit Holland's geschiedenis had men eene oppervlakkige kennis van den kamp tegen Spanje, eene meestal scheeve voorstelling van het onthoofden van Oldenbarneveld en het vermoorden der De Witten; dat waren zeker — zoo oordeelde men volgens die kennis — niet onbelangrijke feiten; maar wat was dit, als men den blik vestigde op de luisterrijke regeering van Lodewijk XIV, op Napoleon's fabelachtig oorlogsgenie, op zijne wereldheerschappij!

De jeugdige liberalen in België dachten er geen oogenblik aan, om zich aan te sluiten bij de Hollandsche beschaving, terwijl Frankrijk's zoo groote, zoo luisterrijke beschaving hun

ten deel kon vallen. De Hollandsche geleerde, geroepen, om in België de wetenschap te dienen, had vaak eene zeer moeilijke taak bij eene jongelingschap, die van Holland afkeerig was; gevatte, scherpe geestigheid was soms het beste middel om die moeilijkheden te boven te komen. Kinker, die geen Adonis was, werd, bij zijn eerste optreden als Hoogleeraar te Luik, begroet met het spotgelach der studenten, die zich niet ontzagen, om hem den naam van *Ésope* toe te slingeren; «*messieurs*», was zijn waardig antwoord, «*Ésope faisait parler les bêtes; moi, je les fais rire.*» Die geestigheid trof doel en maakte indruk; van dat oogenblik was zijne zaak gewonnen, vooral toen men, hem leerende kennen, de overtuiging kreeg, dat hij niet de man was van een geestig *bon-mot*, maar de man van grondige geleerdheid, van helder verstand, van hooge beschaving. Kinker werd zóó populair te Luik, dat hij, afziende van zijn karakter als Hollander, in de stad bleef, ook na de omwenteling van 1830.

Zeër begrijpelijk is het, dat de liberale jeugd, die zich toen in België wilde wijden aan het openbare leven, niet bij Holland ter school kwam. Het oude Hollandsche staatswezen was misschien goed voor Holland, maar daarom nog niet voor andere landen, daarin was te veel vreemds, te veel eigenaardigs, om elders toepassing te vinden; het loonde de moeite van de studie niet. En wat viel er veel te leeren uit de studie van de staatshandelingen van het heden, uit

de beraadslagingen van de Staten-Generaal, in de eerste jaren van het Koninkrijk der Nederlanden? Die beraadslagingen waren weinig bekend en, voor zoover men ze kende, weinig beduidend; indien er toen licht heeft geschenen in de zaal der volksvertegenwoordiging, dan heeft men dat licht geducht onder de koornmaat weten te houden; openbaarheid in zaken van algemeen belang bestond toen niet of was tot een minimum teruggebracht.

Het Koninkrijk der Nederlanden was toen constitutioneel alleen in naam; wie wetgeving, regeerkunst wilde bestudeeren, moest niet dáár zijne wijsheid zoeken; hij moest zich elders wenden, naar Engeland, naar Frankrijk, waar de grondwettige regeeringsvorm geene fictie was. Engeland was het vaderland van de constitutioneele begrippen en instellingen; die waren dáár inheemsch en samengegroeid met het volkskarakter; dáár moest men dus leeren, hoe eene parlementaire regeering moet zijn en moet handelen; — dit zagen de Belgische liberalen toen zeer goed in en de studie van de Engelsche staatsinstellingen lokte hen aan. Bracht die studie altijd goede vruchten voort; werd zij lang en grondig voortgezet? Het is moeilijk, dit bevestigend te beantwoorden; de staatsinstellingen van Engeland zijn zoo ingewikkeld en van bijzonderen aard, dat zij meestal den vreemdeling afschrikken of in verwarring brengen en daardoor hem dikwijls verhinderen, om eene grondige kennis van het Engelsche

staatswezen te verkrijgen; het is met dat staatswezen als met de wijsbegeerte van Spinoza: door velen besproken, door weinigen begrepen.

De Belgische liberalen hielden toen meer het oog gevestigd op Frankrijk's staatswezen; dát begrepen zij beter, dát lokte hen meer aan, dát was dramatisch in hooge mate, dát gaf aan de parlementaire welsprekendheid het middel, om schitterende triomfen te behalen. Het was in die jaren, dat Koning Karel X, met zijne bekrompene, verouderde begrippen, den kamp streed tegen het liberale Fransche volk, dat naar ontwikkeling en vooruitgang streefde; dat zijn Minister Villèle, door zijne groote bekwaamheid, langen tijd de kampvechter was voor het weinig beperkte Koninklijk gezag, en dat zijn Minister De Polignac, meer nog door onbekwaamheid dan door dwingelandij, de Juli-omwenteling van 1830 uitlokte, die 's Konings troon deed ineensstorten en den oudsten tak der Bourbons uit Frankrijk verdreef.

Op die jarenlange worsteling tusschen de vrijheidsmannen en de absolutisten in Frankrijk hielden de Belgische liberalen met levendige belangstelling hun blik gevestigd: dag aan dag bood die worsteling het een of ander feit aan, dat met drift, met warme deelneming werd besproken: Foy, Benjamin Constant, hadden hunne welsprekende taal doen hooren tegen de Ministers, die 's lands rechten en vrijheden be-laagden; Casimir de la Vigne had zijne vrijheidsgezinde oden

uitgegeven, te gelijk met het scherpe hekeldicht van Barthélemy en Mery en met de «chansons» van Béranger, die zoo zangerig en geestig de verkeerdheden geeselden van de machthebbenden; Chateaubriand, de groote schrijver, de Koningsgezinde bij uitnemendheid, had zich openlijk aangesloten bij de vrijheidsgezinde partij; Parijs was eindelijk in opstand gekomen tegen de Koninklijke dwingelandij, en La Fayette, de man die te recht vereerd werd om zijn edel karakter, had zich aan het hoofd van de beweging gesteld.

Dat alles was toen, in België, schering en inslag bij de gesprekken van de liberalen; dat alles werd behandeld met eene geestdrift, die niet altijd bleef binnen de palen van het gezond verstand. Toen La Fayette zich aan het hoofd stelde van de Parijsche burgerwapening werd hij bij Cincinnatus vergeleken; — niemand viel het in de gedachte, om op te merken, dat het toch wel wat vreemd was, om den zeer bemiddelden Franschen Markies, die op een kasteel woonde en door weelde werd omgeven, in één adem te noemen met den armen Romeinschen landman, die van achter de ploeg werd gehaald, toen Rome hem het opperbevel had opgedragen over de legers van de Republiek.

Heeft dit deel van de liberale partij in België al dadelijk het erop toegelegd, om den troon van Willem I te doen ineensstorten?

Die toeleg kan, misschien, bestaan hebben bij een enkele,

maar, zeer zeker, niet bij de groote meerderheid. De groote meerderheid beoogde niets anders, dan goede constitutioneele waarborgen te verkrijgen tegen willekeur en onderdrukking; zij wilde, dat, bij de handelingen van de regeering, 's Konings persoon niet in aanmerking zou komen, maar alleen de Ministers; zij ijverde voor het groote beginsel: onschendbaarheid van den Koning, verantwoordelijkheid van de Ministers. Reeds in het laatst van 1824 zeide De Vaux in het dagblad, dat hij met Lebeau uitgaf:

«In België wordt de naam van den monarch genoemd, telkens als zaken van algemeen belang worden besproken; alle ambtenaren, van den hoogsten tot den laagsten op de administratieve ladder, spreken in naam des Konings, — zooals zij, tijdens het Keizerrijk, spraken in naam van hem, die toen alleen oppermachtig was; sinds dien tijd zijn zij geen stap vooruitgeschreden. Bij onze naburen («de Franschen») hebben zelfs de royalistische dagbladen die oude gewoonte moeten afleggen; zij weten heden ten dage, dat het hun onmogelijk is, om — zooals de Generaal Foy zegt; het ministerieele bedelaarspak met den Koninklijken mantel te bedekken.» (*Souvenirs* van Lebeau, bl. 111 v.)

Is dat de taal van een volksberoerder? waren dat buitensporige woorden, overdreven eischen? Niemand, die dat in ernst kan beweren; integendeel, men staat verbaasd over het gematigde van wat vóór 1830 door de Belgische liberalen

werd gevraagd, en men begrijpt niet, waarom de regeering van Koning Willem I niet geluisterd heeft naar die taal, niet heeft toegegeven aan zoo rechtmatige vertoogen. De Belgische liberale oppositie was toen gemakkelijk te bevredigen, te winnen, en de omwenteling van Augustus 1830 zou voorkomen zijn, had men zich die oppositie niet ten vijand gemaakt.

Maar de regeering van Koning Willem I was toen de Koning zelf; en deze wilde niets weten van die Belgische liberalen; hij versmaadde het, om partij te trekken van die jeugdige, talentvolle mannen, met wier medewerking hij zooveel goeds had kunnen tot stand brengen; hij bestreed de liberale partij in België — en dit is een van de groote misslagen geweest van zijne regeering. Persoonlijke redenen kwamen daarbij in het spel en verklaren 's Konings handelingen — zonder die te rechtvaardigen; want een Regent mag, bij het regelen van de groote algemeene belangen des volks, niet toegeven aan persoonlijke inzichten.

Koning Willem I was afkeerig van de liberale partij in België, omdat die partij grootendeels was samengesteld uit Franschgezinden, uit Voltairianen, uit dagbladschrijvers.

De Koning had de zeer goede eigenschap van Hollander te zijn en met zijn vaderland te zijn ingenomen; hij had geene groote ingenomenheid met andere landen en volken; in het bijzonder was hij afkeerig van Frankrijk — wat zeer

natuurlijk is, als men het oog vestigt op zijn vroegeren levensloop: Frankrijk had hem voortdurend kwaad berokkend; voortdurend had hij vijandig gestaan tegenover Frankrijk. De afkeer van Frankrijk is dus in Willem I zeer goed te begrijpen; — toch had hij staatkundiger gehandeld als hij dien afkeer wat minder had doen blijken aan het half Fransche België.

Koning Willem I was godsdienstig — namelijk verlicht, verstandig godsdienstig; geen onverdraagzaam zeloot; geen godgeleerde ijveraar, zooals vroeger de Engelsche Koning Jacobus I; — maar godsdienstig, zooals een Koning het moet zijn, die overtuigd is, dat de zedelijkheid van een volk en de rust en orde van een land den besten grondslag hebben in godsdienstzin; hij was, in één woord, godsdienstig, zooals de groote Willem III dit is geweest. De Koning had een afkeer van de ongodsdienstigheid, de lichtzinnige spotternijen, de verguizing van de hoogere belangen der menschheid; en dit waren toen de kenmerken van wat men de Voltairianen noemde.

De naam van Voltaire stond toen, en zelfs nog later in een zeer slechten reuk; nog in 1839 heeft Victor Hugo gezegd:

«Voltaire alors régnaît, ce singe de génie,
Chez l'homme en mission par le diable envoyé.»

In latere jaren is dat oordeel over Voltaire wel wat ge-

wijzigd en minder ongunstig geworden: wat de letterkundige waarde van dien man aangaat, men is thans van oordeel, dat, indien hij als dichter al niet kan worden gerekend onder de uitgelezenen, hij daarentegen als prozaschrijver zeer hoog staat, door een meesterlijken stijl, tintelend van geest, uitstekend door eenvoud en helderheid, altijd smaakvol en verstandig; en wat zijne waarde als mensch betreft, het is onmogelijk, om de groote gebreken en tekortkomingen van Voltaire te ontkennen, zijn gemis van vaderlandsliefde, den geringen eerbied, dien hij heeft voor de waarheid, de voorkeur die hij geeft aan geestige spotternijen boven eene eerlijke gedachtenwisseling; maar men moet er ook bijvoegen, wil men billijk zijn, dat hij meermalen de moedige en talentvolle kampvechter is geweest voor het recht en de waarheid, voor ongelukkige verdrukten of gemartelden. In één woord, Voltaire is verre van volmaakt; hij heeft zwakheden, gebreken, ondeugden; maar hij heeft ook zijne zeer goede zijde; en ook voor hem geldt het gemeenzame spreekwoord: de duivel is niet zoo zwart als hij word afgeschilderd.

Maar in de dagen vóór 1830 telde men niet anders dan blinde verguizers en even blinde bewonderaars van Voltaire; en de Belgische liberalen behoorden toen tot de laatsten — hoofdzakelijk omdat de eersten de vijanden der staatkundige vrijheid in hunne rijen telden. Daar kwam bij, dat wie toen een bestrijder was van onderdrukking en dwingelandij in de

staatkunde, ook meende, dat in godsdienstige zaken de onbepaaldste vrijheid het kenmerk was van een mannelijken geest; dat men in het vrije onderzoek niet te ver kon gaan; al leidde dit ook tot de ongerijmdste uitkomsten; en dat men de aanspraak op den naam van liberaal verbeurde, als men aan den godsdienst hechte en van oordeel was, dat het geloof soms meer waarde heeft dan wijsgeerige twijfel of loochening van het hoogere in den mensch. Die gering-schatting van de godsdienstige meeningen was toen vrij algemeen bij de Belgische liberalen; is het misschien nog; ook elders; — en toch is het een dwaalbegrip, om te meenen, dat godsdienstzin niet gepaard kan gaan met vrijheidszin; het dwaze van die meening wordt overtuigend aangetoond door het voorbeeld van tal van uitstekende mannen; om maar enkelen te noemen: Guizot, uitstekend staatsman, was godsdienstig — mogelijk wat te kerkelijk; de oprechte en vurige godsdienstzin van Gladstone wordt algemeen gehuldigd; en Thorbecke heeft openlijk zijne instemming betuigd met een «christendom boven geloofsverdeeldheid».

De hoofden van de liberale partij in België waren grootendeels dagbladschrijvers, en ook daarom was Koning Willem I van hen afkeerig. Zouden dagbladschrijvers invloed hebben op zijne regeering? Zou hij zijne Ministers uit dagbladschrijvers moeten kiezen? Dit was iets, wat hem tegen de borst stuitte. Die gezindheid van den Koning komt ons vreemd voor,

heden ten dage, nu de dagbladpers de oefenschool en het strijdperk is geworden voor wie het staatsleven wil intreden, voor mannen, even hoog geplaatst door stand en karakter als door kennis en talent; maar men moet de denkwijze en beginselen van het heden niet willen toepassen op vroegeren tijd; men moet nagaan, hoe men in dien vroegeren tijd dacht, welke beginselen men toen aankleefde; alleen door dit te doen, kan men een billijk oordeel vellen over het verleden.

In Holland was het beroep van staatkundig schrijver niet in achting — om de eenvoudige reden, dat het dit ook niet verdiende. De drukpers was niet vrij; en daarom was zij losbandig. Men kan zich niets heviger voorstellen dan de vlugschriften, pamfletten, blauwboekjes, die in de republiek uitkwamen, telkens als daar staatkundige twisten en verschillen ontstonden, wat nog al dikwijls het geval was; de meest schaamteloze leugens, de vuilste lasteringen werden dan gebezigd als gewone wapens tot bestrijding van de tegenpartij. De Regenten, de machthebbenden, hadden wel de middelen, om die uitspattingen streng te straffen, en maakten zonder gewetensbezwaar gebruik van die middelen, waar dit mogelijk was; geldboete, kerker, ballingschap; lijfstraffen konden het deel worden van hen, die op staatkundig gebied de pen voerden. Het was misschien wel niet zoo erg als in Engeland, waar Daniel de Foe, de beroemde schrijver van Robinson Crusoe, op het schavot werd ten toon gesteld,

omdat hij de staatkundige handelingen van Koning Willem III had voorgestaan; waar Stibbe, een eerlijk Puritein, de rechterhand werd afgehouwen, omdat hij op gematigden toon geschreven had tegen het voorgenomen huwelijk van Koningin Elisabeth met den Hertog van Anjou; zóó erg ging het in onze Republiek niet; maar toch, het ging al erg genoeg bij het bestraffen van de schuldigen; of, juister gezegd, het zou al erg genoeg zijn gegaan, had men maar altijd de schuldigen kunnen machtig worden; maar juist dat ontbrak dikwijls: men wist den naam niet van den schrijver van het pamflet, den naam niet van den drukker; en, wist men den naam van de schuldigen, dan konden die schuldigen dikwijls ontkomen aan de vervolging, door van verblijf te veranderen; want iedere provincie, soms iedere stad, was toen bijna een staat op zichzelf, die zijne eigen rechtsmacht had en nadjverig waakte, dat daarop geene inbreuk werd gemaakt door de rechtsmacht van anderen. Die vreemde samenstelling van onze Republiek, die dikwijls zoo nadeelig heeft gewerkt op de groote staats-handelingen, is soms de vrijheid der drukpers ten goede gekomen. Rechtens was er geene vrijheid van drukpers; met de daad, wel; en dit had het natuurlijk gevolg, dat de drukpers toen bij ons bandeloos was, voor leugen noch laster terugdeinsde en daardoor in minachting stond bij alles wat fatsoenlijk was.

Het is dus niets vreemds, dat Koning Willem I een weerzin had, om zich in te laten met eene staatspartij, die door dagbladschrijvers werd bestuurd; — toch moet hier worden bijgevoegd, dat die weerzin van den Koning bewees, dat hij te veel leefde in het verledene en niet genoeg het oog geopend had voor wat de nieuwere tijd aanbracht; de Belgische liberalen deden dit wèl: zij zagen, hoe in Frankrijk de uitstekendste mannen — Royer Collard, Chateaubriand, Armand Carrel, enz. — er niet voor terugdeinsden, om in de dagbladen de algemeene staatsbelangen te bespreken; de Belgische liberalen vonden dit een voorbeeld, dat navolging verdiende; en daarin hadden zij gelijk.

De tweede hoofdgroep van de Belgische oppositie in 1830, de Katholieke partij, was verreweg de machtigste, de gevaarlijkste voor de regeering van Willem I.

De liberale partij in België was, zeker, veel rijker aan bekwame, talentvolle mannen; maar de Katholieke partij was sterk, omdat zij over de massa's beschikte, omdat zij geene verdeeldheid kende, maar aan eenheid, aan strenge orde, gewoon was. Over het Katholicismus als godsdienst kan verschillend worden geoordeeld; maar als regeeringsstelsel heeft het eene onvergelykelijke vastheid en samenhang; zoo is het bijna altijd geweest; — de tijd der Hervorming misschien uitgezonderd — zóó zal het, denkelijk, nog lang

zijn. Het Katholicismus heeft de overwinning behaald op Keizer Jozef II, op Koning Willem I, op den eersten Napoleon, op Bismarck; en zoolang een Fransch bisschop naar waarheid kan zeggen: «*mon clergé marche comme un régiment*», is er niet aan te denken, om, door de krachtsinspanning van één oogenblik, het Pauselijk gezag omver te werpen; alleen de tijd kan die uitkomst teweegbrengen; en om tot die uitkomst te geraken, moet men niet onberaden en overijld te werk gaan. Vooral moet men er steeds voor zorgen, dat men het recht aan zijne zijde heeft.

In den kamp tusschen Koning Willem I en de Katholieke geestelijkheid in België is het recht aanvankelijk aan 's Konings zijde geweest; niet de Koning, maar de Katholieke geestelijkheid heeft dien kamp begonnen.

Reeds den 8sten October 1814 — toen Willem I nog geen Koning was over België, maar het vooruitzicht bestond, dat hij het zou worden, — werd door den Bisschop van Gent, Prins Maurice de Broglie, aan het Weener Congres een vertoog ingezonden, waarin werd aangedrongen, om de troonsbestijging afhankelijk te maken van eene plechtige verbintenis ten opzichte van de Katholieke Kerk in België; in die verbintenis zouden aan de Katholieke Kerk verzekerd worden alle rechten en privilegiën, die zij genoten had vóór de Fransche heerschappij; ook de tienden; ook de erkenning van den geestelijken stand als staatslichaam. — Kortom,

het kwam erop neer, dat België weer moest worden een uitsluitend Katholiek land, waar de belijders van elken anderen godsdienst misschien geduld zouden worden, — maar geheel verstoken zouden blijven van elk aandeel aan het staatsbestuur.

Het Weener Congres, zooals niet te verwonderen is, gaf geen gehoor aan dien buitensporigen eisch van De Broglie; het Koninkrijk der Nederlanden kwam tot stand, en den 18^{den} Juli 1815 maakte de Koning de grondwet voor het nieuwe Rijk kenbaar aan de vergadering der Notabelen, die geroepen was, om haar aan te nemen.

Aan te nemen, niet te beoordeelen; al werd de schijn daarvan aangenomen; — want die geheele vergadering is niets anders geweest dan een Comediespel; van de 1323 leden stemden er 796 *tegen* de Grondwet; toch verklaarde de Koning haar voor aangenomen; door eene wonderlijke goochelarij met de cijfers werd verklaard, dat de meerderheid der stemmen *voor* de grondwet was. Men moet die handeling van Willem I niet beoordeelen naar de meeningen en beginselen van later dagen; met de grondwettige vormen namen het toen zoo nauw niet; de Koning zal gedacht hebben: «Voor het algemeene welzijn is het heilzaam en noodig, dat België en Holland vereenigd worden tot een Koninkrijk der Nederlanden; zij, die daartegen zijn, weten niet wat zij willen, ik zal dus, huns ondanks, tot die vereeniging overgaan.»

In zoover had hij gelijk, dat die vereeniging door het Belgische volk bijna algemeen werd goedgekeurd.

Alleen de Katholieke Bisschoppen in België verklaarden zich tegen die vereeniging; maar die tegenstand, die op goede rechtsgronden had kunnen berusten, had tot grondslag den afkeer van wat de Grondwet inhield over de vrijheid van eeredienst. «Het is onze plicht, om het volk te waarschuwen tegen de leeringen, die strijdig zijn met de Katholieke kerkleer.... Als uwe Majesteit, uit kracht van de Grondwet van den nieuwen Staat, in onze gewesten steun en bescherming verleent aan de openbare verkondiging en belijdenis van die leeringen, die wij verplicht zijn te bestrijden.... dan kan de openbare rust daardoor verstoord worden.» — Die taal, die reeds eenigszins dreigend is, werd in het laatst van Juli 1815 tot den Koning gericht door De Broglie en de andere Belgische Bisschoppen.

Weinige dagen later richtten De Broglie — en, na hem, de andere Belgische Bisschoppen — zich tot de geloovigen. In hunne herderlijke brieven verheffen zij zich tegen die artikelen der grondwet, die in strijd zijn met de onvervreembare rechten van de Katholieke Kerk; «Gij moogt» — zoo is de korte inhoud van hun herderlijk gebod — «die artikelen niet aannemen; geen vrijheid van godsdienstige gezindheid, want dat is een verderfelijk beginsel, strijdig met de leerstellingen van onze heilige gods-

dienst, en met de vrijheden van de Katholieke Kerk; geen begeving van de ambten, zonder te letten op de godsdienstige gezindheid; want de ambten moeten niet bekleed worden door menschen van een andere godsdienst dan de onze; onze duurste belangen, de belangen van de heilige Katholieke Kerk, hare wetten, hare zedeleer, hare tucht, zouden daardoor in de macht komen van die menschen.»

Nu de Grondwet toch wordt ingevoerd, komt er een nieuw openlijk verzet van de Bisschoppen — en alweer gericht tegen de gewetensvrijheid: «De Katholieke Kerk legt aan het volk den plicht op, om zich te verzetten tegen de grondwet.... De Bisschoppen hebben tot plicht, gebiedend voorgeschreven door de Kerk, om te verklaren, dat niemand, die tot hun Diocees behoort, wil hij niet de heiligste belangen van de godsdienst opgeven, wil hij zich niet schuldig maken aan een groot misdrijf, de verschillende eeden mag afleggen, die de grondwet voorschrijft, en waardoor men zich verbindt om haar na te komen en te handhaven, of mede te werken tot die nakoming en handhaving.»

Men mag nòg zooveel eerbied hebben, als men wil, voor de godsdienstige of kerkelijke meeningen van anderen, dat heeft toch zijne grenzen; en eene regeering is niet bepaald verplicht, om geheel lijdelijk te blijven, als er openlijk verkondigd wordt, dat men haar ongehoorzaam moet zijn. De vervolgingen, tegen De Broglie en andere Katholieke

geestelijken gericht, de vonnissen, tegen hen uitgesproken, mogen dus niet worden voorgesteld als tirannieke handelingen; — al is het, dat het misschien staatkundiger zou zijn geweest, die handelingen achterwege te laten of in zachtere vormen te kleeden. Dit is echter zeker, dat het Belgische volk in de eerste jaren meer stond aan de zijde van den Koning dan aan de zijde van de Bisschoppen; Reyphins, een van de Vlaamsche leden van de Tweede Kamer, sprak zelfs, in eene openbare zitting van die vergadering, op zeer krenkende wijze over De Broglie.

Wij hebben eens ergens eene vergelijking gevonden tusschen de verhouding van Koning Willem I en De Broglie met de verhouding tusschen Thomas à Becket en den Engelschen Koning Hendrik II; — zulk eene vergelijking raakt kant noch wal. Men kan zeer gegronde aanmerkingen maken op de regeeringsdaden van Koning Willem I; maar dit belet niet, dat men eerbied en hoogachting moet gevoelen voor dien vorst en nooit zijn naam in één adem mag noemen met dien van Becket's moordenaar; en wat De Broglie betreft, hij had niets van het grootsche en heldhaftige karakter van den Engelschen Prelaat. Tijdens Napoleon's bestuur dacht de Bisschop van Gent er niet aan, om zich te verzetten, zelfs dan als zijne Kerk zeer gewelddadig werd aangerand; hij bleef een gedweë vleier van den Franschen Keizer. Onder de regeering van Koning Willem I was, evenzoo, De Broglie

een vleier van den Koning; zelfs toen de Bisschop den strijd tegen het Koninklijk gezag reeds openlijk en krachtig voerde.

Bij eene audientie in September 1815 trachtte De Broglie den Koning begrijpelijk te maken, dat de Belgische Bisschoppen in de noodzakelijkheid waren geweest, om te doen, wat zij gedaan hadden; maar dat die noodzakelijkheid hun leed deed: «Wij willen den Keizer geven, wat des Keizers is; dat is altijd geweest, en zal altijd zijn, het richtsnoer van het gedrag der Bisschoppen en van de Katholieke geestelijkheid.» — Heel mooi gezegd; maar het komt toch, eigenlijk, daarop neer: «Koning, wij gehoorzamen u onbeperkt — behalve daar, waar wij het beter oordeelen, u *niet* te gehoorzamen»; en om dat niet gehoorzamen te verzachten, bezigt De Broglie, jegens den Koning, de onderdanigste, de meest vleierende taal: «als soeverein zijt gij het beeld Gods op aarde», verder spreekt hij van: «de rechtvaardigheid en goedheid van uw hart.... uw edel gemoed» (*votre belle âme*, nog sterker uitdrukking dan onze vertaling).... «O Koning, die zoo verdient bemind te worden..... Een soeverein, voor wien mijn hart warm klopt»; en meer zulke uitdrukkingen, waartoe misschien een geestelijk heer zich gerechtigd acht, maar die in den mond van een leek zouden veroordeeld worden als pluimstrijkerij en valsheid.

Koning Willem I ging zijn gang, in weerwil van den

tegenstand van de Bisschoppen; en in de eerste jaren onder-
vond hij geene ernstige bezwaren, bij de heerschappij over
België. Maar in den zomer van 1825 ging de Koning over
tot handelingen, die onbegrijpelijk ondoordacht en vermetel
waren en die de voornaamste oorzaak zijn geweest van de
Belgische omwenteling van 1830: hij wilde het onderwijs
van de Katholieke geestelijkheid tot eene regeeringszaak
maken; op soortgelijke wijze, waarop hij te werk ging ten
opzichte van de Hervormde gemeenten.

Die besluiten van 1825 schreven hoofdzakelijk voor: dat
de athenea, de Latijnsche scholen, de collegiën zouden
staan onder den Minister van Binnenlandsche Zaken; dat,
zonder de machtiging van dien Minister, geene nieuwe
instellingen van dien aard mochten worden opgericht; dat
aan eene der Belgische Universiteiten een *Collegium philo-*
sophicum zou worden verbonden, ten behoeve van de jonge-
lingen, die den Katholieken priesterstand willen intreden;
dat die jongelingen eerst na het goed voleinden van de
studiën aan het *Collegium philosophicum* mochten worden opge-
nomen aan eene der Bisschoppelijke seminaria; en dat geen
Belg, die buitenslands had gestudeerd, aan eene der Belgische
universiteiten mocht worden opgenomen of eenig geestelijk
ambt of waardigheid in Nederland mocht bekleeden.

Die noodlottige besluiten van 1825 kunnen door niemand
ernstig worden verdedigd; zij maken misschien den ergsten

misslag uit in de regeering van Koning Willem I; — en bij ieder ander vorst zou men nog de verontschuldiging kunnen aanvoeren: hij heeft toen een zeer slechten raadsman gehad; — bij dezen Koning, die niet gewoon was naar raadslieden te luisteren, gaat die verontschuldiging niet op.

Dat Willem I hierbij te goeder trouw handelde en in gemoede meende, zijn plicht te doen, dat kan men zonder eenige bedenking aannemen: « Ik moet vastheid en samenhang geven aan het Koninkrijk der Nederlanden; ik moet dus allereerst zorgen, dat het onderwijs goed zij, dat kennis en wetenschap algemeen doordringen; de Katholieke geestelijkheid, die een zoo machtigen invloed heeft op het volk, moet dus in België bestaan uit kundige, verlichte mannen, die zich verbonden achten aan hun Koning, aan hun land, en die geenszins de onderdanen, de werktuigen zijn van eene vreemde mogendheid » — zoo kan, zoo zal, denkelijk, 'sKonings gedachtengang zijn geweest, toen hij die besluiten van 1825 nam; — maar daarbij was uit het oog verloren, te onderzoeken, of hij het recht had, om die besluiten te nemen, en of — indien men al eens wilde heenstappen over die vraag van het recht — er veel kans was, om die besluiten uit te voeren; of er niet groot gevaar in was, om dit te ondernemen.

Recht had de Koning hierin niet in het allerminste. Hoe kan — is met grond gevraagd — een Hervormd, een

Kalvinistisch Koning zich aanmatigen, om de uitsluitende leverancier te zijn van de Roomsche-Katholieke geestelijken, die België noodig heeft? De Bisschop van Namen zeide: «Als de leerlingen van het *Collegium philosophicum*, wier studiën niet geleid zijn door de geestelijkheid, door de bisschoppen worden afgewezen, omdat zij de ware roeping missen en niet verdienen, opgenomen te worden in onzen gewijden stand, dan hebben wij geene geestelijken.» — Hiertegen valt niet veel in te brengen.

Zeker, het is zeer wenschelijk, dat de geestelijkheid bestaat uit kundige, verlichte mannen; dat werkt heilzaam; dat bevordert het volksgeluk; dat ontwikkelt en veredelt het menschdom; maar dat is buiten den werkkring van de regeering; hierover moet de Kerk zelve beslissen; zij moet weten, wat de verplichtingen zijn, waaraan zij hare geestelijkheid moet onderwerpen; en wanneer nu die Kerk het nut van kennis en verlichting ontkent en bestrijdt, — ja, dan kan men dat betreuren, dan kan men dat hoogelijk afkeuren en veroordeelen; maar daarbij moet het ook blijven; men moet eindigen met zich te onderwerpen aan de beslissing van de Kerk; want zij alleen heeft het recht, om hier te beslissen.

«Wij stellen het recht op zij; het algemeen belang gebiedt dit» — dat is eene redeneering, die meer dan eens, door eene regeering is gebezigd en die een enkelen keer tot iets

goeds heeft geleid; — in het algemeen echter niet; in het algemeen is iedere afwijking van het recht af te keuren, ook uit het oogpunt van het belang. — Maar was uit die besluiten van 1825 voordeel te verwachten? Kon men erop aan, dat de invoering van die besluiten geen tegenstand zou ondervinden, geene aanleiding zou geven tot botsing, tot strijd? of was men er zoo zeker van, dat men dien tegenstand zou te boven komen; dat men overwinnaar zou zijn in dien strijd? Volstrekt niet.

Op het goedgezinde des Konings bij die handelingen van 1825 is niets af te dingen, het is onwaar, dat de Koning tot die handelingen werd gedreven door een geest van ongodsdienstigheid, door zucht, om het Protestantismus uit te breiden, door vijandschap tegen de Roomsche-Katholieke kerkleer; — niets van dat alles is waar. Willem I was volstrekt niet ongodsdienstig; hij was volstrekt geen ijveraar voor de Hervorming; hij was volstrekt geen vijand van het Katholicismus. Maar hij wilde in Nederland een verlicht, verstandig, verdraagzaam Katholicismus, een Katholicismus, dat hem geene zwaarigheden in den weg legde, dat zich naar hem voegde, dat hem gehoorzaamde; zoover had hij het gebracht met de Hervormde Kerk, zoo wenschte hij het ook te doen met de Belgische Katholieken.

Willem I hield er soms van, om in twistgesprek te treden met de menschen, die hij wist, dat anders dachten dan hij;

— dat is nog al meer eene Koninklijke liefhebberij; meestal gaat zij echter gepaard met den duidelijk te kennen gegeven wensch, dat bij dit twistgesprek het gelijk, per slot van rekening, aan de zijde van den Vorst zal blijven. Eens — zoo wordt verhaald — was de Koning in gesprek met een hooggeplaatst Belgisch geestelijke over de verhouding van de Belgische Katholieken tot den Pauselijken Stoel. « Maar » — zeide de Koning — « gij praat mij altijd van Rome en van den Paus; als wij in België goede pastoors hebben en goede Bisschoppen, kunnen wij het dan niet doen zonder Paus? » — « Uwe Majesteit, als wij goede Ministers hebben, kunnen wij het dan doen zonder Koning? » — Bij dit meer gevatte dan eerbiedige antwoord was echter uit het oog verloren, dat de Koning dan toch altijd tot het land behoort en de Paus daaraan vreemd is.

Maar goedgezind moge de Koning zijn geweest bij het nemen van die besluiten van 1825, die besluiten getuigen toch van eene groote verblinding, van een jammerlijk staatsbeleid. Was het niet de ongerijmdheid zelve, om te verwachten, dat de Paus de opleiding en het onderwijs van de Katholieke geestelijken uit zijne handen zou geven, hij die de opleiding en het onderwijs ook der leeken zoo gaarne geheel in zijne macht heeft? Moest ook de wereldsche kennis en wetenschap doordringen tot de aanstaande geestelijken en hun denkbeelden ingeven, misschien verderfelijk voor het geloof en

geheel in strijd met de Kerkleer? Dat het Pausdom de gevaren niet zou inzien, die voort moesten vloeien uit eene vrije en wereldsche opleiding van de Katholieke geestelijken, in wiens hoofd kon zoo iets opkomen? Dat het Pausdom zijne uiterste krachten zou inspannen, om die gevaren af te wenden, en dat het daarbij had te beschikken over groote en overweldigende krachten, dat had men moeten inzien en begrijpen; en ook daarom had men geene worsteling moeten beginnen, die nooit met een goed einde kon worden bekroond. Een legerhoofd moet, immers, zonder volstreckte noodzakelijkheid geen slag leveren, als hij zeker weet, dat hij daarbij de nederlaag lijdt en dat die nederlaag noch voordeel noch eer kan geven, niets dan schande en verderf!

Willem I heeft dien gewonen regel van het gezond verstand in 1825 geheel uit het oog verloren; hij heeft op roekelooze wijze den kamp aangevangen, dien hij spoedig op weinig eervolle wijze heeft moeten opgeven; hij heeft spoedig de wapens moeten neerleggen voor de Pauselijke macht; zijne regeerkracht is daardoor verkleind geworden, het Koningschap in waardigheid verminderd; de volksmassa's in België, opgezweept door de geestelijkheid, hebben zich toen vijandig verklaard tegen den Koning en zich aangesloten bij de liberale oppositie.

Die aansluiting is voornamelijk bewerkt geworden door een merkwaardig staatsman, een Luxemburger van geboorte

en van oud-adellijke afkomst, de Baron Étienne Constantin de Gerlache.

De Gerlache kan men beschouwen als gedurende jaren het hoofd en de leider te zijn geweest van de Katholieke partij in België; hij was voor die partij in sommige opzichten, wat bij ons Groen van Prinsterer is geweest voor de partij der Protestantsche orthodoxen. Daar waren meer punten van overeenkomst tusschen die twee mannen: beiden waren, door hunne fortuin, geheel onafhankelijk; beiden waren gevormd door grondige wetenschappelijke studiën; beiden zijn opgetreden als schrijvers, als geschiedschrijvers; beiden hebben in staatszaken een schitterenden werkkring gevonden. Maar men moet de overeenkomst niet te ver willen udstrekken: de Gerlache staat verre beneden Groen als schrijver, niet alleen wat het grondige der studie van de geschiedenis aangaat, maar ook wat den stijl betreft; de onovertreffbare keurigheid van Groen's taal bereikt De Gerlache nooit. Daarentegen was de Zuid-Nederlander veel meer staatsman: hij wist te geven en te nemen; zich daar, waar het voordeel aanbracht, te plooiën en te voegen; vorsten en grooten voor zich te winnen door beleefdheden, of zich met forsche gestalte te verheffen, om in eene raadsvergadering eene krachtige en gebiedende stem te doen weerklinken. De vraag, die Thorbecke tot Groen richtte: «Kunt

gij regeeren? » behoefde nooit aan De Gerlache te wordengedaan.

In 1785 geboren, had De Gerlache zijne jeugd te Parijs doorgebracht, maar was bij de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden naar zijn vaderland teruggekeerd en had zich in de stad Luik gevestigd. Hij werd daar rechterlijk ambtenaar en snel bevorderd; wat hij te danken had aan zijne oude afkomst, zijn geldelijk fortuin, zijne groote kunde en bekwaamheid — en ook, misschien, aan het talent, dat hij in hooge mate bezat, om, zonder de waardigheid van zijn karakter weg te gooien, de gunst der machthebbenden te winnen; er was iets in hem van *l'austère intrigant* — de woorden, die wel eens op Guizot zijn toegepast.

De verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal werden toen gedaan door de Provinciale Staten en meestal oefende de regeering een belangrijken invloed daarop uit; te Luik was toen een voornaam personage in dat opzicht, de Griffier van de Provinciale Staten, een Hollander, altijd werkzaam in den geest van Willem I; De Gerlache was bevriend met dien Griffier; de gunst des Konings wist hij te winnen, en het gevolg hiervan was, dat in het jaar 1824 de Staten van Luik ter Tweede Kamer afvaardigden den Baron De Gerlache. Het paard van Troje was binnengehaald.

Tot dien tijd toe was er in de Tweede Kamer, noch in de Hollandsche helft noch in de Belgische, iets geweest, wat eigenlijk oppositie kan worden genoemd; daar waren

leden, die wat vrijer en krachtiger spraken dan anderen, die niet altijd lof overhadden voor de handelingen van de regeering; maar het had niets van een eigenlijk bestrijden, van een aandringen op wijziging of verandering van regeerstelsel; — trouwens, hoe zou dit ook mogelijk zijn geweest? Men had immers niet te doen met een Minister; men had te doen met den Koning. Wil men een sprekend bewijs, hoe weinig de Tweede Kamer toen beduidde, hoe weinig zij de gezindheid van het Belgische volk vertegenwoordigde, men lette op het zeer klein aantal leden, — een half dozijn op een geheel cijfer van 110 — dat zich tegen de besluiten van 1825 verklaarde, die besluiten, die door geheel het Katholieke België werden veroordeeld.

Onder de weinige leden van de Kamer, die zich vijandig verklaarden tegen de wijze, waarop Koning Willem I het onderwijs wilde regelen van de Katholieke geestelijkheid in België, behoorde De Gerlache; die tegenstand zelf was evenwel veel minder merkwaardig dan de gronden, waarop hij ruste. Terwijl andere Katholieke leden van de Kamer de zaak uit het theologisch standpunt beschouwden, zich op de Trentsche kerkvergadering beriepen en kerkelijke teksten bijbrachten, plaatste De Gerlache zich op een geheel ander terrein: hij nam de rol op zich van kampvechter voor de vrijheid en heeft die rol volgehouden tot aan de omwenteling van 1830. «Vrijheid in alles, en voor allen», was toen het

beginsel, door De Potter verkondigd; — woorden, die, als men ze in alles zou willen toepassen, tot ongerijmdheden zouden leiden; maar woorden, die eene uitmuntende leus vormden, om de volksdriften in beweging te brengen; daartoe kan men zelfs met minder leus volstaan; zie maar, wat er in onze dagen al niet verricht wordt met de woorden: «strijd tegen het kapitaal»; een prachtige leus, maar die geen mensch begrijpt!

De Gerlache sloot zich aan bij dat geroep om algemeene vrijheid voor iedereen: «Wij moeten» — zeide hij — «niet alleen vrijheid van onderwijs hebben, maar ook vrijheid van godsdienst, vrijheid van drukpers. Geene vrees voor het ultramontanisme: het ultramontanisme bestaat niet meer; de Jezuiëten hebben wij verwijderd. Weg met hen, die geen verschil van meening dulden! Weg met de staatkunde van Filips II en van Lodewijk XIV!» In zijn vurigen ijver ging De Gerlache zóóver, dat hij de volkssoevereiniteit verkondigde en zich daarbij beriep op niemand anders dan op den grooten Zwijger, op Prins Willem I, «den grondlegger van Holland's vrijheid, een der voorouders van den grondlegger van Engeland's vrijheid, een vorst van hetzelfde stamhuis als de grondlegger der vrijheid van België.» — Nog in het voorjaar van 1830 werd dat gezegd.

Wel denkelijk heeft menig Bisschop of hooge geestelijke der Katholieke kerk wat zuinig gekeken, toen De Gerlache

zoo openlijk en zoo stellig optrad als de verkondiger en kampvechter van alle mogelijke vrijheden: « Dat ging wel wat ver; dat kon de kerk wel eens in ongelegenheid brengen, die de Katholieke kerk wel eens meer ondervindt. »

Het Katholicismus heeft iets groots, iets heldhaftigs, iets dichterlijks; het werkt daardoor soms krachtig op een uitstekenden geest, op een vurig gemoed; en meer dan eens hebben groote geleerden, groote denkers, dichters, redenaars, zich aangespoord gevoeld, om met de wapenen des geestes de instellingen van het Katholicismus te verdedigen en te verheerlijken; — men behoeft, om dit aan te toonen, niet op te klimmen tot de grijze oudheid, tot ver vervlogen eeuwen, zelfs niet tot Bossuet en Pascal; nog in onzen tijd, zelfs in ons vaderland, zou men de namen kunnen noemen van zulke uitstekende kampvechters voor de Katholieke instellingen.

Het Pausdom aanvaardt den krachtigen bijstand van zulke mannen — maar het aanvaardt dien soms met eenigen schroom, met eenig wantrouwen. Kan de Kerk altijd met volkomen zekerheid bouwen op den voortdurenden steun van die kampvechters? Zal hun heldere en krachtige geest de leemten en gebreken van eene kerkleer niet spoedig doorzien, of zich altijd blindelings blijven onderwerpen aan die kerkleer? Kunnen een warm hart, een vurig dichterlijk gemoed, ongevoelig blijven voor de eischen van menscheijkheid, van recht, van waarheid, ook dán, als die eischen lijnrecht

aandruischen tegen wat de Kerk gebiedt? Dat fiere, mannelijke karakter, dat zich zijne waarde bewust is en de overtuiging met zich voert, dat het bestemd is, om te gebieden en niet om te gehoorzamen, zal dat altijd zich vergenoegen met eene ondergeschikte rol te vervullen, en lijdelijk altijd de voorschriften opvolgen, door minder begaafden uitgevaardigd? of denkt men, dat bij geniale mannen de eierzucht altijd is uitgedoofd?

Het is volstrekt niet bevreemdend, dat soortgelijke vragen soms oprijzen bij de hoofden van de Katholieke Kerk en hen met eenige aarzeling de hulp doen aannemen, hun zoo vrijwillig en met zoo warmen ijver aangeboden; morgen kunnen die helpers van heden in tegenstanders verkeerren; de voorzichtigheid gebiedt dus, hun niet onbepaald te vertrouwen, zich niet onvoorwaardelijk bij hen aan te sluiten; hij, die heden de hevigste, de welsprekende kampvechter is voor het Pauselijk gezag, is morgen de met warme overtuiging bezielde bestrijder van dat gezag; — zie maar De la Mennais.

Maar of nu de Belgische Bisschoppen wel eens bezorgd zijn geweest over de vrijheidsgezinde taal van De Gerlache, toch wist hij hen te overreden, dat het toen zaak was, om zulk eene taal te voeren; hij wist hen de leiding te doen volgen, die hij toen gaf aan de Katholieke oppositie in België; hij wist zich te doen gehoorzamen en het hoofd van die oppositie te blijven. Heeft De Gerlache de Bisschoppen

ten volle ingelicht aangaande wat hij eigenlijk wilde doen, wat hij eigenlijk bedoelde met voor vrijheidsman te spelen? — Stellig blijkt dit nergens uit, maar het heeft wel eenige waarschijnlijkheid; bij eene volledige biecht zou hij tegen de hooge geestelijkheid hebben kunnen zeggen: «Och, maak u niet zoo ongerust over mijne liberale theorieën: het zal zoo'n vaart niet loopen. Ik ijver voor de vrijheid, ja, maar niet uit liefde voor de vrijheid, maar om daardoor tot macht te geraken; door dat winnen wij de liberale partij in België; zij sluit zich dan bij ons aan, en met haar vereenigd, kunnen wij dan de heerschappij van den Hollandschen Koning doen vallen, die gebleken is, gevaarlijk te zijn voor onze kerkelijke instellingen. Zijn wij eenmaal de sterksten, hebben wij de overwinning behaald, dan kunnen wij verder zien, wat er gebeurd; wij hebben ons tot niets onvoorwaardelijk verbonden. Voor ons is de vrijheid geen *doel*, maar *middel*: het is ons te doen om de heerschappij.»

Natuurlijk wordt hier niet gezegd, dat De Gerlache zóó gesproken heeft; maar dat hij zóó had kunnen spreken, is ontwijfelbaar; want hij heeft zóó gehandeld. Toen de Belgische omwenteling van 1830 was gelukt en de Katholieke partij de overwinning had behaald, had die partij niets vaardiger te doen, dan de door haar voorgestane liberale beginselen, het eene voor, het andere na, netjes over boord te zetten;

die beginselen hadden gediend, zoolang men de zwakste was; nu had men ze niet meer noodig; nu waren zij hinderlijk. In zijne schriften sloeg De Gerlache een geheel anderen toon aan dan bij zijne vroegere adviezen in de Tweede Kamer; van een vrijheids-apostel werd hij een Kampvechter voor absolutismus en gewetensdwang. De vroegere lofrede op Prins Willem I werd vergeten; zelfs werd het onthoofden van Egmond betreurd — omdat het geen nut had, dezen het leven te benemen; men had «den Zwijger» moeten treffen. De wreede vervolging van de Hervormden in ons land door Keizer Karel V werd genoemd iets noodzakelijks, iets onvermijdelijks; Filips II en Alva werden afgeschilderd als menschelijke en gevoelige wezens; — en het ongeluk wil, dat bij die zoo stuitende oordeelvellingen De Gerlache zich beroept op Groen van Prinsterer, die in de *Archives* over Filips en Alva gesproken heeft op eene wijze, niet zoo hemelsbreed verschillend van de taal van De Gerlache.

Er zijn er, die beweren, dat de taak van een geschiedschijver zich daartoe moet besperken, de geschiedkundige handelingen toe te lichten en de oorzaken en drijfveeren te onderzoeken, — zonder die handelingen zelve te roemen of te veroordeelen; — die bewering mist allen redelijken grond; zij die den geschiedschrijver tot zulk eene taak willen beperken, doen te kort aan de majesteit van de geschiedenis. Zeker, de geschiedschrijver moet geen partijman zijn; ernstig

en gemoedelijk moet hij de waarheid zoeken; hij moet het *voor* en het *tegen* hooren en overwegen, zooals een rechter dat doet, — maar evenals een rechter moet hij over de geschiedkundige handelingen, over de geschiedkundige menschen een oordeel, een vonnis uitspreken; het is niet voldoende, dat hij duidelijk doet uitkomen, welke oorzaken, welke drijfveeren Tiberius of Filips II tot de door hen gepleegde wreedheden en misdaden hebben gebracht; duidelijk en met kracht moet hij zeggen, dat het wreedheden en misdaden zijn geweest. De onverschilligheid omtrent goed en kwaad is eene groote ondeugd, is eene ondermijning van zedelijkheid en waarheid; de geschiedschrijver blijve vrij van die onverschilligheid; zijne roeping staat daartoe te hoog.

De Gerlache, als geschiedschrijver, verdient daarom blaam en afkeuring; — hoe is het met hem gesteld als staatsman?

Het is in een staatsman te begripen, te rechtvaardigen soms, dat zijne staatkundige meeningen niet altijd dezelfde blijven; de tijd, de ondervinding, de studiën en overwegingen van lange jaren kunnen soms tot geheel andere inzichten brengen; — verandering van inzichten, om *die* redenen, is volstrekt niet af te keuren, is zelfs lofwaardig; want zij toont aan, dat het verstand vatbaar is voor ontwikkeling en overtuiging. Dat men van inzichten wisselt, omdat de omstandigheden dit eischen, omdat het belang van de zaak dit vordert, dat is, strikt genomen, af te keuren; — maar toch, in

dit opzicht moet men niet al te streng zijn, maar iets inschikken aan het gebrekkige, dat alle menschelijke zaken aankleeft; een staatsman doet soms, wat hij *kan*, niet altijd, wat hij *wil* en *moet*. Die inschikkelijkheid heeft echter hare grenzen; zij mag niet te ver gaan; en het is onmogelijk, om zich op haar te beroepen tot verdediging van De Gerlache, als hij de beginselen van vrijheid gebruikt, om daarmede dwingelandij en gewetensdwang te verbergen. Zulk eene handeling moet men veroordeelen; zij vergrijpt zich aan eer en goede trouw; zij is onzedelijk en misdadig.

De vereeniging van de liberale met de Katholieke partij in België kan gerekend worden in 1829 geheel tot stand te zijn gekomen. Geheel vlot ging het niet met die vereeniging; daar was aarzeling, mistrouwen bij beide partijen. «Wij sluiten ons aan bij de liberale partij, hoewel wij in het godsdienstige geheel van haar verschillen,» — zoo nagenoeg sprak *Le Catholique*, een Gentsch dagblad; en het dagblad van Lebeau, *Le Politique*, antwoorde daarop: «Het is ons onverschillig, wat de aanleiding is tot den overgang van de Katholieke partij naar het liberalismus; genoeg, die overgang is er en maakt het ons dus tot plicht, om ons bij de Katholieke partij aan te sluiten; want het zou eene al te dwaze logica zijn, indien wij nu tot het absolutismus overgingen, omdat de Katholieke partij de liberale beginselen heeft aangenomen.»

Maar, met aarzeling of niet, de vereeniging van de beide partijen kwam tot stand; en dit feit, dat beslissenden invloed heeft gehad op den loop der gebeurtenissen, is voor een goed deel het werk geweest van De Gerlache.

II.

Koning Willem I.

Zóó waren de staatspartijen in België op het oogenblik, dat de omwenteling van 1830 zou uitbreken; thans een woord over den vorst, tegen wien de omwenteling is gericht geweest: over Koning Willem I.

Er kunnen zeer ernstige, zeer gewichtige aanmerkingen worden gemaakt op de regeeringsdaden van Willem I; hij heeft, als Regent, zijne gebreken gehad; hij heeft, meer dan eens, verkeerde inzichten gevolgd; men kan hem groote misslagen ten laste leggen; — maar, met dat al, hij is een uitstekend man geweest; een man van groote bekwaamheden en onvolprezen ijver en werkzaamheid; een karakter, waarvoor men hoogen eerbied moet koesteren. Willem I behoort onder de groote mannen van zijn roemrijk stamhuis.

Het is eene oude opmerking, dat men, om een geschiedkundig man met juistheid te beoordeelen, zich verplaatsen

moet in den tijd, waarin hij leefde, en onderzoeken moet, wat toen de heerschende begrippen en denkwijze zijn geweest: niet, dat men daarmee de ergste vergripen tegen zedelijkheid en recht mag goedmaken, — want dan zou men wel eens kunnen komen tot eene verheerlijking van koningen van Dahomey of andere soortgelijke Afrikaansche tirannen, die, zonder de minste aanleiding, soms hunne onderdanen bij honderden te gelijk laten dooden; — maar, zonder tot zulk een buitensporig uiterste over te slaan, bij het in aanmerking nemen van den tijd, waarin een regent heeft geleefd, moet men toch den invloed van dien tijd wel degelijk in rekening brengen. Verzuimt men dit ten aanzien van Willem I, dan pleegt men onrecht jegens hem; men mag de constituoneele begrippen en beginselen van den nieuweren tijd niet op dien Koning toepassen: zijn tijd had daarvan nog geen bewustzijn; men mag hem den maatstaf niet aanleggen, waarmede men een Lodewijk Filips, een Leopold I meet; men moet Koning Willem I veeleer vergelijken met Karel III van Spanje, met Frederik II in Pruisen, met Keizer Jozef II, met de verstandige, verlichte despoten van vroeger, die er wel op uit waren, om het welzijn van hun land te behartigen, maar dit liefst wilden doen naar hunne eigene inzichten en zonder groote medewerking van hunne onderdanen.

Koning Willem I was gevormd in de school van den

tegenspoed — de beste leerschool, ook voor vorsten; als jongeling had hij den burgeroorlog van 1787 bijgewoond, de twisten en de worsteling tusschen zijn jammerlijken vader en de onhandige patriottenpartij, het inroepen van de hulp van Pruisen; het was hem toen geleerd, door het voorbeeld van zijne ouders, dat het niet misdadig is, om vreemde wapenmacht te bezigen tot het beslechten van binnenlandsche geschillen; en mogelijk, dat hij daardoor is genoopt geworden, om zelf in 1799 in Noord-Holland bij de Engelsche en Russische legers op te treden en de wapens te voeren tegen zijn vaderland; tegen Frankrijk had hij gestreden in 1793 en 1794, aan het hoofd van Hollandsche troepen, eene lofwaardige handeling, die hem gelegenheid gaf, om zijn beleid als krijgsbevelhebber te doen blijken, oorlogsroem te behalen. De omwenteling van 1795 had hem gedwongen, om, evenals zijn vader, de Republiek te verlaten en in ballingschap in den vreemde rond te zwerven; hij had daarna op verschillende slagvelden gestreden tegen de heirscharen van Napoleon, en er is dus niets bevreemdends in, dat hij nooit erg Franschgezind is geweest. Eindelijk had Willem I zich in Engeland gevestigd, de gewone wijkplaats van voortvluchtige vorsten; hier leefde hij stil en eenvoudig, zich enkel bezighoudende met studiën, die zijn verstand ontwikkelden en rijpten en hem die kennis verschaften, die een vorst noodig heeft, om zijn land goed te regeeren. In die

afzondering vonden hem in het laatst van 1813 de zendelingen van Hogendorp, die hem het oppergezag kwamen aanbieden over het Hollandsche volk, dat zoo pas de ketenen had afgeschud van Napoleon's heerschappij.

Willem I aanvaardde dat aanbod en stak dadelijk de Noordzee over; bij het Scheveningsche duin zette hij, na zoo lange afwezigheid, opnieuw den voet op den Nederlandschen bodem. Met uitbundige en algemeene toejuichingen werd hij door het Hollandsche volk begroet; in die begroeting was niets gekunstelds, niets overdrevens; het was de ware uiting van de volksmeening. Het volk — en daaronder begripte men *alle* standen — was, door de rampen van de laatste vijf en twintig jaar, de woelingen en partijtwisten moede geworden, die geleid hadden tot de drukkende Fransche dwingelandij; het haakte naar eendracht, naar rust, naar orde — aan vrijheid werd minder gedacht; — alle partijen waren eensgezind, om het Oranjehuis terug te roepen en met het hoog gezag te bekleeden. De verheffing van Willem I tot het soevereine gezag over wat vroeger de Republiek heette, moet geenszins geweten worden aan kuiperijën en staatslisten van eenige eierzuchtigen; zij was de vrucht der algemeene overtuiging, dat alleen die verheffing het vaderland heil kon aanbrengen; en is die overtuiging misschien wat te ver gegaan, misschien wat ondoordacht geweest, haar oprechtheid is niet te loochenen.

Ook de vroegere hoofden van de patriotsche partij schaar-
den zich met geestdrift onder het Oranjevaandel. Kraijen-
hoff, die in 1795 Amsterdam had doen omslaan naar de
Patriotten, maar die later Amsterdam had willen verdedi-
gen tegen Napoleon, bood ter goeder trouw den nieuwen
vorst zijne diensten aan; Van Maanen wendde voor het
nieuwe bestuur dezelfde ijver en bekwaamheid aan, die
hij vroeger had gebruikt, om het Stadhouderslijk huis te
bestrijden; Van der Palm sprak, schier met schaamte van
den tijd; «toen hij nog keesde», en verheerlijkte de omwen-
teling van 1813 met dat prachtige gedenkschrift dat tot ons
beste proza behoort; en Maurits Cornelis van Hall, als hij
het classieke Rome uit de dagen van Augustus schetste,
scheen een beeld te willen geven van de eensgezindheid, die
alle Nederlanders zich deed vereenigen onder den schepter
van den Oranjevorst, zooals de staatspartijen van Rome zich
vereinigden onder den eersten Romeinschen Keizer.

Bij eene restauratie is het niet zeldzaam, dat de eerste tijd
zich kenmerkt door eene grenzenloozen geestdrift van het
volk voor den soeverein, dien het teruggeroepen heeft; —
zie maar in de Engelsche geschiedenis den terugkeer van
Karel II in 1660; — maar bij zulk eene restauratie ge-
beurt het ook vaak, dat de op zijn troon herstelde vorst —
evenals de Engelsche Karel II — misbruik maakt van die
geestdrift des volks, om zijne vroegere tegenstanders te ver-

volgen en te straffen. Aan dien misslag heeft Willem I zich in 1813 volstrekt niet schuldig gemaakt; integendeel, zijne regeering toen verdient hoogen lof; er is geene reactie ten aanzien van de personen te bespeuren; geen Patriot, wat ook zijne bestrijding van het Stadhouderslijk gezag moge geweest zijn, wordt daarom in 1813 van staatsambten uitgesloten; zelfs verkrijgen zij die soms ten koste van de oude getrouwe aanhangers van het huis van Oranje. Staatskundige verdraagzaamheid kenmerkt de nieuwe Regeering; zij neemt de diensten aan van allen, die goede diensten kunnen bewijzen.

Van allen? — Er is eene enkele uitzondering.

In den eersten tijd na de omwenteling van 1813 doolde in Den Haag een man rond, die zijne diensten aanbood aan de nieuwe Regeering, maar dat aanbod telkens zag afgewezen; zijne ontvangst bij de machthebbenden was zóó koel en terugstootend, dat hijzelf erkende: «Voor mij is hier geene plaats meer.» Toch was hij geen onbeduidend man, integendeel; maar juist zijne groote beteekenis was de oorzaak, dat men zijne diensten niet wilde aannemen: men haatte en vreesde hem te veel. Daendels — want van hem is hier sprake — had als oorlogsmans geschitterd door onvergelykelijke dapperheid en geestkracht; hij had ruimschoots deelgenomen aan de woelingen van de staatspartijen en zijne tegenstanders vaak voor zich doen buigen; hij had Java als landvoogd beheerscht,

wel maar weinig jaren, maar toch lang genoeg, om daar een diepen en blijvenden indruk achter te laten, zoodat zijn naam dáár nog in één adem wordt genoemd met den grooten naam van Jan Peetersz. Koen; — *un homme supérieur* noemde hem Hertog Bernhard van Saksen-Weimar, een man, meer dan anderen bevoegd, om te oordeelen over de uitstekendheid in staats- en krijgszaken, en die jaren verbleven had op Java, het voorname tooneel van werkzaamheid van Daendels. Welnu, voor dien man, ontegenzeggelijk de krachtigste man, dien Nederland in die tijden heeft voortgebracht, was geene plaats te vinden in het staatsbestuur na 1813; — men zond hem eindelijk naar de kust van Guinea, in een voor hem onbeduidenden werkkring; het moordende klimaat maakte daar spoedig een einde aan zijn veelbewogen leven.

Had eene verstandige regeering niet meer partij kunnen trekken van de groote bekwaamheden van een zoo buitengewoon man? — Alvorens die vraag te beantwoorden op eene wijze, die het regeeringsbeleid van Koning Willem I veroordeelt, dient men in het oog te houden, dat het zeer moeielijk was, om, voor een man als Daendels, een werkkring te vinden, waarin men verzekerd was tegen zijne willekeur, tegen zijne eigenmachtige handelingen; de vrees voor die willekeur kan zeer goed de oorzaak zijn geweest van de terugstelling van Daendels; het is niet noodig, om die terugstelling te verklaren door den haat van zijne talrijke vijanden.

Maar, indien de handeling ten opzichte van Daendels in de regeering van Willem I al is te veroordeelen, — wat nog volstrekt niet zeker is — zou deze veroordeeling toch ruimschoots worden opgewogen door den lof, dien men geven moet aan tal van andere handelingen in den eersten tijd na 1813, die van verstandig regeeringsbeleid getuigen.

Het onbeperkte souvereine gezag, dat men in de eerste geesdrift Willem I wilde opdragen, wees hij wijselijk van de hand; hij verklaarde, dat gezag beperkt te willen zien door eene Grondwet. De onbeperkte souvereiniteit zou den Koning verantwoordelijk hebben gemaakt voor al het slechte of verkeerde, dat aan de Regeering kon worden geweten; eene Grondwet onthief hem van die verantwoordelijkheid, want dan zouden zijne regeeringshandelingen de instemming en medewerking van de Volksvertegenwoordiging hebben ondervonden. Maar die Grondwet, die zoo de instemming en medewerking vorderde van de Volksvertegenwoordiging, beperkte die niet de Koninklijke macht? — in schijn, ja; maar niet in de wezenlijkheid; Willem I rekende zich krachtig en verstandig genoeg, om, in weerwil van Grondwet en Volksvertegenwoordiging, toch te regeeren, zooals hijzelf dat verkoos; zijne verantwoordelijkheid zou daar door worden verminderd, niet zijne macht.

Hoe die Grondwet tot stand kwam en hoe men daarbij te werk ging op eene wijze, die thans de haren te berge

zou doen rijzen bij ieder, die de constitutioneele leer is toegedaan, — is algemeen bekend; dat behoeft geene bespreking; alleen moet er dit van worden gezegd, dat die weinig constitutioneele handelingen van Koning Willem I volstrekt geene afkeuring verdienen, als men let op den geest van dien tijd: constitutioneele leer, constitutioneele beginselen — wie dacht daar toen aan? — Enkelen, zooals Hogendorp ja; maar dat waren zeer zeldzame, zeer buitengewone uitzonderingen, die geen weerklank of geen instemming vonden bij het Hollandsche volk; zelfs niet bij Kemper; bijna niemand zag toen de noodzakelijkheid in, om door grondwettige bepalingen zich krachtige waarborgen te verschaffen tegen Koninklijke willekeur. Als de Regeering maar goed is, dat is alles, wat wij verlangen; — zoo oordeelde toen bij ons het algemeen, dat gaarne met de minste moeite is gediend en ten volle vertrouwde, dat de Regeering goed moest zijn met een Koning, zoo verstandig en welwillend als Willem I.

Is het wonder, dat de Koning zich door die algemeene gezindheid van het Hollandsche volk liet meeslepen, om het niet zoo nauw te nemen met de Grondwet en met hare uitvoering? «Men heeft mij eene onbeperkte macht aangeboden, ik heb die niet willen aannemen: ik heb mij met minder vergenoegd; ik heb eene Grondwet gewild. Ik heb dan ook natuurlijk de volle bevoegdheid, om die Grond-

wet te maken, zooals mij dat het beste voorkomt, en het met hare toepassing niet te nauw te nemen; komt er in die Grondwet soms eene bepaling voor, die later blijkt niet te deugen, welnu, dan laat ik die bepaling maar onuitgevoerd; niemand heeft daar iets tegen te zeggen; want het heeft geheel aan mij alleen gestaan, om mij door geen eene bepaling te laten binden; en men is mij dank schuldig voor elke willekeur, die ik *niet* pleeg.» — Of Koning Willem I zóó heeft gesproken, blijve daargelaten; maar dat zóó zijn gedachtengang heeft kunnen zijn, is zeker: ten minste, de handelingen van zijne regeering stemmen daarmede overeen.

Eene constitutioneele regeering in naam, met eene gedweë Volkstevredenwoordiging, dat geeft aan den Koning het middel, om, onder den schijn van vrijheid het meest willekeurige gezag uit te oefenen; — zoodanig is de regeering van Willem I over Holland geweest — tot in de laatste jaren, toen al het verstand en al de bekwaamheid van den Koning niet langer in staat waren, om de natie te verzoenen met het verkeerde van die willekeur.

Men had, 't is waar, ook vóór 1830 Staten-Generaal; men had eene Eerste en Tweede Kamer — evenals in Engeland; maar hadden die Eerste en die Tweede Kamer evenveel te zeggen als in Engeland het Huis der Gemeenten, of zelfs maar als het Huis der Lords? — Die Eerste en

die Tweede Kamer hadden tegenover den Koning heel weinig te zeggen, zoo wat niets; hare samenstelling bracht dit mee. De samenstelling van de Eerste Kamer hing rechtstreeks en openlijk af van den Koning; de samenstelling van de Tweede zijdelings en bedekt, want de Provinciale Staten, door wie de leden van de Tweede Kamer werden gekozen, volgden meestal de richting, die de Regeering aangaf. Bij uitzondering mocht er eens een enkel lid in de Tweede Kamer komen tegen den zin van de Regeering; dat was dan toch eene zeer zeldzame uitzondering; — hier wordt gesproken alleen van Noord-Nederland. — En zoo'n enkele opposant kon in de Kamer weinig uitvoeren, omdat zijne stem daar geen weerklank vond en hij niet gesteund werd door de kracht der openbaarheid, die eene vrije dagbladpers verschaft.

Vele kenmerken van de oude Republiek werden in het Holland na 1813 teruggevonden en Koning Willem I werkte daartoe krachtig mede: hij hield van oude instellingen; deels, omdat hij afkeerig was van wat de Revolutie van 1795 had aangebracht; deels, omdat hij zijn volk genoeg kende, om te weten, dat het zich het liefst voegt naar wat reeds lang heeft bestaan; dus — om maar iets te noemen — was het behouden der oude lijfstraffen der menigte in Holland niet ongevallig; zij had niets tegen den geeselpaal en gaf de voorkeur aan de galg boven de

guillotine. Toch ging Willem I, bij dien terugkeer tot vroegere toestanden en instellingen, op eene zeer verstandige wijze te werk; hij versmaadde het nieuwe niet, wanneer de maatschappelijke verhoudingen daardoor werden verbeterd en de Regeering meer kracht en vastheid verkreeg. Eene democratie wilde hij van Noord-Nederland niet maken; veeleer een oligarchie, zooals in de oude Republiek; maar eene oligarchie, waarin de Regeering eenheid bracht en eene macht uitoefende, die weinig beperkt was. Koning Willem I heerschte over Noord-Nederland op bijna even absolute wijze als in de zeventiende eeuw de Stadhouder Willem III; en, evenals die Stadhouder, nam de Koning soms zijne toevlucht tot het middel der omkoopning, om zijn gezag te handhaven en uit te breiden.

Wordt dat harde woord «omkoopning» hier wel met juistheid gebezigd ten aanzien van de regeering van Willem I? — Laat ons elkander duidelijk verstaan.

Mag er alleen sprake zijn van omkoopning, wanneer de Regeering, mondelings of schriftelijk, aan iemand een geldsom geeft of toezegt, mits hij daarvoor over eene staatshandeling spreke en stemme, zooals die Regeering dat verlangt? — neen, dan zou het onwaar en ongerijmd zijn, om de Regeering van Koning Willem I ten laste te leggen, dat zij gebruikt heeft gemaakt van het middel der omkoopning. Maar de omkoopning behoeft niet zoo openlijk, op zoo lompe wijze,

plaats te hebben; gewoonlijk hult zij zich in fijnere vormen en heeft stilzwijgend plaats; het is — om het zoo eens te noemen — eene fatsoenlijke omkoopning, eene handeling, die door niets is te bewijzen en die men loochenen kan, zonder op klaarblijkelijke wijze te kort te doen aan de waarheid. Een Volksvertegenwoordiger moet een advies, eene stemming uitbrengen over een voorstel van de Regeering; tegelijkertijd weet hij, dat die Regeering hem, of een der zijnen, kan begunstigen met een ambt of eeretitel, die hij zeer op prijs stelt; er is geene sprake van, dat die Regeering tegen den Volksvertegenwoordiger ronduit zegt: stem voor mijn voorstel, dan verleen ik u de verlangde benoeming of onderscheiding; — maar het is zoo klaar als de dag, dat beide zaken in nauw verband tot elkander staan; de Volksvertegenwoordiger stemt daarom in den zin der Regeering en de Regeering schenkt hem de verlangde gunst. Zoo iets is eene gewone handeling geweest bij het staatsbestuur van Koning Willem I; strikt genomen heeft men niet het recht, om dat eene omkoopning te noemen; maar de uitkomst is toch dezelfde als bij eene omkoopning; de uitkomst is toch dezelfde, als toen, in het midden der vorige eeuw, een lid van het Engelsche Lagerhuis zijne stem voor eene bepaalde geldsom en bij onbewimpelde overeenkomst verkocht aan den Minister Walpole.

Koning Willem I zocht in Noord-Nederland den adel, zoo

ouden als nieuwen, tot zich te trekken, door dien stand voorrechten toe te kennen, niet minder dan in den tijd van de oude Republiek. Maar het is eene onjuiste uitdrukking, om hier alleen te spreken van «de adel»; juister is het, te zeggen: «de hogere standen». Thiers, de groote Fransche staatsman, heeft in eene van zijne redevoeringen de zeer juiste opmerking gemaakt, dat Holland, al moge het ook eene vermogende en machtige aristocratie als die van Groot-Britannië missen, toch wel degelijk een krachtig aristocratisch bestanddeel vindt in zijne oude, voorname, rijke familiën; in wat men vroeger de Patricische geslachten noemde; in wat nog altijd bestaat en wat een stempel van conservatisme geeft aan de openbare meening. Een weinig conservatisme is niet zoo geheel af te keuren, daar het, goed aangewend, bewaart voor de overijlde en dwaze handelingen van eene woelige Volksregeering; maar tijdens de regeering van Willem I ging dat conservatisme toch wat ruim ver. In elk gewest, misschien in elke groote stad, had men toen een bijna afgesloten kring van aanzienlijken, die bij voorkeur 's Konings vertrouwen genoot en, tot loon daarvoor, dan ook nooit zijne regeeringshandelingen bestreed, maar die met hand en tand verdedigde.

De bestanddeelen van die oligarchie zijn niet zoo gemakkelijk met juistheid aan te duiden; zij waren nog al van gemengden, uiteenloopenden aard: oude en nieuwe adel,

de aangewezen bekleeders van hofbetrekkingen; de leden van de rechterlijke macht — slecht betaald, om van het bejagen van rechterlijke ambten af te schrikken, wie niet behoorde tot de vermogenden; de groote grondbezitters, de groothandelaars, zij allen, die den boventoon voerden in allerlei besturen van provinciën en steden, in waterschappen en dijkcollegiën; de mannen van het Nut, de hoofden van de vrijmetselarij, die voor hun onvermoeiden arbeid aan de ontwikkeling en de welvaart des volks beloond werden met gunsten en voorrechten.

«Ja waarlijk, de vrijmetselarij is iets goeds» — zoo begon een der hoofden eens zijne rede, en wel mocht hij zoo spreken, want zijne reederijen werden begunstigd, als het bevrachtingen gold naar Java; verder had men de geleerde genootschappen, de groote handelslichamen, de universiteiten — en die oude familiën, die op historischen naam boogden, omdat reeds twee, drie eeuwen geleden een der hunnen als landverrader was opgehangen. In één woord, de bestanddeelen van die oligarchie waren nog al talrijk.

Dat de oude, deftige geslachten zich tot een stand vormen, waarbij de Regeering zich aansluit en steun zoekt, — zeer goed; mits die stand zich blijve kenmerken door volkskracht, door deugdelijke en verstandige handelingen, en in haar midden ook opneme, wat jeugdig en talentvol is. In dát opzicht liet het Noord Nederland van

Willem I te wenschen over: dien hooger en standen ontbrak het aan zelfstandigheid en volksgeest; en, waren zij den Koning met ijver toegedaan, zij hadden geene onafhankelijkheid genoeg, om den Koning te raden en te wederstaan, dán, als raad en wederstand gebiedend noodig zouden zijn geweest. Ook was er te veel geest van uitsluiting bij die standen.

Wie in staatsbetrekking vooruit wilde komen, moest zich geheel en al voegen naar de heerschende begrippen en inzichten; en dat waren de begrippen en inzichten van den Koning zelve. Geen zweem van oppositie of van vrij onderzoek mocht er zijn; de deftigheid was een eerste vereischte — het was toen de bloeitijd van de zwarte rokken en witte dassen; — men moest zich uitsluitend in den fatsoenlijken kring bewegen, zich daarin connexiën winnen, hetzij door aanhuwelyking, hetzij door andere middelen; men moest, ten minste uiterlijk, geregeld leven en, was men al niet godsdienstig, dan toch kerksch zijn; vooral moest men geene begrippen verkondigen in strijd met de algemeen aangenomene; het gewone, het alledaagsche werd op hoogen prijs gesteld; geest, vernuft, genie waren verdachte zaken; om de staatsambten te verkrijgen, was het *soliciteeren* een volstrekt vereischte; — is die tijd reeds voorbij? — en de sollicitant moest degelijke waarborgen geven van in alles de inzichten van 's Konings Regeering

te deelen en die met blinden ijver voor te staan. Op die wijze was het staatswezen tijdens Willem I een vast samenhangend lichaam, een gedwee werktuig in zijne hand, en dat goed werkte, zoolang alles een gewonen gang ging, — maar een werktuig, dat onvoldoende is gebleken, toen men te doen kreeg met buitengewone tijden, die niet naar vaste regelen luisterden.

Dat is wel de groote fout geweest van Koning Willem I in het staatsbeheer, dat hij alles zelf wilde doen; dat hij te naijverig was op zijn gezag; dat hij alles door vaste bepalingen wilde regelen; dat hij de staatsambten begaf aan wie hij meende, dat hem met ijver en bekwaamheid, maar vooral met blinde gehoorzaamheid zou dienen; dat hij geen onafhankelijk raadgever, geen uit zichzelf handelend staatsman naast zich kon duldten; in één woord, dat hij de persoonlijke Regeering wilde, in de sterkste beteekenis van het woord. 's Konings Ministers waren de lijdzame uitvoerders van 's Konings wil; het waren geene mannen, die op onafhankelijken toon den Koning raad gaven en zijne staatkunde bestuurden.

Het is niet te verwonderen, dat een man als Willem I het niet lang goed vinden kon met Gijsbert Karel van Hogendorp, den ontwikkelden grooten staatsman, den bewerker der omwenteling van 1813, aan wien de Koning zijne kroon was verschuldigd: zulk eene schuld drukt altijd

te zwaar om hem aangenaam te maken die haar heeft opgelegd; en ook moet — volgens veler oordeel — Hogendorp aan zijn helderen geest en zijn edel, grootsch karakter vormen hebben gepaard, die niet altijd vrij waren van hoogmoed en aanmatiging. Van der Palm zou misschien beter hebben gedaan met den grooten Hollandschen staatsman te vergelijken met den eersten Pitt — Lord Chattam — dan met « een Romein uit den bloeitijd der Republiek » en of « het hoekige der vormen » bij dien Romein in Hogendorp niet te vinden was, kan niet zoo gaaf worden toegestemd.

Dat Hogendorp geen deel aan het staatsbeheer heeft gehad, is dus op zichzelf nog geen voldoende bewijs, dat Willem I niemand daaraan wilde deel geven; maar kan men een anderen minister van den Koning als zelfstandig staatsman opnoemen? — dit is zeer moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk. Zelfs Falck — een man van groote kunde en bekwaamheid, zeer aangenaam in den omgang, rijk aan wereldkennis, die de menschen voor zich wist in te nemen en wien het niet ontbrak aan plooibaarheid van karakter, — zelfs Falck kon het op den duur met den Koning niet vinden; zelfs hij was te onafhankelijk. Een minister van Willem I moest kundig en werkzaam zijn, maar altijd *ja* en *amen* zeggen.

Het is billijk, om hierbij te voegen, dat Koning Willem I

loffelijke en uitstekende hoedanigheden bezat, die zijn streven naar eene persoonlijke regeering verklaren en eenigszins verontschuldigen. Hij wijdde zich met rusteloozen ijver aan de taak, om zijn land goed te besturen en te regeeren; hij was geheel het tegenovergestelde van een *Roi fainéant*, die maar rustig voor zijn genoegen leeft en Gods water over Gods akker laat loopen. Ook was hij niet de hooggeplaatste gebieder, die zich afzondert van zijne onderdanen, die zich schaars laat zien en door die geheimzinnige afsluiting indruk wil maken en vereering opwekken; — integendeel: geregeld, telkens, verleende hij gehoor aan allen zonder onderscheid, die hem over hunne belangen kwamen spreken; met onvermoeid geduld luisterde hij naar wat men hem te zeggen had; hij trad met zijne bezoekers in gesprek; hij gaf inlichting, raad, hulp; en voor zijne Hollanders is die tafel, waaraan hij stond en leunde, terwijl hij urenlang *audientie* gaf, even legendarisch geworden als de eikenboom, waaronder de Heilige Lodewijk het recht bedeelde. Koning Willem I had zeer groote kennis, zeer ruime inzicht en omtrent handel en nijverheid en landbouw, omtrent alles wat de stoffelijke welvaart van een volk bevordert; en menige groote onderneming is door zijne veerkracht en vasthoudendheid tot stand gebracht, die, door de traagheid en de flauwheid van zijn volk, zónder hem nooit tot stand zou zijn gekomen.

Kortom, Willem I had als Koning uitmuntende hoedanigheden; en indien hem het geluk was ten deel gevallen, dat zijne Regeering geheel voorbijgegaan ware onder gewone omstandigheden, dan zou wel hier en daar die Regeering afkeuring hebben kunnen opwekken, — welke Regeering faalt soms niet? — maar zij zou toch over het geheel geprezen zijn geworden, en de naam des Konings zou in roemrijk en gezegend aandenken zijn gebleven.

Maar het ongeluk heeft gewild, dat er buitengewone tijden zijn aangebroken, tijden van moeilijkheden en gevaren, die zelfs voor het heldere verstand en het krachtige karakter van Willem I te machtig waren en die zijne heerschappij op jammerlijke wijze hebben doen eindigen. Toen vooral is gebleken, hoe verkeerd het is, als een gebieder alleen op eigen krachten wil bouwen en de hulp en den raad van onafhankelijke mannen van zich afstoot: als die eigen krachten te kort schieten, dan vindt men geen heul en steun bij staatsdienaars, aan wie altijd als eerste plicht is voorgehouden, dat zij niets mogen doen, dan wat de gebieder uitdrukkelijk en in bijzonderheden heeft vastgesteld en voorgeschreven.

Dat Willem I eene groote mate van populariteit in Holland heeft genoten, is ontegenzeggelijk; het volk vereerde hem en had hem lief als een waardig vertegenwoordiger van het Hollandsche karakter. De hofhouding en het huise-

lijke leven des Konings lieten niets te wenschen over; — ja, men moet dat nu niet *al* te nauw nemen; er is niemand zonder kleine onvolkomenheden, en ook Willem I zal die wel gehad hebben; maar toch, over het geheel, lag er een waas van achtbaarheid over zijne levenswijze. Verkeerd ook is het, om in dit opzicht te veeleischend te zijn, te streng onderzoekend; men ijvert wel eens tegen *l'histoire-bataille*, maar die is dan toch altijd nog duizendmaal beter dan *l'histoire-alcove*; en te recht zegt Hallam: « Het is eene onwaardige handeling, om het vergrootglas der geschiedenis op het bijzondere leven te richten, zelfs al doet men het, om overdreven lof bespottelijk te maken. » (*It is an unworthy office, even for the purpose of throwing ridicule on exaggerated praise, to turn the microscope of history on private life. Hallam, The constitutional history of England, 2de deel, bladzijde 2.*) — Tusschen beide gezegd: die uitmuntende regel, door den Engelschen geschiedschrijver hier uitgesproken, wordt door hemzelve niet altijd trouw opgevolgd; bij voorbeeld bij het bespreken van het karakter van Lord Strafford, den Minister van Karel I.

Wat in Koning Willem I minder goed voorkomt, dat is, dat hij rijk is geworden tijdens zijn koningschap,

Hier treedt het openbare leven weer met al zijne aanspraken op. Ware Willem I een bijzonder persoon geweest, dan zou er niets aan te merken zijn op het verwerven van

dien rijkdom; integendeel, het is eene deugd, vooral bij ons geldlievend volk, als men tot een groot vermogen komt door verstandige en stoute ondernemingen in handel en nijverheid; dat is lofwaardig, omdat het den algemeenen rijkdom des lands verhoogt; beursspeculatiën zijn misschien minder te roemen; maar toch, ook deze kunnen verdedigd of verontschuldigd worden, vooral door het algemeen gebruik.

Maar dit alles geldt alleen voor een bijzonder persoon; het geldt niet voor een hooggeplaatst staatsbeambte; het geldt niet voor een Koning; een Koning doet verkeerd, als hij zich verrijkt door handel, door nijverheid, door beurs-speculatiën; hij kan daarbij met de strikste eerlijkheid te werk gaan en hoofdzakelijk alleen het algemeene welzijn beoogen; dat belet toch niet, dat hij verdacht kan worden van de koninklijke macht te gebruiken tot vermeerdering van zijn eigen geldelijk vermogen; en een Koning mag zich niet blootstellen aan zulk eene verdenking. Bovendien, een Koning, die zich verrijkt, heeft geene volle vrijheid meer, om de hooge staatsbeambten te weerhouden van hetzelfde te doen. Dat onze ministers eerlijk zijn, is eene algemeen erkende waarheid, die door niemand wordt tegengesproken; toch heeft de openbare meening eens een Minister genoemd, die — als zeer zeldzame uitzondering — bij zijn dood miljoenen heeft nagelaten en schulden had toen hij Minister werd. Zulk een feit alleen is reeds voldoende, om het

verkeerde te doen inzien van een koningschap, dat tot rijkdom leidt. O glorievolle armoede van Prins Willem I en van zijn edelen broeder Graaf Jan van Nassau, wat schittert gij heerlijk in 's lands geschiedboeken; en wat zijn, bij u vergeleken, de millioenen, die Koning Willem I zijn kinderen heeft nagelaten!

Nog verdient afkeuring in Willem I de vervolging van de zoogenaamde «afgescheidenen»; — en de eerlijkheid gebiedt, om erbij te voegen, dat die afkeuring voor een deel ook neerkomt op een groot en edel staatsman, op Thorbecke, die zulk eene vervolging min of meer heeft verdedigd,

Er was in Willem I niets van een dweper of van een onverdraagzaam ijveraar voor kerkelijke leerstukken; integendeel, zijn godsdienstzin was verstandig, verlicht, verdraagzaam; en indien hij ook het uiterlijke van de godsdienstplichten geregeld waarnam, dan was dat niet, omdat hij zich als kampvechter van eene gezindheid opwierp en andere gezindheden vijandig was, maar omdat hij overtuigd was van de waarheid, dat, in welke gezindheid ook, de godsdienst de hechtste grondslag is voor rust en maatschappelijke orde. Die overtuiging was eene deugd, die lof verdient; maar zij ging gepaard met eene andere eigenschap, die minder is goed te keuren. Najverig op zijn koninklijk gezag, wilde Willem I ook in het kerkelijke dat gezag uitoefenen: eene staatskerk beoogde hij wel niet; hij wilde

verschillende kerken toelaten; maar al die verschillende kerken moesten aan hém onderworpen blijven, door hém worden bestuurd en geleid; *officieele* kerken moesten het zijn, in den smaak van wat men in Pruisen vindt. Daarnaar streefde Koning Willem I; en dat streven heeft hem in België de kroon gekost en in Noord-Nederland den schijn gegeven van een onverdraagzaam gebieder, een vijand van geloofsvrijheid.

Den schijn; — want die vervolging van de afgescheidenen is veel erger voorgesteld, — dan zij inderdaad is geweest. Wij hebben in Den Bosch het hoofd der afgescheidenen, Scholten, zich voor de rechtbank hooren verdedigen, toen hij vervolgd werd wegens het houden van onwettige godsdienstoefening. Scholten sprak zeer goed; hij versmaadde de kunst niet bij zijn spreken; hij maakte ook indruk door het bezigen van ouderwetsche taal en van de toonlooze *e*; dat zette iets deftigs en eerwaardigs bij aan wat anders zeer gewoon zou zijn geweest. Scholten hoorende, meende men een der martelaren van het begin der Hervorming te hooren, die met onwrikbare overtuiging de waarheid verkondigt, al weet hij zeker, dat daarom eene veroordeeling tot den brandstapel hem wacht; hij werd dan ook veroordeeld — wel niet tot den brandstapel, maar tot een onbeduidende geldboete. Het vonnis bedierf de pleitrede.

Toch, hoe onbeduidend de uitgesproken straffen tegen de

afgescheidenen ook waren, verdient de vervolging zelve reeds strenge veroordeeling: men moet iemand vrijlaten in zijne godsdienstige meeningen; geene Regeering mag zich daarmee moeien, zoolang dit niet onvermijdelijk noodig is voor de handhaving van de maatschappelijke orde. Laat de menschen gelooven, wat zij willen, — zelfs als zij dwaasheden willen gelooven; geene macht ter wereld heeft het recht, om ten dien opzichte dwang uit te oefenen; de vrijheid van geweten is iets heiligs, het bestrijden van die vrijheid is eene misdaad, en eene misdaad, die nooit tot de uitkomst brengt, die zij beoogt. Vervolging in godsdienstzaken wekt den dweepzieken ijver op van de vervolgden en schenkt hun eene veerkracht, die zij nooit zouden hebben verkregen, had men hen ongestoord hunne godsdienstige meeningen laten belijden. Alleen dan kan de vervolging baten, als zij tot het uiterste wordt doorgezet; als zij voor geene wreedheid terugdeinst, voor geene misdaad, hoe gruwelijk ook; als zij eene wildernis maakt van het land, waar zij wordt uitgeoefend; als zij de *ketterij* uitdelgt door het uitdelgen van de *ketters*. Maar zoo iets is eene monsterachtige handeling, die nooit te wachten is van iemand, in wien nog eenig gevoel is overgebleven van recht en billijkheid.

Doch het is onnoodig, het is overdrijving, om zoo te ijveren tegen gewetensdwang ter zake van die vervolging van de «afgescheidenen» in Noord-Nederland, tijdens de

regeering van Willem I: eene beuzelachtige vervolging, waarvan veel te veel ophef is gemaakt, die als gruwelijke dwingelandij werd voorgesteld, terwijl zij niets anders is geweest dan de misslag van eene verblinde Regeering, die op willekeurige wijze de palen van hare bevoegdheid heeft overschreden.

Natuurlijk ligt het niet in de bedoeling, om hier eene schets te geven — al was het maar eene vluchtige — van de wijze, waarop vijftien jaar lang — van 1815 tot 1830 — Koning Willem I over België heeft geregeerd; maar na den toestand van de partijen in België te hebben vermeld op het oogenblik, dat de omwenteling van 1830 uitbrak; na den Koning te hebben besproken, tegen wie die omwenteling was gericht, kan het dienstig zijn, om nog een oogenblik stil te staan bij enkele feiten, die voorkomen in de Regeering van Willem I over België.

Die Regeering had, aanvankelijk, eenige jaren van zonneschijn. België werd zeer goed bestuurd; de nieuwe regeering gaf het aanzijn aan vele goede zaken, en het volk erkende dit; alles ging als van een leien dakje. Vestigt men het oog op onzen tijd, die zooveel reusachtige ondernemingen ziet geboren worden in alle takken van handel en nijverheid,

in alle middelen van gemeenschap en vervoer tusschen de volkeren, — dan zal, wat in België gebeurde, onder de regeering van Willem I gering, en onbeduidend voorkomen; maar slaat men den blik op wat, in denzelfden tijd, in andere landen van Europa voorviel, — en dat is de eenige billijke maatstaf van vergelijking — dan zal men de overtuiging krijgen, dat de regeering van Koning Willem I aan de nijverheid en den handel van Zuid-Nederland, aan zijne ontwikkeling, zijn bloei en stoffelijken rijkdom in zoo hooge mate het aanzijn gaf, dat het daardoor het vasteland van Europa toen ver vooruit was. Wie toen Gent, Antwerpen, Brussel, Luik gezien heeft, weet hoe krachtig daar de arbeid en het vertier waren; hoe dag aan dag welvaart en rijkdom daar toenamen. *Le roi marchand* — het spotwoord, dat soms jegens den Koning werd gebezigd om zijne persoonlijke deelneming aan zaken van handel en nijverheid, — wist zijn bestuur tot zegen van zijne onderdanen te maken; zij ontloken weer in den zonneschijn van vrede en vrijheid, zij, die zoolang onder den druk hadden verkeerd van vreemden dwang; zij, die Napoleon's harde heerschappij hadden verduurd. België was, met Holland vereenigd, weer een eigen land, een eigen volk; België ging eene schoone toekomst te gemoet; het trad met fier zelfvertrouwen op onder de Europeesche volkeren; het kon monsteren met die volkeren — ook in

kunsten en wetenschappen, die door den Koning met kracht werden voorgestaan.

Een koor van lofliederen viel uit het buitenland de regeering van Willem I ten deel in hare eerste jaren; zij werd geprezen als het toonbeeld van eene goede, liberale regeering. Nu was die lof in het Europa van die dagen, dat niet verwend was, wat liberalisme betreft, nog al niet moeilijk te verwerven: in het land der blinden is éénoog koning. Napoleon's val had Europa bevrijd van zijne dwingelandij, maar om het over te geven aan de dwingelandij van een aantal kleinere despoten; «nu de leeuw bezweken is» — zeide Byron — «buigen wij voor het mindere roofgedierte»; — en dat de Britsche zanger niet overdreef, kan men nagaan, als men het oog vestigt op de handelingen van het Heilig Verbond; op de wijze hoe Italië en Duitschland door Metternich werden getyranniseerd; op wat er in Frankrijk voorviel; op de woelingen en gruwelen, waarmede Ferdinand VII het Spaansche schiereiland teisterde; — om niet te gewagen van Rusland, waar, zelfs onder den zachtsten en menschelijksten Czaar, de meest wreede onderdrukking een gewone zaak was. Herdenkt men dat alles, dan ziet men dat, in de eerste jaren na 1815, het grootste deel van Europa zuchte onder het juk van eene harde slavernij en dat er dus alle reden was, om Nederland, dat niet in die slavernij deelde, een vrij

land te noemen en Koning Willem I een liberaal Koning.

Zóóver ging dit, dat de naijver en het misnoegen van vreemde regeeringen daardoor werden opgewekt tegen Willem I en zij bij den Koning vertoogen inbrachten tegen zijne te liberale regeering. Die vertoogen werden afgewezen met eene waardigheid en kracht, die den Koning hoogelijk vereerden. Willem I was niet Franschgezind; toch nam hij in de Nederlanden verscheidene Franschen op, die ten gevolge van staatkundige handelingen of meeningen, hun vaderland hadden moeten verlaten; hij verleende aan die uitgewekenen gastvrijheid en bescherming; hij gehoorzaamde hierbij eensdeels aan de ingevingen van zijn menschelijk gemoed, anderdeels aan de stem van eene zeer vergeeflijke ijdelheid, die hem aanspoorde, om zich glansrijk te onderscheiden van zijne koninklijke collega's, die hunne macht misbruikten, om hunne onderdanen te onderdrukken.

Die bescherming, verleend aan de vervolgde deelhebbers aan Frankrijk's groote omwenteling, bescherming, die zich zelfs uitstreckte tot de leden der Conventie, door wie het doodvonnis is uitgesproken over Lodewijk XVI, — die bescherming heeft voor den Koning geene kwade gevolgen gehad; hij is niet met ondank beloond geworden: die uitgeweken Franschen zijn vreemd gebleven aan de revolutionnaire woelingen in België en aan den opstand van Augustus 1830.

Alles ging goed in 's Konings regeering over België, toen

die ongelukkige besluiten van 1825 alles kwamen be-
 derven. De Katholieke geestelijkheid had, denklijk, na
 verloop van tijd wel haar tegenzin afgelegd ten opzichte
 van de nieuwe regeering en verstandig, zooals zij meestal is,
 zich weten te voegen in wat zij niet kon veranderen; een
 paus volgt dikwijls de les op van Madame De Sévigné:
 «Quand on n'a pas ce que l'on aime — il faut aimer ce
 que l'on a»; — maar het moet dan toch eenigszins aan-
 nemelijk zijn; en dat was het niet meer na die besluiten
 van 1825; van toen af wist de geestelijkheid, wat zij van
 den Koning had te vreezen en dat het onvermijdelijk was,
 om hem te beoorlogen. Van toen af werkt zij onvermoeid
 op de volksmassa's en te krachtiger, naarmate zij meer in
 het duister werkt; van toen af wordt alles hatelijk gekleurd,
 wat de Regeering doet, en tegen haar in de harten van het
 volk haat en vijandschap gezaaid.

Er waren, reeds vroeger, punten van geschil tusschen
 België en Holland; zij werden na 1825, op de giftigste
 wijze, vergroot en verergerd.

België zocht vooral heil in Landbouw, nijverheid, fabrieken
 en ijverde daarom voor een beschermend stelsel in den handel;
 een vrije handel was Holland's ideaal. De twee groote
 deelen, die het Rijk der Nederlanden uitmaakten, hadden
 zoo uiteenlopende inzichten, wat betreft staathuishoud-
 kunde en financiëwezen, dat het daarom voor de Regeering

zeer moeielijk was, om wetten te ontwerpen, aannemelijk voor elke der helften van het Rijk; meesttijds moest men daarbij zijne toevlucht nemen tot transactiën, tot schipperen, tot tusschendoor zeilen; men gaf beiden *wat* toe, maar voldeed daardoor geen van beide.

In het algemeen kan men zeggen, dat de Koning, wat de stoffelijke voordeelen betreft, België meer begunstigde dan Holland; hij steunde op de gehechtheid van het Hollandsche volk aan het Oranjehuis en meende zich daarom meer vrijheid te mogen veroorloven, zelfs tot handelingen, die dat volk minder aangenaam waren. Een opmerkelijk blijk hiervan is, o. a., dat toen Van der Capellen als Gouverneur-Generaal uit Indië werd teruggeroepen, hij vervangen werd door den Belg Du Bus de Ghisignies, die als Commissaris-Generaal naar Java vertrok. Dit gaf nog al aanstoot in de hoogere kringen in Holland, waar men gewoon was, om de Indische aangelegenheden te beschouwen als zaken, die uitsluitend tot de bevoegdheid der Hollanders behoorden; Koning Willem I liet zich door dien najver echter niet weerhouden, om de hoogste macht tijdelijk op te dragen aan een Zuid-Nederlander, in wiens kennis en karakter hij de waarborgen zag, om Java's ontredderde financiën weer eenigszins op een beteren voet te brengen.

Najver, verschil van inzichten was er dus altijd geweest tusschen Noord- en Zuid-Nederland en had zich in de

volksvertegenwoordiging herhaaldelijk geopenbaard; dit werd van dag tot dag erger, toen de beide deelen van de Belgische oppositie zich vereenigd hadden, om 's Konings regeering te bestrijden; en in de Tweede Kamer der Staten-Generaal vormden de Belgische en Hollandsche leden weldra twee tegenover elkander staande legers. Bij vele belangrijke wetten wist men vooruit, zonder dat er nog onderzoek of discussie had plaats gehad, dat de Hollandsche leden *voor* zouden stemmen en de Belgische *tegen* — of omgekeerd; en daar er evenveel Belgische leden waren als Hollandsche, — 55 — maakte dit den toestand zeer moeielijk voor de Regeering; die Regeering, in het algemeen zeker van de Hollandsche leden, nam dan hare toevlucht tot het winnen van eenige stemmen onder de Belgische; zij werkte op de verkiezingen; zoo, o. a., in de laatste jaren vóór 1830, deed zij in West-Vlaanderen een van hare bestrijders, den Procureur des Konings De Meulenaere, vallen en vervangen door den President van de rechtbank, Sandelin, die altijd met de Regeering meestemde en dan ook, tot loon daarvoor, bij het uitbarsten van de omwenteling zijn huis te Brugge door het volk zag plunderen en verbranden. Op zulk een gekunstelde wijze trachtte toen de regeering van Willem I in de Kamer eene meerderheid te verkrijgen, waarmede zij haar wil kon doorzetten.

De dagbladpers, die in België 's Konings regeering op hevige wijze bestreed, ondervond wederkeerig de vijandschap van die regeering; er hadden vervolgingen plaats, rechts-gedingen, veroordeelingen.

Zoo iets is, in den regel, niet verstanding. Eene Regeering kan zeer goed, bij het vervolgen van een dagblad of vlugschrift, het recht aan hare zijde hebben — en toch verkeerd handelen: zij handelt niet in haar eigen belang, nog minder in dat van de maatschappij, die zij bestuurt; zij sticht door die vervolging meer kwaad dan goed; zij vermindert hare eigene kracht, meenende die te verhoogen.

« Maar de taal van dat blad, van dat geschrift, is niet langer te dulden; die taal spreekt verzet tegen het gezag, oproer, omwenteling, omkeering van de maatschappelijke orde, oorlog van de armen tegen de rijken; — dat alles kan waar zijn, en toch kan het beter zijn, zoo iets onopgemerkt voorbij te gaan en te bouwen op het gezond verstand des volks, dat het dwaze en verkeerde van zulk eene hevige aanranding spoedig zal inzien; die aanranding zal vergeten worden en geen indruk achterlaten, wanneer gij maar niet, uit overgroote prikkelbaarheid, dadelijk de wapens opvat tegen uw aanrander; blijf rustig en kalm, beheersch uzelf: dat is de beste partij, die men kiezen kan; daar zijn zaken, die terechtkomen, als men er maar niets aan doet.

Gaat gij, daarentegen, het dagblad, het vlugschrift, voor de rechtbank vervolgen, dan kunt gij misschien eene veroordeeling krijgen, maar dat helpt u niet veel: de opgelegde straf is meestal niet van dien aard, dat daardoor uwe tegenpartij wordt vernietigd of gedwongen, den strijd op te geven; integendeel, gij zet de tegenpartij de martelaarskroon op het hoofd: het algemeen vestigt nu zijne aandacht, zijne deelneming, op de besproken zaak; het trekt nu met vuur partij voor wat het anders strengelijk zou hebben veroordeeld of onverschillig zou zijn voorbij gegaan. Wilt gij gewicht en belang bijzetten aan een onbeduidend geschrift — vervolg het.

Om de haar vijandige dagbladpers te bestrijden, nam 's Konings regeering hare toevlucht tot eene officieele dagbladpers: zij richtte dagbladen op, of bezoldigde dagbladen, wier taak het was, de dagbladen van de liberale en de Katholieke partij in België te bestrijden en te wederleggen. Eene Regeering, die zóó handelt, is volkomen in haar recht; zij verdedigt zich, en daartoe mag zij de drukpers als middel bezigen; maar zij moet een goed, een verstandig gebruik maken van dit middel van verdediging; — en in dat opzicht liet de Regeering van Willem I te wenschen over.

De openbare meening was in België zoo ongunstig gezind ten aanzien van 's Konings bestuur, dat er niet aan te

denken viel, om Zuid-Nederlanders van naam en invloed te vinden, die als de kampvechters voor dat bestuur optraden en het met kracht en talent verdedigden; onder de Noord-Nederlanders kon men die verdedigers ook niet zoeken, eensdeels omdat zij juist door hunne nationaliteit zonder invloed zouden blijven op het Belgische volk, en anderdeels omdat de Hollander — vooral in dien vroegeren tijd — weinig geschikt is, om eene levendige en goede polemieek te voeren in de Fransche taal: wij zijn, daartoe, te degelijk en te ernstig, of, zoo men wil, te traag en te onhandig; vóórdát wij één stoot toebrengen, heeft onze vlugge Fransche tegenpartij er ons tien toegebracht. — Daarom nam 's Konings regeering hare toevlucht tot het bezigen en bezoldigen van Fransche publicisten; en, de goeden niet te na gesproken, is het toch zeker, dat er onder die gehuurde publicisten mannen waren van een zeer twijfelachtig gehalte. Daarom ook had de ministriele dagbladpers in België op lange na niet dien invloed, dien de liberale en de Katholieke uitoefenden: de oppositiebladen werden geschreven door zonen des lands, door mannen van naam en invloed, die de pen voerden met groot talent en met al het vuur der overtuiging en die te recht daarvoor verontwaardigd waren, dat de Regeering hem deed bestrijden door vreemdelingen, onbekend of ongunstig bekend in hun land, alleen voor geld schrijvende en met zoo weinig overtuiging schrijvende, dat

zij bereid waren, om morgen hunne pen te verhuren voor iedere andere zaak, voor iedere andere Regeering.

Jarenlang en met steeds toenemende verbittering heeft die kamp geduurd tusschen de Koninklijke Regeering en de oppositiepartijen in België; er werd gestreden voor de rechtbanken, in de dagbladen, in de Volksvertegenwoordiging. In de Tweede Kamer was de strijd in volle kracht, toen, in 1828, De Brouckère met het voorstel aankwam, om de noodwet in te trekken, die in 1815 tegen de vrijheid van drukpers was uitgevaardigd, — het voorstel was niet meer dan billijk; maar door de vormen, waarin het werd gekleed, werd het onaannemelijk voor de Hollandsche leden van de Kamer. Strijd op strijd had er toen in de Kamer plaats, haast bij elke belangrijke wet, vooral bij de behandeling van de budgetten; de Belgische oppositie richtte hoofdzakelijk hare aanvallen tegen Van Maanen, den Minister van Justitie, die 's Konings regeeringsstelsel met de meeste bekwaamheid en kracht verdedigde; van toegeven wist Koning Willem I niet; hij wilde van geene beperking van zijn gezag hooren; ongunst en ambtsontzetting bezigde hij als wapens, om zijne tegenstanders in de Volksvertegenwoordiging te bestrijden; en eindelijk kwam die bekende Koninklijke boodschap van den 11^{den} December 1829 voor den dag, waarin, op de duidelijkste wijze, alle constitutioneele beginselen werden geloochend en de leer

van het absolutismus openlijk verkondigd. Is het waar, dat dit staatsstuk van 11 December 1829 uit den pen is gevloeid van Groen van Prinsterer? — Indien het waar is, dan heeft hij zich kunnen beroemen van krachtig te hebben bijgedragen tot de scheuring van het Koninkrijk der Nederlanden.

Dagbladen waren vervolgd en veroordeeld; De Potter was gestraft met eene jarenlange ballingschap voor eene ~~nevelachtige~~ misdaad van landverraad — landverraad, volgens 's Konings regeering; pleiten voor 's lands vrijheid, volgens het Belgische volk; de tuchtroede was tegen de Volksvertegenwoordiging opgeheven, eene nieuwe wet op de drukpers gemaakt, leden der Kamer gestraft, als zij het Koninklijke gezag weerstreefden; — in één woord, de Regeering had hare toevlucht genomen tot daden van geweld, die aan het recht te kort deden en noodwendig het misnoegen van het Belgische volk moesten opwekken; er was willekeur en dwingelandij.

Toch is het noodig, hierbij te voegen, dat, indien Willem I in zijne regeering over België zich al schuldig heeft gemaakt aan willekeur en dwingelandij, die regeering echter altijd vrij is gebleven van wreedheid. Het is dwaas, het is ongerijmd, om, bij de regeering van Koning Willem I, aan iets te denken, wat maar in het allerminst zweemt naar eene regeering als die van Filips II, of als die van

den Deenschen Christiern, of als die van Koningin Elizabeth of van Cromwell in Engeland, of van het Fransche schrikbewind; — neen, de regeering van Willem I is geheel vrij gebleven van wreedheid, van schavotten, van doodstraffen; er kleeft geen bloed aan haar. Alexandre Gendebien, om de zwakheid te verontschuldigen, die hem, bij het oprukken van de legermacht van Prins Frederik, de wijk deed nemen naar Frankrijk, heeft in de Belgische Kamer gezegd: « Was ik een uur langer gebleven te Mons, ik zou zijn gevat worden en gefusilleerd. » Die bewering mist allen grond; wat dat uur langer verblijfs te Mons zou hebben teweeggebracht, kan niet worden gezegd; maar, zeer zeker, niet het fusilleeren van den volksleider; er is bij die omwenteling van 1830 nergens gefusilleerd geworden.

Maar, vrij van alle wreedheid, maakte de regeering van Koning Willem I zich toch schuldig aan willekeur en dwingelandij; en van jaar tot jaar vervreemde zij het Belgische volk meer van zich. Zulk een toestand is, voor eene Regeering, eene onzekere toestand en vol van gevaar; het kan zeer lang duren, voordat het tot eene uitbarsting komt; want een opstand, eene omwenteling, is altijd eene gewaagde handeling, die, zelfs gelukkende, niet steeds verbetering aanbrengt; en, mislukkende, groot kwaad, eindeloze rampen kan stichten. Een bedachtzaam, verstandig volk — en het Nederlandsche volk is dit in den regel — gaat

daarom daarom zelden over tot gewapend verzet tegen zijne Regeering; het doet dit, als de kansen van dat verzet uitermate gunstig zijn of als de uiterste dwingelandij het volk dwingt, om de wapens op te vatten.

Nu heeft eene Regeering het wèl in hare macht, om de dwingelandij niet zóóver te drijven, dat daardoor de opstand eene noodzakelijkheid wordt; maar zij heeft het niet in hare macht, om den loop der gebeurtenissen te beletten, een toestand aan te brengen, die, als het ware, uitlokt, tot opstand. De dwang, door Willem I aan België opgelegd, was niet hard genoeg, om tot opstand te noodzaken; en er zou misschien in België niets zijn gebeurd, ware Europa rustig gebleven; maar toen in 1830, het Fransche volk Koning Karel X en den oudsten tak van de Bourbons verdreef, was er alle gevaar, dat het vuur van den opstand ook tot België zou overslaan. De Regeering van Willem I werd toen ernstig bedreigd en had dus maatregelen van voorzorg moeten nemen; — zij verwaarloosde die.

III.

De Koninklijke staatsbeambten in België. Het leger.

Ducht eene regeering het uitbreken van een opstand, dan heeft zij, om dien te keer te gaan, hoofdzakelijk te letten

op twee middelen: in de gewesten, waar men den opstand verwacht, het gezag in handen te geven aan bekwame, krachtvolle mannen, en die mannen te laten beschikken over eene sterke, goede krijgsmacht, waarop men vertrouwen kan. In beide opzichten is in 1830 de regeering van Willem I te kort geschoten.

Men had vijftien jaar vrede gehad, en alles in Nederland was op den vrede ingericht. De mannen, die in Zuid-Nederland in naam van 's Koning's regeering het gezag uitoefenden, waren niet de hooge krijgsbevelhebbers; het waren burgerlijke beambten, de gouverneurs der provinciën. Waren in 1830 de gouverneurs voor hunne taak berekend?

Van een enkele mag dit gezegd worden: Van Doorn in Oost-Vlaanderen betoonde geestkracht en bekwaamheid en wist goed te handelen; maar zijne taak werd ook eenigszins gemakkelijk gemaakt, doordien Gent, de stad, waar hij zetelde, eene Orangistische tint had en hij daar steun vond bij den Hertog van Saksen-Weimar, een bekwaam en doortastend krijgsbevelhebber, die, ook door zijn vorstelijken stand, wat meer op zich durfde nemen dan anderen van zijn wapenbroeders.

Maar het was er verre van verwijderd, dat overal 's Konings gezag in België even krachtig werd gehandhaafd als te Gent; de meeste gouverneurs waren goed voor een tijd van rust en

vrede, als alles den gewonen, afgebakenden weg volgde; zij schoten te kort in een buitengewonen tijd, die gezaghebbers vorderde, die uit zichzelf wisten te handelen; — trouwens, die tekortkoming was te wijten aan het regeerstelsel zelf van Willem I, dat elke eigenmachtige handeling eens ambtenaars wraakte en alles, tot in kleinigheden, wilde laten afhangen van 's Konings voorschriften en bevelen.

Wil men zich een denkbeeld vormen van den geringen steun, dien 's Konings regeering, bij het uitbreken van den Belgischen opstand, bij de goeverneurs der provinciën ondervond, men leze, wat Lebeau in zijne *Souvenirs personnels, appendice* (blz. 242—243) schrijft over den gouverneur van Luik, Sandberg, nog wel een Hollander:

«Niet zoodra had men te Luik den schok gevoeld der eerste oproerige bewegingen te Brussel, of de gouverneur der provincie, de heer Sandberg, — een verstandig man, die nog al populariteit had en die, hoewel ambtenaar en Hollander, doorging als weinig ingenomen met de laatste handelingen der regeering — haastte zich, om eene *Commission de Sûreté* samen te stellen, uit mannen bestaande, bekend door hunne oppositie tegen de regeering. Maar de gonverneur wist ook, dat zij vijanden waren van alle wanorde, van alle geweld; dat zij volstrekt geene bestrijders waren van de Dynastie, dat zij niet beoogden het omverwerpen van de regeering, maar alleen eene verandering

in het regeeringsstelsel. Ik had de eer deel uit te maken van die Commissie.

Hoewel zeer gekant tegen den gang der regeering, was de bevolking echter met den uitmuntendsten geest bezielde; en dit maakte onze taak gemakkelijk. Te Luik hadden schier geene pogingen plaats, om wanorde te doen ontstaan."

De lof, door Lebeau hier aan den gouverneur van Luik gegeven, is van zeer betwistbare waarde. Wanneer een staatsbeambte, den gang dien de regeering volgt, afkeurt en het niet met zijn karakter en zijne beginselen kan overeenbrengen, om dien gang mee te gaan, dan deelt hij dit ronduit mede aan de regeering en legt zijn gezag neder; dat is zijn plicht. Maar zoolang hij staatsbeambte blijft, is het zijn plicht, niet alleen, om de bevelen van de regeering werktuigelijk uit te voeren, maar ook om te handelen in haar geest; een ambtenaar moet van de zaak der regeering zijne zaak maken.

De gouverneurs der Belgische provinciën in 1830 waren niet, — juister gezegd: niet *alle* — de gezaghebbers van krachtvol beleid, zooals de nood der tijden die vorderde; en de krijgsmacht in Zuid-Nederland was niet van dien aard, dat daarop ten volle was te vertrouwen. Een woord over de samenstelling van het Nederlandsche leger moge dienen als toelichting voor die laatste bewering.

Toen Willem I als Koning optrad, moest er een Nederlandsch leger worden geschapen; aanvankelijk alleen voor de noordelijke gewesten, kort daarop ook voor Zuid-Nederland. De sterkte en de samenstelling van dat leger blijven hier geheel buiten bespreking; hier wordt alleen gewaagd van de bestanddeelen, waaruit dat leger werd samengesteld, en van den geest, die in dat leger heerschende was.

Uit zeer verschillende bestanddeelen was het leger samengesteld. Men had daarbij eenige korpsen, die vroeger hadden behoord tot het leger van de Bataafsche Republiek en van Lodewijk Napoleon en die in hun geheel waren gebleven, toen dat leger werd ingelijfd bij Napoleon's legers, tijdens de inbezitneming van Holland door den Franschen Keizer; die korpsen kwamen in de rijen van het Nederlandsche leger terug. Een aantal Hollandsche officieren, die in 1810 in Franschen krijgsdienst waren overgegaan en over verschillende deelen van Europa waren verspreid, keerden, bij den ondergang van het keizerrijk, naar hun vaderland terug en schaarden zich onder het Oranjevaandel; ook zij, die aan de Kaap of op Java, waren geweest, keerden terug uit Engelsche krijgsgevangenschap. In Noord-Nederland en in Zuid-Nederland waren in 1813 en 1814 nieuwe korpsen opgericht, die nu ook deel uitmaakten van het Nederlandsche leger; voorts traden in de rijen van dat leger een aantal aanhangers van het huis van Oranje, die in 1795

met den Stadhouder waren uitgeweken en van 1795 tot 1813 buitenslands hadden doorgebracht, deels hier en daar in vreemden krijgsdienst, deels zonder de wapens te dragen. Eindelijk waren bij de omwenteling van 1813 in Holland, en later in 1814 in Zuid-Nederland, een aantal mannen, grootendeels van jeugdigen leeftijd, den krijgsdienst ingetreden en stonden nu in de rijen van het nieuwe leger.

Aan dat leger waren ook vreemde troepen toegevoegd geworden, vier regimenten Zwitsers en een regiment Nassauers. Die vreemde troepen kunnen echter buiten bespreking blijven, omdat zij in 1830 niet meer behoorden tot het leger; de Zwitsersche regimenten waren kort te voren ontbonden, de Nassauers reeds vroeger; verscheiden Zwitsers en Nassauers waren echter overgegaan bij het Nederlandsche leger.

Die nieuwe legermacht uit zoo uiteenlopende bestanddeelen zamengesteld, was nog maar pas opgericht, toen zij in 1815 aan eene geduchte proef werd onderworpen door den kamp tegen Napoleon's oude legioenen. Van die proef verwachtte men weinig goeds; vastheid en samenhang, oefening en orde moesten nog zeer gebrekkig zijn bij die Nederlandsche korpsen, die nog zoo kort bestonden; de zwaarhoofden voorspelden dan ook: « De oude soldaten zullen *overloopen*, en de jonge *wegloopen*. » Quatre-Bras en Waterloo hebben die zwaarhoofden gelogenstraft; en zeer zeker heeft men die gelukkige

uitkomst te danken gehad aan den aanvoerder, aan den Prins van Oranje; zijne heldenziel heeft den moed der zijnen doen ontvlammen en hen in eens tot goede soldaten gemaakt. Om maar iets te noemen: het 5de militie-bataljon van Westenberg heeft te Quatre-Bras gestreden als de beste oude krijgsbende, door strijd op strijd beproefd.

De waarde van een leger hangt grootendeels af, zoo niet geheel, van het karakter en van den geest des aanvoerders; met volle recht roemt Victor Hugo het in Napoleon, dat de Keizer allen, die onder zijne vanden streken, met geestdrift wist te bezielen:

«De son âme à la guerre armant six cent mille âmes.»

Die eigenschap, dien heldengeest had ook de Prins van Oranje, de latere Willem II; had hij, met vrijheid van handelen, aan het hoofd van het leger blijven staan, dan is er alle waarschijnlijkheid voor, dat dit zeer gunstig zou hebben gewerkt op de krijgstucht en dus op de deugdzaamheid van dat leger. Want toch, bij eene krijgsmacht is het niet voldoende, dat zij goed *geoeft* is, zij moet ook goed *bezielt* zijn; — dat laatste is zelfs verreweg de hoofdzaak.

Maar Koning Willem I en zijn oudste zoon konden het niet altijd goed samen vinden: de Prins kon zich moeilijk onderwerpen aan die geheele afhankelijkheid, die de Koning vorderde van allen, die onder hem aan het rijksbeheer deel namen; de Koning kon de eigenmachtige handelingen des

Prinsen niet toelaten. Vandaar verschil van inzichten, strijd van meening, botsing, oneenigheid; wie daarbij ongelijk had, valt moeilijk te zeggen; denkelijk is het ongelijk aan weerszijden geweest; — maar het gevolg van dit misverstand was, dat de Prins van Oranje na korten tijd het bestuur van het leger verloor en lange jaren daaraan geheel vreemd bleef. Zijne verwijdering was eene ramp voor ons krijgswezen.

In lateren tijd werd Prins Frederik, 's Konings tweede zoon, met het bestuur van ons krijgswezen belast. Prins Frederik hebben wij gekend, geacht, bemind; een karakter zonder smet of vlek, een man, die veel goeds stichtte, algemeen geacht en geliefd was en dat ten volle verdiende. Het is onmogelijk, hem anders te herdenken dan met eerbied, met warme vereering; tot in zijn hoogsten ouderdom zijn dit de gevoelens geweest, die Nederland hem heeft toegedragen; tot zijn laatsten dag was hij populair.

Maar men moet de waarheid hulde doen en erkennen, dat, toen hij op jeugdigen leeftijd aan het hoofd stond van ons krijgswezen, zijne populariteit wel wat te wenschen overliet. Prins Frederik had de beste inzichten; hij had van zijn leermeester Clausewitz een schat van krijgskennis opgedaan; in dat opzicht overtrof hij den Prins van Oranje; — maar hij miste de onschatbare eigenschappen, om de menschen te bezielen en tot geestdrift op te wekken; en in zijne handelingen

deed hij soms eene te groote vooringenomenheid blijken met vreemden, vooral met Duitschers.

Prins Frederik legde zich bij voorkeur toe op de ontwikkeling en volmaking van de Nederlandsche artillerie; en met zijne werkzaamheid en zijn ijver, met zijne rijke wetenschappelijke kennis gelukte het hem, om dat wapen bij ons op zulk een hoogen trap te brengen, dat het de beste artillerie bij de toenmalige Europeesche legers evenaarde of overtrof. Die groote zorg, aan de artillerie gewijd, maakte dan ook bij dat wapen Prins Frederik zeer gezien. Maar de andere wapens, die zulk eene zorg minder ondervonden, rekenden zich verwaarloosd en verongelijkt; zij waren minder ingenomen met het bestuur van den Prins. In het algemeen handelt hij, die aan het hoofd van het krijgswezen is geplaatst, verkeerd, wanneer hij eene overdreven voorkeur laat blijken voor één wapen en daardoor de andere wapens afgunstig en onvergenoegd maakt.

Er was één reden voor de mindere populariteit van Prins Frederik, die zeer te zijnen voordeele pleit, die zijn doorzicht en karakter eer aandoet: hij arbeidde met kracht aan de verbreiding van wetenschap en krijgskennis bij het Nederlandsche leger; die lieten daar veel te wenschen over. Nu is het zeker, dat men aan een zoogenaamd *geleerd* officier niet veel heeft; maar de *niet-geleerdheid* ging in de eerste jaren bij het Nederlandsche leger wel wat heel ver. Men

had bij de oprichting van dat leger — zooals dat in tijden van omwenteling altijd gaat — den officiersrang gegeven aan een aantal menschen, die nimmer daartoe waren opgeleid; velen maakten zich de bekwaamheden eigen van hun nieuwen stand en hebben in dien stand geschitterd; velen, ook, niet. Lange jaren bleef men voortgaan met de aanstelling tot officier aan geen onderzoek te verbinden omtrent kunde en bekwaamheid, maar die aanstellingen grootendeels afhankelijk te maken van de voordrachten der korps-commandanten.

Dit stelsel droeg slechte vruchten en onder de dus aange-stelde officieren waren er velen, die noch door kennis, noch door karakter den officiersrang verdienden. Hierin wilde Prins Frederik hervorming en verbetering brengen; doortastende maatregelen werden daartoe door hem genomen: de vroegere Artillerie- en Genieschool werd vervangen door eene Militaire Acedemie voor alle wapens, bij de officieren van infanterie en cavalerie een wetenschappelijk onderwijs ingevoerd en het verkrijgen van den officiersrang afhankelijk gesteld van een af te leggen examen.

Dat waren alle zeer goede, zeer loffelijke handelingen van Prins Frederik, waarvoor men hem dankbaar moet zijn; — maar het waren geene handelingen; die hem voor het oogenblik populair maakten bij het leger; het tegendeel is waar. De weinig wetenschappelijke ontwikkeling van vele onzer toenmalige officieren, hun volslagen gemis aan studie

vervulden hen met wrevel tegen hem, die zulk eene studie als plicht oplegde en daarvan de vooruitzichten op bevordering afhankelijk maakte.

De billijkheid vordert, om erbij te voegen, dat de voorschriften voor het officiers-examen en voor de invoering van het wetenschappelijk onderwijs bij de korpsen wel goed gemeend, maar soms niet erg doeltreffend waren; ten minste, de wijze van uitvoering was niet altijd doeltreffend; te veel, te uitsluitend was daarbij aangedrongen op de studie van de wiskunde, te weinig op de studie van de krijgswetenschappen; te veel werd daarbij abstracte kennis gevorderd, te weinig nuttige practische kundigheden.

Dat invoeren van wetenschappelijk onderwijs werd toen ook met Russisch absolutismus en ais het ware te vuur en te zwaard doorgedreven, zonder eenige wijziging, eenig onderscheid, zelfs daar, waar men de heilige overtuiging had, dat dit onderwijs volstrekt geene vruchten kon dragen; en het was een schouwspel, bespottelijk en droevig tevens, grijze snorrebaarden, wier militaire herinneringen van Russlands's ijsvelden en Spanje's gebergten spraken, op hun ouden dag hunne hersens nutteloos te zien afmatten in het bestudeeren van de eigenschappen der evenredigheden of van de gelijk- en de gelijkvormigheid van de driehoeken. Is het wonder, dat, op die wijze ingevoerd, dat wetenschappelijk onderwijs spoedig onwil en tegenzin deed ontstaan; en dat

het gezond verstand spoedig deed begrijpen, dat men zeer goed officier kon zijn *zonder* die wiskundige kennis, wier bezit als het hoogste doel van het wetenschappelijk streven werd gerekend, en zeer slecht officier *met* die kennis? Als een blijk van de weinige ontwikkeling, die de wetenschap toen bij ons nam, kan men aanhalen, dat het programma van het examen, dat men af moest leggen, om bij keuze van eersten luitenant tot kapitein te worden bevorderd, toen niet meer — zelfs minder — kundigheden voorschreef, dan thans een kadet aan de Militaire Academie moet bezitten, om den officiersrang te verkrijgen.

Wat in 1830 het gebrekkige van ons leger vooral uitmaakte, was de weinige kennis en bekwaamheid van vele onzer generaals en hoofdofficieren. Velen hunner hadden, 't is waar, bij Napoleon's oorlogen militaire ondervinding opgedaan — sommige hunner ook niet; maar die militaire ondervinding was de ondervinding van den ondergeschikte, die weet, hoedanig hij ontvangen bevelen moet uitvoeren, hoedanig hij moet handelen bij uitvoerige en bepaalde voorschriften; het was niet de ondervinding van den bevelhebber, die zonder voorschriften en naar eigen inzichten moet te werk gaan. Zonder opleiding in de krijgswetenschap; weinig gewoon te lezen of te denken; zich enkel bepalende tot de dagelijksche en gewone werkzaamheden van hunne betrekking; een kinderachtig belang stellende in de kleinste

vormen en gewoonten van den dienst; van hun wapen dat kennende, wat de reglementen voorschreven, maar ook niets meer; geheel vreemd aan de kennis van de andere wapens, — ziedaar het beeld van vele onzer generaals en hoofdofficieren van 1830. Toen de oorlog uitbrak, toen zulke menschen als bevelhebbers moesten optreden, toen kwamen zij in eene wereld, die hun geheel vreemd was; in toestanden, waaraan zij nooit hadden gedacht; toen moesten zij ieder oogenblik stooten op zaken, waar hun verstand voor stilstond, op zwarigheden, die hen in de uiterste verwarring brachten; toen moesten zij misslagen begaan — groote, onherstelbare misslagen, die soms geboet werden door tegenspoeden, door nederlagen, door smetten op de eer van onze wapens. Aan de onkunde, aan de onbekwaamheid der bevelhebbers was dat hoofdzakelijk te wijten.

Het is duidelijk, dat, vooral in een land als het onze, dat zooveel vestingen, versterkte stellingen en liniën heeft, eenige kennis van de versterkingskunst, ook voor de hoogere officieren van alle wapens, eene noodzakelijkheid is; en toch, waar was die kennis gebrekkiger dan bij vele der hoogere officieren van ons leger in 1830? Bij het begin van de Belgische onlusten ontbood eens een onzer generaals den officier bij zich, die belast was met het opzicht over de bibliotheek van een daar in garnizoen liggend korps; die generaal — die in kunde stellig geen der minsten was van

ons toenmalig leger — verlangde uit de bibliotheek te ontvangen Bousmard's werk over de versterkingskunst. « Want », zeide hij, « er zijn reeds in sommige vestingen: Iperen, Mons, enz., opperbevelhebbers benoemd; dit kan ook mij te beurt vallen; en ik wil eens leeren, wat ik in die betrekking heb te doen. » De officier, jong, zonder ondervinding van de wereld, zich een generaal nog voorstellende als een kort begrip van militaire volmaaktheid, hoorde vreemd op van die taal; hij meende, dat wanneer men generaal was, men Bousmard door en door kende en niet meer behoefde te bestudeeren; het nam eene van zijne illusiën weg. Later heeft de ondervinding hem geleerd, dat hij toenmaals verkeerd oordeelde; dat die generaal ten minste nog moeite deed, om nuttige kennis te verkrijgen; maar dat menig ander, die het honderdmaal meer noodig had, niet de minste moeite deed, om zich te verheffen uit eene onkunde, waarover Coehoorn zich in zijn graf heeft moeten ergeren; eene onkunde, die soms aanleiding gaf tot de meest dwaze beschikkingen, waarover men zou spotten, werd die spot niet weerhouden door de gedachte, dat van die beschikkingen het leven des soldaats, het welzijn des lands, de eer des legers afhankelijk waren.

De loffelijke pogingen van Prins Frederik, om wetenschappelijke kennis bij het Nederlandsche leger te verbreiden, hadden in 1830 nog geene vruchten genoeg kunnen dragen;

zij hadden misschien evenveel kwaad als goed gedaan, door misnoegen op te wekken onder de officieren van het leger.

Wat dit misnoegen vermeerderde, dat was de vooringenomenheid van 's Konings tweeden zoon met alles wat Duitsch was; eene vooringenomenheid, die zeer goed te verklaren is en te verontschuldigen, als men in aanmerking neemt, dat Prins Frederik zijne militaire opleiding had ontvangen bij het Pruisische leger en daar uitstekende mannen had leeren kennen. Zeer zeker is er ook overdrijving geweest in dat verwijt van Duitschgezindheid, dat toen den Prins werd gedaan; en vele der verhalen, toen daarover in omloop, dragen klaarblijkelijk het merk der ongerijmdheid. Zoo, onder anderen, werd toen verteld, dat de Prins, toen hem een voorstel werd gedaan, om de bezoldiging van de officieren van gezondheid te verhoogen, dit zou hebben afgewezen met de woorden: «Voor een gulden daags kan ik uit Duitschland zooveel dokters krijgen, als ik verkies.» Men behoeft nog geen ongeloovige of twijfelaar te zijn, om dit voor een sprookje te houden.

Geheel vrijpleiten van de zucht, om Duitsche officieren op te nemen bij het Nederlandsche leger, kan men echter Prins Frederik niet. Toen in December 1832 het Fransche leger de Citadel van Antwerpen belegerde, wilde een gewezen Pruisisch officier, de Baron Von Rahden, deel nemen aan de verdediging van die sterkte. Von Rahden zocht in vreemden

krijgssdienst ondervinding van den oorlog op te doen, roem te behalen — misschien ook eene maatschappelijke positie te verwerven; later voegde hij zich in Spanje bij de Carlisten en diende onder Cabrera; — te Antwerpen kwam hij te laat, juist toen de Citadel had gecapituleerd. Hij poogde toen als officier in te treden bij ons leger en werd werkelijk benoemd tot kapitein bij de infanterie; maar zijne verschijning in het kamp van Rijen wekte zulk een storm van misnoegen op, dat men weer af moest zien van die benoeming.

Uit een en ander is het dus niet moeielijk, om aan te toonen, dat in 1830 Prins Frederik niet de man was, om de geestdrift van het Nederlandsche leger op te wekken of de zeer uiteenlopende deelen van dat leger door een hechten band te verbinden tot een krachtig geheel. Dat laatste had dan ook zijne eigenaardige moeielijkheden; want in dat leger had men toen niet alleen uiteenlopende, maar ook onderling vijandige bestanddeelen.

De Hollandsche officier, die in 1795 met den Stadhouder was uitgeweken en zijne trouw aan het Oranjestad bevestigd had door bijna twintig jaren ballingschap, ondervond eene bittere tereurstelling, toen hij na 1813 niet die rangen en onderscheidingen ontving, waarop hij meende eene billijke aanspraak te hebben; zij, die vóór 1795 de vijanden van het huis van Oranje waren geweest, zij, die de wapens hadden gevoerd voor de Bataafsche Republiek, voor Koning / a

Lodewijk, voor den dwingeland Napoleon, zij waren opgeklommen in krijgsrangen en nu de meerderen geworden van den uitgewekene. Die officieren daarentegen, die na 1795 in hun vaderland waren gebleven, omdat zij meenden, daaraan hunne trouw schuldig te zijn, zagen met verwijdering en kleinachting neder op hunne uit den vreemde teruggekomen wapenbroeders, die stil hadden gezeten in een tijd, toen de krijgskunst geheel van gedaante was veranderd, en die daardoor soms ongeschikt waren, om te voldoen aan de eischen, die men nu aan een goed officier moest stellen. Het is duidelijk, dat botsingen onvermijdelijk waren daar, waar officieren van zoo verschillend gehalte en uiteenlopende denkwijze met elkander in aanraking kwamen.

De meest vijandige verhouding kon men echter opmerken onder de Hollandsche officieren, die uit den Franschen krijgsdienst waren teruggekomen; men had toen twee scherp afgeteekende soorten onder die officieren.

De groote meerderheid van die officieren schaarde zich bij het nieuwe leger eerst, nadat zij op behoorlijke en eervolle wijze uit Napoleon's krijgsdienst waren ontslagen; zij meenden, en te recht, dat zóó te handelen gebiedend voorgeschreven werd door eer en krijgstucht. Maar daar waren ook veel Hollandsche officieren, die er anders over hadden gedacht; die in de rijen van het nieuwe leger traden, nog vóórdat

zij ontslagen waren van den eed van trouw aan Napoleon; die hunne Fransche wapenbroeders in het geheim, in de stilte en duisternis van den nacht verlieten, om tot den vijand over te loopen, om naar Holland te deserteeren; — daar wordt zelfs gesproken van eene vreemde afdeeling, die in haar geheel overliep, na zich eerst schuldig te hebben gemaakt aan den moord van haar bevelhebber.

Tusschen deze twee soorten van officieren in het Nederlandsche leger bestond eene groote mate van vijandschap, die lange jaren heeft noodig gehad, om te verdwijnen. Het eigenbelang bracht hier ook wel wat toe bij: de Fransche bevelhebbers hadden het deserteeren van zooveel Hollandsche officieren doen ontgelden aan hen, die, trouw aan hun eed, in de rijen van de Fransche legers waren gebleven; die officieren werden — zooals niet te verwonderen is — door de Fransche bevelhebbers mistrouwd, hard behandeld, soms in gevangenschap gehouden; en later, in Holland teruggekomen, vonden zij daar hunne wapenbroeders, die gedeserteerd waren, — of, zooals men toen verzachtend zeide, « tot de goede zaak waren overgegaan » — bekleed met hoogere rangen, terwijl de getrouwheid aan den krijgseed niets dan achteruitstelling tengevolge had. De miskennis van den eerlijken krijgsman, ten bate van hem, die zijn eed had geschonden, had denkelijk een groot deel aan de erge veete tusschen deze twee soorten van officieren: gedurig

kwam die desertie op het tapijt en werd soms op de bitterste wijze verweten.

Een enkel voorbeeld als bewijs.

Omstreeks 1840, dus meer dan een vierde van eene eeuw na de omwenteling van 1813, werd in Den Bosch met militaire eerbewijzen een hoofdofficier begraven, die in 1813 was gedeserteerd. Tijdens de begrafenis viel er een plasregen, zoodat het bataljon, dat de lijkkest voorafging, den pas wat verhaastte en op het kerkhof aankwam, — bij *de Unie* — terwijl het lijk nog ver achter was. Een Belgisch hoofdofficier, die in 1830 in Nederlandschen krijgsdienst was gebleven, een man van eer, *sans peur et sans reproche*, maar wel eens wat ruw in zijne taal, dit achterblijven van het lijk opmerkende, zeide daarop met luide stem: «*Tiens! le mort manque à l'appel! ce n'est pas la première fois; il est coutumier du fait.*» Met die roerende lijkrede ging de kist in het graf. Noch het lange tijdsverloop, noch de eerbied voor den dood waren vermogend, om de uiting te voorkomen van een wrok, die algemeen gedeeld werd.

Wij, die soms met zooveel strengheid — en met recht! — de desertiën veroordeelen van Belgische officieren in 1830, wij moeten niet vergeten, wat er bij ons is gebeurd in 1813; wij moeten niet meten met twee maten.

In 1830, dus, waren de gezaghebbers in België niet de mannen, op wier geestkracht en bekwaamheid de regeering zich rustig kon verlaten; en de krijgsmacht had niet die vastheid en dien samenhang, noodig, om met goed gevolg een opstand te keer te gaan; en toch had ieder de overtuiging, dat zulk een opstand was te wachten na de Juli-dagen te Parijs.

Alleen 'sKonings regeering scheen die overtuiging niet te deelen; had die regeering dan niemand, om haar te waarschuwen, dat er ernstig gevaar in aantocht was? — Misschien niet: zij was niet gewoon, zulke waarschuwingen aan te moedigen, die vaak haar ongenoegen en wrevel opwekten. Of heeft misschien Willem I wel die waarschuwingen ontvangen, wel het gevaar ingezien, dat hem bedreigde, maar heeft hij niet tot een besluit kunnen komen aangaande de middelen, om dat gevaar te keer te gaan en af te wenden?

Genoeg, de regeering deed niets en bleef in alles de gewone sleur volgen; rapporten en verslagen vragen en inwachten; met kleingeestigheid letten op de stipte opvolging van alle administratieve bepalingen; voorschriften geven, die alles tot in de minste beuzelingen regelden, maar die niets zakelijks of degelijks gelastten. De gouverneurs der provinciën werden niet aangespoord, om krachtig te waken voor het behoud van rust en orde en nauwlettend het oog gevestigd te houden op de woelgeesten, die bijna openlijk een opstand voorbereidden :

de krigsbevelhebbers werden niet daaraan herinnerd, dat spoedig het oogenblik kon aanbreken, waarop de hulp van de gewapende macht zou worden ingeroepen; zij werden niet aangemaand, om hunne onderhebbenden met krijgsgesest te bezielen, hen voor te bereiden tot den oorlogstoestand, hunne wapens vaardig te maken voor een spoedig te wachten strijd.

Niets van dat alles; er gebeurde niets, of zoo goed als niets; alles bleef zijn gewonen gang gaan, alsof men in een tijd was van diepe rust en volkomen vrede, terwijl toch dag aan dag de onweerswolken dreigender samentrokken. Het verkeerde regeeringsbeleid van Koning Willem I heeft niet alleen den Belgischen opstand van Augustus 1830 doen ontstaan, maar ook het gelukken van dien opstand gemakkelijk gemaakt.

IV.

De opstand.

Den 25sten Augustus 1830 breekt de opstand te Brussel uit; wie is daaraan handdadig geweest?

Wie? — om die vraag te beantwoorden, is het misschien goed, om te onderzoeken, door wien die opstand van 25 Augustus 1830 *niet* is bewerkt geworden.

Eene enkele maal is de meening geopperd, dat die opstand door 'sKonings regeering zelve is aangestookt geworden of ten minste toegelaten; die regeering — wordt gezegd — wilde bij het bestrijden en dempen van dien opstand een middel hebben, om de Belgische oppositie ten onder te brengen.

Het is al veel, dat die meening hier wordt vermeld; hare geheele ongerijmdheid aan te toonen, is onnoodig; het staatsbeleid van Koning Willem I heeft toen te wenschen overgelaten, maar zóo dwaas is het toch niet geweest, om zelf het staatsgebouw in brand te steken, alleen maar om op het puin een beter te stichten. — Men kan dát dus voorbijgaan: er is niets ernstigs in die beschuldiging.

Minder ongerijmd zou het zijn, om den opstand te wijten aan de liberale en de Katholieke oppositie in België; en toch is de waarschijnlijkheid ervoor, dat die beide oppositiën geen deel hebben gehad aan het uitbreken van een opstand die hun meer nadeel dan voordeel scheen aan te brengen. Want, daargelaten de onzekerheid van de kans van het gelukken van dien opstand, zoo kon de Belgische oppositie ook op hare vingers wel narekenen, dat zij, binnen de palen van de wet blijvende, alle kans had, om op den duur het overwicht te verkrijgen op de regeering in het Koninkrijk der Nederlanden; zoodat die oppositie zonder strijd haar doel zou kunnen bereiken en tevens het voordeel behouden van de voortdurende vereeniging van België met Holland.

Algemeen wordt dan nu ook erkend, dat niet de Belgische oppositie den Brusselschen opstand heeft beraamd en tot stand gebracht; zij voorzag dien opstand, maar zij voorzag dien met weersin; en het was op een toon van angst en vrees, dat Lebeau, toen hij de Juli-omwenteling in Frankrijk vernam, uitriep: «Nu is de Belgische omwenteling daar.»

De ware aanleggers en uitvoerders van den opstand schijnen geweest te zijn de aanhangers van de Franschgezinde partij in België: Alexandre Gendebien en de zijnen.

In Frankrijk was de troon van Lodewijk Filips pas opgericht, en de woelzieke republikeinsche partij maakte den toestand van zaken in dat land nog zeer onzeker. Parijs was nog vol onrust, en niemand kon ervoor instaan, wat de dag van morgen zou aanbrengen. De omwenteling van Juli was in het oog van de Fransche heethoofden slechts het begin van eene algemeene omkeering van zaken in geheel Europa; België moest van het Hollandsche juk worden bevrijd, de Rijnprovinciën bij Frankrijk gevoegd, Italië verlost worden van zijne geestelijke en wereldlijke dwingelanden, Polen in opstand komen tegen den Czaar; — dat alles, en meer nog, was toen schering en inslag van alles, wat men in Parijs hoorde bij de onstuimige vrijheidsvrienden, in de hoogste mate opgewonden door de zege, op Karel X behaald.

Maakten die revolutionnairn in Frankrijk de meerderheid uit? — Volstrekt niet: slechts een onbeduidende min-

derheid, wat het getal betreft. Verreweg de groote meerderheid van het Fransche volk dacht er geheel anders over en verlangde niets liever dan vrede, en orde, en rust; die meerderheid was goedgezind; — maar aan zulk eene goedgezinde meerderheid heeft men niet veel, want zij blijft lijdelijk, zij doet niets; en zij maakt het dus eene kleine minderheid, die met kracht en hevigheid handelt, gemakkelijk om hare inzichten te verwezenlijken. Daar kwam bij, dat het Frankrijk van 1830 nog vol was van de Napoleontische herinneringen van wapenroem en wereldheerschappij; de Generaal Lamarque was in de Fransche Kamer de welsprekende en onvermoeide tolk van die zucht naar oorlogen en veroveringen, van dat ijveren, om de tegenspoeden van 1814 en 1815 glansrijk te herstellen uit te wisschen.

In 't kort, de partijen in Frankrijk voerden toen nog een wilden heksendans uit, waarin het gezag van den nieuwen Koning wel eens onherroepelijk verloren kon gaan. Lodewijk Filips werd nog wel gesteund door de groote populariteit van La Fayette, maar die edele volksleider had met de beste en zuiverste inzichten toch ~~soms~~ eene groote mate van onhandigheid; daarbij had La Fayette bij de Juli-omwenteling zoo wat de rol vervuld, die in de oude Engelsche geschiedenis *Warwick the Kingmaker* vervuld heeft: hij had Lodewijk Filips de koningskroon op het hoofd gezet, en dat is eene gift, zóó groot en drukkend voor den begiftigde, dat zij meestal leidt tot ondank.

De zendelingen van de Franschgezinde Belgen kwamen te Parijs aan en stelden voor, dat België in opstand zou komen en dat het zich bij Frankrijk zou aansluiten; met echt Fransche grootspraak zeiden zij tot de revolutiepartij te Parijs: «Steunt gij ons, dan zijn tweehonderdduizend Belgen daar, om aan den Rijn voor u te vechten; steunt gij ons niet, dan zullen zestigduizend Belgen met het verbondene Europa tegen u vechten.» Lodewijk Filips was echter een te oude vos, om de opgewonden taal in vollen ernst op te nemen; hij oordeelde het voorzigtiger, om, door de vredelievende houding van Frankrijk, het wantrouwen en de vijandschap van het overige Europa weg te nemen en ieder bezwaar te doen verdwijnen tegen het erkennen van het stamhuis der Orleansen; — op avontuurlijke wijze als kampvechter op te treden voor de bevrijding der Europeesche volkeren, dat lag volstrekt niet in den aard des nieuwen Konings, die eenige reden had, om te vreezen, dat dan in zijn eigen land de republikeinsche partij hem te machtig zou kunnen worden; — het voorstel om eene omwenteling in België te steunen, wees hij dus van de hand.

De Belgische zendelingen, geen heil vindende bij den Koning, meenden dit te moeten zoeken bij de volkspartij; als er maar gehandeld werd, zou die partij hen wel steunen en ook den Koning daartoe dwingen. Gendebien en de zijnen, niet afgeschrikt door Frankrijk's weigering, gingen dus over tot het in opstand brengen van Brussel.

Die opstand — dit is bekend — is volkomen gelukt; hoofdzakelijk door het plichtverzuim van de bewindhebbers, wier taak het was, om dien opstand te bestrijden en te dempen. Want hoewel door eene onverklaarbare werkeloosheid de bezetting van Brussel maar op eene sterkte van een paarduizend man was gelaten, zoo is het toch duidelijk, dat zulk eene macht, ook in eene groote stad, voldoende sterk is om een opstand te bekampen, waaraan de massa der bevolking geen deel neemt; het komt er maar op aan, om de troepen goed en krachtig aan te wenden, dadelijk toe te slaan, vrees in te boezamen en het oproer in de geboorte te smoren. Maar men deed juist het tegenovergestelde: men wist geen gebruik te maken van de gewapende macht; men bleef lijdelijk; men boezemde geene vrees in, maar liet zich vrees inboezemen; men liet den opstand zich ongehinderd uitbreiden. Wat te Brussel gebeurd is in die laatste dagen van Augustus 1830, is krenkend geweest voor onze wapeneer, zóó krenkend zelfs, dat hoofdofficieren der bezetting in openbare geschriften optraden als beschuldigers van het beleid des bevelhebbers; een kreet van verontwaardiging deed zich in Holland hooren. En toch is het nog zeer de vraag, of die verontwaardiging wel geheel rechtmatig is geweest en of de krijgsbevelhebber biinnen Brussel zich niet beroepen kon op de bevelen van den Koning zelve, die zulk eene lijdelijke en flauwe handeling hebben

voorgescreven. Zooveel is ten minste zeker, dat over die handeling nooit 's Konings ongenoegen is uitgesproken.

Luik met zijne krijgshaftige burgerij volgde het voorbeeld van de hoofdstad. Charles Rogier begon hier zijn militaire loopbaan, zijne heldenloopbaan — wel een weinig tegen wil en dank. Zoodra men in Luik den Brusselschen opstand vernam, stond ook de bevolking te Luik op; en de Gouverneur Sandberg vond het voorzichtig, om met de opstandelingen een akkoordje aan te gaan, waarbij bepaald werd, dat zij, eene vrijwillig gewapende macht vormende, de rust in de stad zouden handhaven, terwijl de Generaal Van Boecop met de bezetting in de Citadel zou blijven; — voorzichtig was dit zeker; of het goed was, is een andere vraag.

Rogier, die zeer populair was in Luik, werd door de vrijwilligers tot een hunner hoofden gekozen; en vooral aan zijn invloed en aan zijn verstand was het te danken, dat de opstand binnen de stad vrij bleef van buitensporigheden. Maar nu komt de lust op bij eenige van die Luiksche vrijwilligers, om naar Brussel te trekken en dáár voor de zaak van den opstand te strijden; zij kiezen Rogier tot hun hoofd; deze weigert, maar men bedreigt hem, men zet hem het pistool op de borst, zoodat hij eindelijk toestemt. Bleek en ontdaan komt Rogier in de bureaux van *Le Politique* en vertelt, wat er gebeurd is; Lebeau tracht zijn vriend te overtuigen, dat hij niet gehouden is, om eene met geweld afgeperste

belofte gestand te zijn; maar na eenige weifeling gaat Rogier toch op marsch naar Brussel, met een 300 Luikenaars en een paar kanonnen, — God weet, waar vandaan gehaald.

Binnen Brussel schenen de heldenfeiten niet zeer groot te zullen zijn; want toen den 23sten September het Nederlandsche leger oprukte, om de stad aan te vallen, begreep Rogier, dat er geen weerstand zou worden geboden, en verliet derhalve Brussel in de richting van het Bosch van Soignies; hij was echter nog niet ver, toen hij geschutvuur hoorde en daaruit besloot, dat de stad zich wél verdedigde; ijlings keert hij daarop terug met zijne Luikenaars, strijdt dapper mede tegen de troepen van Prins Frederik, en heeft een gewichtig deel gehad aan de overwinning, door de opstandelingen behaald in dien vierdaagschen strijd.

Charles Rogier is een bewijs, dat een groot man soms tijd heeft noodig gehad, om een groot man te worden; over hem wordt het volgende gezegd door Armand Freson, in de uitgave der *Souvenirs* van Joseph Lebeau (*Préface*, p. 14—15):

«Charles Rogier was dertig jaar oud;» (in 1830) «hij was geboren te Saint-Quentin in Frankrijk, uit Fransche ouders; maar hij had in België gestudeerd. Advocaat zonder praktijk, een van de redacteurs van *Le Politique*, had hij niets in zijn voordeel dan eenige geestig geschreven dagblad-artikelen en eenige vlugschriften, uitmuntende door gezond verstand; maar dat was ook alles; toen hij opklom tot

het hoog gezag, had hij niet de minste ondervinding van regeeringszaken; hij wist weinig en was een gebrekkig spreker; maar hij was uitermate goedgezend en vooral vol gezond verstand, en dat vergoedde bij hem kennis en ondervinding. In de staatkundige geschiedenis van België heeft Charles Rogier eene schitterende rol vervuld, eene der lofwaardigste; die staatsman heeft het zeldzame voorrecht gehad van zich te kunnen bekwalen voor het staatsbestuur, van zijne staatkundige opleiding te verkrijgen, juist door de uitoefening van het hoogste staatsgezag. Op de gebeurtenissen van de maand September en op de samenstelling van het *Gouvernement provisoire* is zijn invloed zeer groot geweest; maar ras daalde die en werd al minder en minder toen het *Congrès National* bijeenkwam; aan speciale kennis ontbrak het hem, zoodra hij buiten de ministerieele comités bleef, die toen tot stand kwamen; en een vluchtige blik in de discussiën aan het Congres is voldoende, om de overtuiging te geven, dat het aanstaande hoofd der liberale partij, die later als staatsredenaar zeer hoog geschat zou worden, geheel te kort schoot de weinige keeren, dat hij in het Congres het woord heeft gevoerd.»

Welnu, diezelfde man, die geen schitterend talent scheen te zullen worden, maar bestemd scheen, om altijd tot de middelmatigen te behoorren, ontwikkelde zich van jaar tot jaar door arbeid en oefening; hij won gedurig in kennis,

in ondervinding, in regeeringsbeleid, in zelfvertrouwen; uitstekend door gezond verstand en door staatkundige eerlijkheid, boezemde hij het Belgische volk, in later jaren, het hoogste vertrouwen in; zijne stem werd geëerbiedigd als de stem van een hoofd en leider vol overtuiging en bekwaamheid, die altijd het goede voorhad en meestal het goede helder inzag. Nog heden ten dage, nu een meer dan tachtigjarige leeftijd zijne krachten en geestvermogens heeft gesloopt of verminderd, geniet Charles Rogier in België eene groote en welverdiende populariteit; men vereert hem, men heeft hem lief om de groote diensten, die hij zijn land heeft bewezen, om zijne geheele toewijding aan het algemeen belang, om de lange, smettelooze loopbaan, die hij in het openbare leven heeft afgelegd.

Brussel en Luik waren, op het einde van Augustus, de twee groote steden, waarin zich de Belgische opstand concentreerde; misschien kan men er Leuven nog bijvoegen; maar de andere groote steden werden of in bedwang gehouden door de bezettingen, of waren ongeneigd, om met de opstandelingen mee te doen. Het scheen dus niet, dat het tot eene omwenteling zou komen, tot een algemeen worden van den opstand; zij, die het werk hadden aangestookt, begonnen wel eenigszins verlegen te worden met de zaak. Op Frankrijk bleek het, dat niet te rekenen was; Lodewijk Filips was volkomen ongenegen, om bescherming te verleenen

aan het verzet tegen het gezag van Koning Willem I en daardoor gevaar te loopen van gewikkeld te worden in een Europeeschen oorlog. Daarbij wisten de Fransche revolutionairen eigenlijk niet recht, wat zij in dien Belgischen opstand moesten zien: was die opstand misschien teweeggebracht door diezelfde kerkelijke partij, die in Frankrijk Koning Karel X tot zijn *coup-d'état* had aangezet? — Dat wantrouwde men wel wat. — Dat belette niet, dat er in Frankrijk nog altijd Bonapartisten genoeg waren, die op veroveringen in Europa vlamden, en woelzieke avonturiers, wien het weinig kon schelen, voor welke zaak zij de wapens voerden, mits er maar gevochten werd.

Voor Koning Willem I waren er dus in het laatst van Augustus 1830 nog al gunstige kansen, om den opstand op goede wijze ten einde te brengen; twee wegen kon hij daartoe inslaan: hij kon wapengeweld bezigen; hij kon toegeven aan de eischen van de Belgische liberalen. Elk van die beide wegen kon, onafgebroken gevolgd, leiden tot een goed einde.

Het wapengeweld, op bekwame en verstandige wijze aangewend, — niet door een prins van den bloede, maar door een gewoon, krachtvol bevelhebber, die zich desnoods voor de regeering opofferde, om op zich de verantwoording te laden van strenge en harde handelingen, — zou volgens alle waarschijnlijkheid wel een einde hebben gemaakt aan

den opstand, had men maar dadelijk toegeslagen; want in het begin vond de opstand weinig bijval en deelneming; den opstandelingen zelf ontbrak het aan zelfvertrouwen; en het Nederlandsche leger zou zijn plicht hebben gedaan, ook de Belgische korpsen; — want zijn die korpsen, later, aan het wankelen geraakt; heeft de Belgische soldaat, later, zijne vanen verlaten; dan is dit, omdat Belgische bevelhebbers hem daartoe hebben aangezet; en omdat men, door verre-gaande zwakheid en onbekwaamheid, toeliet dat de geest van misnoegen en wederspanningheid dag aan dag bij het leger werd aangewakkerd.

Maar, kon men door kracht van wapenen een einde maken aan den opstand, ook door toe te geven aan de vorderingen van de opstandelingen kon men voor het Huis van Oranje de heerschappij over België verzekeren; die bewering kan, o. a., ook gegrond worden op de meening van Lebeau zelf, die in zijne *Souvenirs* de volgende woorden uit (*Appendice*, bl. 243—244):

«Het is zeer waarschijnlijk, dat als Koning Willem bijtijds had toegestemd in de scheiding van de twee landen, waarover hij den scepter zwaaid, — op de wijze zooals dit gegaan is met Zweden en Noorwegen, en zelfs op de wijze, zooals Holland verbonden is met het Groothertogdom Luxemburg, — de Belgische revolutie vreedzaam zou zijn geëindigd; vooral zou er kans zijn geweest op die uitkomst,

had men aan het hoofd van de Belgische regeering den Prins van Oranje geplaatst, veel meer populair dan zijn vader.

Alleen eene naburige mogenschap zou, misschien, eenigszins ontevreden zijn geweest over eene regeling, die, zonder eene bedreiging te zijn, toch het nadeel had van haar toe te schijnen gemaakt te zijn, zoo niet tegen haar, dan toch met het oog op haar. Maar de neutraliteit van het nieuwe rijk en eene dynastie geheel de onze, zouden voldaan hebben aan wat Frankrijk, aan wat het staatsbelang, rechtmatig konden vorderen. Door de scheiding onder eenzelfde schepster te verwerpen of te laat aan te nemen, heeft het huis van Oranje, om zoo te zeggen moedwillig, België verloren, meer dan de helft van zijn staatsgebied.»

Later komt Lebeau nog eens daarop terug bij het bespreken van het votum van het Belgische Congres, om het huis van Oranje van den Belgischen troon uit te sluiten (*Appendice*, bl. 251):

«Was het niet door 's Konings traagheid, om te bewilligen in eene administratieve scheiding, en — van zijne zijde — door het dralen van den Prins van Oranje ('t is waar, een zeer natuurlijk dralen in den moeilijken toestand waarin hij verkeerde), dan zou deze veel kans hebben gehad (*des chances sérieuses*), om, hetzij als Onderkoning, hetzij als soeverein, bij eene afscheiding van België van Holland aan het hoofd te komen van de Belgische regeering. Men

weet, dat, in staatszaken, het *te laat* iets onherstelbaars is."

Dus: toegevendheid zou het huis van Oranje het koningschap over België waarschijnlijk, hebben doen behouden; wapengeweld waarschijnlijk ook; kies dus een van die twee middelen; maar, die keus gedaan, blijf dan ook daarbij; ga niet den eenen dag concessiën verleen en den anderen dag het kanon laten bulderen; want zoo komt gij er nooit; zoo bederft gij den eenen dag, wat gij den vorigen dag hebt goed gemaakt. Dat is iets, wat een kind kan begrijpen; — en toch kon die waarheid geen ingang vinden bij Koning Willem I.

Er is, bij dien eersten tijd van den Belgischen opstand, de grootste weifeling bij den Koning te bespeuren, eene gedurige verandering van inzichten; — concessiën? wapengeweld? wat wil hij? — het is moeilijk te zeggen. Den eenen dag komt de Prins van Oranje met woorden des vredes en waagt leven en eer, om de rust te herstellen; den anderen dag valt Prins Frederik als vijand Brussel aan, en een bloedige strijd heeft in die stad plaats; die strijd valt uit in het nadeel van de Koninklijke legermacht, en nu wordt weer de vredeachtende tusschenkomst ingeroepen van den Prins van Oranje; — ja, maar zoo gaat het niet, zóó bereikt men nooit het beoogde doel: gij komt heden aan met 'concessiën, maar die werken niets uit, want gisteren hebt gij de wapens gebruikt, en daardoor worden nu

die concessiën niet geloofd; morgen weer gebruikt gij de wapens; maar denkt gij nu, dat een leger met kracht en zelfvertrouwen zal strijden voor de regeering, terwijl, door wat pas gebeurd is, het alle reden heeft, om er aan te twijfelen, of het der regeering wel ernst is met dat bestrijden van den opstand?

De groote bekwaamheden, de uitmuntende geestvermogens van Koning Willem I te willen loochenen, dat gaat niet aan: hij had die; — maar daarvan is weinig of niets gebleken in den eersten tijd na het uitbreken van den Brusselschen opstand; 's Konings staatsbeleid is hier beneden peil geweest; daar is toen geen krachtige en verstandige handeling te bespeuren; het is, alsof het regeeringswerktuig uiteenvalt en stilstaat; de Koning is onzeker, weifelend, verbijsterd, schier radeloos. Hebben velen schuld gehad aan het vaneenscheuren van het Koninkrijk der Nederlanden, de voornaamste schuldige is de Koning zelf: zijn verkeerd staatsbeleid heeft den opstand teweeggebracht: zijn verkeerd staatsbeleid heeft den opstand doen zegevieren.

Evenwel, men moet billijk zijn en niet verzwijgen, dat er in 1830 ééne verontschuldiging was voor het verkeerd regeeringsbeleid van Willem I: hij is toen niet vrij geweest in zijne handelingen; hij is soms daartoe gedwongen geworden door de openbare meening in Holland. Wij, Hollanders, roemen er soms op, dat wij een volk zijn, dat gezond verstand

heeft; dikwijls is die eigen lof billijk en gegrond; maar toch, niet altijd; en o. a. bij die omwenteling van 1830 hebben wij al bitter weinig gezond verstand betoond en ons toen zeer dikwijls geheel laten leiden door hartstocht en volksdriften.

Jarenlang had men in Holland de staatkundige woelingen in België vrij onverschillig aangezien; men bekommerde zich weinig daarom; men zag uit de hoogte daarop neer; het was niet vreemd, — zoo oordeelde men in Holland — dat een volk, dat eeuwenlang zonder nationaliteit was geweest, dat eeuwenlang het juk van kerkelijken dwang had gedragen, weinig ingenomen was met verlichting en beschaving, of die zegeningen liefst ontving uit Fransche handen; men zag in die gezindheid een blijk van de achterlijkheid van het Belgische volk, en met de verblinding der zelfgenoegzaamheid achtte men, dat Holland te hoog stond, om zich bezig te houden met die staatkundige quaestiën van ondergeschikt belang of die tot dwaze illusiën moesten leiden. Men vergat daarbij, dat men in Holland stilstond, dat men insliep, de nieuwere denkbeelden onopgemerkt liet en, zich verheffende op vroegere volksgrootheid, geen oog had voor het vele gebrekkige en verkeerde, dat de oude Republiek had aangekleefd en dat het nieuwe Koninkrijk nog niet had afgelegd; men vergat dat de Belgen van 1830 niet meer de Belgen waren van Van der Noot; maar dat, integendeel,

daar thans een geslacht was opgerezen, zoo krachtig ontwikkeld in zijn staatkundig leven, dat het weldra, in dát opzicht, Holland verre voorbij zou streven.

Verbeeld u een ouder broeder, steeds ten volle overtuigd van zijne groote meerderheid op een jonger broeder, dien hij zich geheel ondergeschikt waant, nu eensklaps vernemende, dat die jongere zelfstandig is opgetreden, alle gezag van den oudere heeft afgeworpen, en zich doet gelden als gelijke, zoo niet als meerdere; — als gij u den bitteren haat voorstelt, die dan in het hart van den ouderen broeder ontvlamt, dan kunt gij u ook voorstellen, wat de gewaarwordingen waren in Holland, toen men daar vernam, dat België rechten en vrijheden eischte, waaraan men in het Noorden niet eens dacht, en hoe het een Koning hoonde, in wien men dáár het zinnebeeld zag van het volkskarakter, den vertegenwoordiger van de volkseer. Het Hollandsche volk was woedend over de verongelijking, die men in België den Koning had aangedaan; het veroordeelde in de hevigste bewoordingen den snooden ondank, waarmede eene regeering werd aangerand, die het welzijn en de grootheid van het Belgische volk beoogde; het schaarde zich vol geestdrift om den bedreigden troon; het stond op om zich aan te sluiten bij den geliefden Oranjevorst, die altijd een zoo Hollandsch hart had doen blijken. Willem I vond heul en steun in die geestdrift, die toen in Holland uitbarstte; maar daarin vond

hij ook een dwang, die hem belemmerde in zijne vrijheid van handelen; hij moest toen doen, wat het Hollandsche volk vroeg, bijna eischte. De stroom werd hem soms te sterk; hij werd soms daardoor meegesleept.

In 1830 is in de Nederlanden een strijd uitgebroken, nog minder van opstandelingen tegen hunne regeering dan wel een strijd van volk tegen volk; en de hevigste drift en verbittering was niet aan de Belgische zijde, maar aan de Hollandsche. Ten onrechte meent men soms, dat de godsdienst, of beter gezegd de kerkleer, dien strijd tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanders heeft doen ontstaan; die meening is ongegrond; men veroorlove mij, dit toe te lichten door de aanhaling van eene persoonlijke ondervinding; eene opmerking ook van den onbeduidendste, kan waarde hebben voor de betere kennis van een geschiedkundig feit. Te Brugge, waar ik woonde, was toen een Protestantsche kerk, waarheen mijne ouders met de kinderen elken Zondag gingen; — men zou het toen vreemd hebben gevonden, als een fatsoenlijk gezin 's Zondags de godsdienstoefening niet bijwoonde. Die Protestantsche kerk was nog al ver van onze woning, een kwartieruur gaans: ons huis was op de *Coupure*, de kerk niet ver van de poort, om naar Oostende te gaan. Welnu, in al die jaren, dat ik 's Zondags naar de hervormde kerk ben gegaan, — *gegaan*, niet *gereden*; het rijden was toen minder in zwang en kwam ook minder overeen met

de geldmiddelen van mijne ouders —: in al die jaren heb ik nooit bespeurd, dat onze kerkgang in het allerm minst belemmerd of gestoord werd of aanleiding gaf tot zelfs de minste onaangename bejegening op straat. En toch was Brugge toen eene der minst ontwikkelde en minst verlichte steden van België; en in de straten daar vond men meer armen en bedelaars dan elders.

Het komt mij dus voor, dat in 1830 wij, Protestanten, geen recht hebben gehad, om de Katholieke bevolking van België te beschuldigen van onverdraagzaamheid en godsdiensthaat; geen godsdiensthaat, maar volkshaat, heeft België en Holland toen de wapens doen opvatten, om elkander te bestrijden; en het is zeer twijfelachig, welk van de beide volkeren hierbij de meeste schuld heeft gehad. Het beste is nu, om die vraag maar niet nader te onderzoeken en, aan weerszijden, vroegere grieven te vergeten; wie nu nog die oude veeten weer zou willen oprakelen, zou de berisping verdienen, door Beets in zijn *Guy de Vlaming* uitgesproken:

«Die dwazen die den tijd verboden,
den demper der vergetelheid
te plaatsen op een treurig feit,
of rust te laten aan de dooden.»

Maar zonder woorden van vijandschap te gebruiken, moeten wij toch even zeggen, wat, bij het uitbreken van den Belgischen opstand, gedaan is door de regeering van Koning

Willem I; het is goed en recht, die regeeringshandelingen te vermelden en te bespreken.

Op het eerste bericht van den opstand zendt men de troepen uit Noord-Nederland naar België; met den meesten spoed; men vervoert ze met stoombooten en met wagens en karren, zoodat binnen weinige dagen — de troepen uit Gent en Antwerpen meegerekend — misschien een 20000 man kunnen aangewend worden, om Brussel weer tot onderwerping te brengen. Uitmuntend, die spoed! Namelijk: uitmuntend, als er dadelijk gebruik wordt gemaakt van die troepen, als er dadelijk wordt toegeslagen, vóórdát de opstandelingen hunne verdediging hebben kunnen voorbereiden en vaststellen. Ware dit gebeurd, dan zou die groote spoed allen lof verdienen; — maar dit gebeurt niet: die legermacht, zoo snel opgerukt, gaat niet tot Brussel, maar houdt halt op eenige uren afstands en blijft daar wekenlang liggen zonder iets hoegenaamd te doen. Wilde men het leger de overtuiging geven, dat het bestuurd werd door eene regeering, die niet wist, wat zij wilde? Wilde men den opstandelingen de gelegenheid verschaffen, om de trouw van de Belgische troepen aan het wankelen te brengen?

Koning Willem I heeft zijne corlogsplannen opgegeven en wil den weg inslaan van vrede en toegevendheid: de Prins van Oranje zal binnen Brussel komen, om de stad tot rust te brengen. De Prins komt binnen Brussel, schier onverzeld;

onverschokken waagt hij zich te midden van onstuimige gewapende volkshoopen, die hem bedreigen, die hem beleedigen, van wie het ergste is te wachten; maar zijne taal, zijn heldenzin winnen eindelijk de menigte voor hem en schijnen den weg te zullen banen voor een minnelijk vergelijk; het schijnt, dat het den Prins gelukken zal, om, zonder wapengeweld, zijns vaders heerschappij over België te handhaven, al is het ten koste van eene administratieve scheiding met Holland. Zulk eene uitkomst zou de gelukkigste zijn geweest, die men kon verwachten, eene welverdiende belooning voor een grootsch heldenfeit, dat meer thuis behoort in den dichterlijken riddertijd dan in onze eeuw van stoffelijke kracht. Wat Willem II in September 1830 te Brussel heeft gedaan, is een voorbeeld van wat een vorst moet doen tegen opgestane onderdanen; had een der zonen van Lodewijk Filips in Februari 1848 gehandeld als de Oranjevorst te Brussel, het stamhuis van Orleans zou, mogelijk, nog zetelen op den Franschen troon.

Maar de Koning laat het gunstig oogenblik voorbijgaan; hij deinst ervoor terug, om de toezeggingen te verwezenlijken, door den Prins te Brussel gedaan; hij ziet machtsoverschrijding in het doen van die toezeggingen; hij weifelt; hij wil zich bedenken; hij wil de zaak laten onderzoeken door de volksvertegenwoordiging; — alsof er voor zulk een onderzoek tijd is, dan als, te midden van het woeden

van opstand en omwenteling, elke dag nieuwe eischen stelt!

De Kamers komen in den Haag bijeen; ook de Belgische leden geven aan de oproeping gehoor; — wat, van hunne zijde, eene moedige daad is geweest bij de zekerheid, dat hen in Den Haag eene vijandige ontvangst wachtte; — vijandig was die ontvangst niet van de zijde des Konings, die integendeel de Belgische vertegenwoordigers met welwillendheid heeft bejegend; maar van de zijde van het Hollandsche volk was de ontvangst in zoo hooge mate vijandig, dat men met reden ervoor beducht is geweest, dat de meest gehate hoofden van de Belgische revolutie het lot van de De Witten zouden ondergaan.

Dat bijeenzijn van de Staten-Generaal leidde tot geene minnelijke schikking; spoedig verwijderden zich de Belgische leden uit Holland; spoedig beval de Koning aan zijn zoon Prins Frederik, om Brussel tot onderwerping te brengen door kracht van wapenen. De weg der concessiën werd dus weer verlaten; wat de Prins van Oranje had tot stand gebracht, werd dus ijdel en onnut gemaakt.

De strijd binnen Brussel (23—27 September) is bekend; daarover valt weinig meer te zeggen. Men had dien strijd niet moeten beginnen. Men bouwde erop, dat binnen Brussel regeeringloosheid en wanorde ten top waren gestegen; dat het grauw daar de bovenhand had, dat de hoofden van den opstand, verschrikt, naar het buitenland waren gevloeden ;

dat de gezeten Brusselsche burgerij goedgezind was en niets liever verlangde, dan dat het Nederlandsche leger de stad weer tot rust bracht; — dat alles was waar; maar dat alles werd verkeerd geschat en verkeerd beoordeeld: de Brusselsche burgerij was goedgezind; maar wat heeft men aan eene goedgezinde burgerij, die niets doet, die te huis blijft, als er nood en gevaar is? Daaraan heeft men niets; de strijdende troepen zijn er zelfs niet zeker van, dat die burgerij hun geene zwarigheden in den weg legt, zich niet voegt bij hunne vijanden, als deze blijken de sterkste te zijn. De hoofden van den opstand hadden uit voorzichtigheid, uit vrees, Brussel verlaten; de mindere standen voerden daar den boventoon; — maar juist in die mindere standen zit de meeste geestkracht: de vechtersbazen moet men dáár zoeken, en niet bij het voornamere, maar meer verwijfde deel des volks. Aan hoofden ontbreekt het? zij zullen er wel komen, als maar eerst geweeerschoten zijn gevallen, als maar eerst de wederstand eene poos heeft geduurd, als maar eerst de hoop ontvlamt van den vijand met vrucht het hoofd te bieden; dán dagen de strijders op, dán worden de huizen bezet en versterkt, dán verrijzen de barricades, dán ziet men hoofden en leiders optreden.

Wie zijn de hoofden en leiders geweest binnen Brussel, in die Septemberdagen? — Met geheele zekerheid is dit niet te zeggen:

De Baron D'Hoogvorst, de aanvoerder van de gewapende

burgerij, die op zijn post was gebleven en niet gevlucht was, zooals de andere hoofden van den opstand? — Maar kort daarop is gebleken, dat D'Hoogvorst tot de Oranjepartij behoorde; en het is dus eenigszins bezwaarlijk, om hem de eer toe te kennen van de verdediging van Brussel 23—27 September 1830.

Pletinx, een gewezen officier van de cavalerie, die bij de huzaren van Boreel had gediend, later bij het Indische leger, en in 1830 als burger te Brussel woonde? — Pletinx meende verongelijkt te zijn geweest in den Nederlandschen krijgsveld; hij had zich bij de opstandelingen aangesloten en krachtige maatregelen van verdediging beraamd, maar viel, reeds den eersten dag van den strijd binnen Brussel, in handen van de Nederlandsche troepen, op eene wijze, die wel wat duisters heeft.

Charles Rogier, die met zijne Luikenaars dapper mee heeft gevochten, maar aanvankelijk voornemens was, *niet* te vechten?

Don Juan van Halen, een Maastrichtenaar, die lange jaren in Spaanschen krijgsveld had doorgebracht, ook bij de Russen onder Yermoloff in den Kaukasus had gestreden, en die, na een avontuurlijk leven vol krijgsgevaaren en staatkundige woelingen, eindelijk in Brussel was terechtgekomen? — Van Halen werd door een voorloopig Belgisch bewind aangesteld tot opperbevelhebber binnen Brussel; maar

toen die aanstelling kwam, was de strijd binnen de stad haast geëindigd.

Het is dus moeielijk, om een der hier genoemde mannen te beschouwen als het opperhoofd, dat in die Septemberdagen binnen Brussel de verdediging heeft bestuurd; het is waarschijnlijk, dat zulk een opperhoofd heeft ontbroken. Ziehier, hoe men zich de zaak kan voorstellen:

Reeds dagen te voren zijn, op vele punten binnen Brussel, barricades opgeworpen, naar de voorschriften van hen, die te Parijs dat kunstje hadden bestudeerd; huizen zijn bezet en ter verdediging ingericht, vooral in de *rue royale* en de belendende straten; maar het getal verdedigers is, aanvankelijk, bij het oprukken der troepen van Prins Frederik zóó klein, dat het zich laat aanzien, dat er geen noemenswaardigen tegenstand zal worden geboden. De Koninklijke troepen zelf denken weinig aan strijd. «De zaak werd ons zoo voorgesteld,» — heeft een der deelgenooten later getuigd — «alsof wij maar de fouriers hadden vooruit te zenden, om op het stadhuis de biljetten van inkwartiering te ontvangen.»

Maar toen men de stad wil intrekken, vallen er enkele geweerschoten; — men stuit dus op een niet verwachten vijand; een oogenblik van aarzeling en onzekerheid; het rustige binnentrekken van eene vreedzame stad blijkt eene hersenschim; er zal gestreden worden. Het geweervuur van de verdedigers neemt toe; uit herbergen en burgerhuizen

snellen gedurig gewapenden toe, om de barricades te bezetten; eene groote stad bevat altijd tal van menschen, die in wanorde en strijd hun behagen vinden; en binnen Brussel zijn tal van vreemdelingen samengevloeid, die haken naar kamp en worsteling voor de zaak van de vrijheid.

Van uur tot uur neemt het getal toe van hen, die het leger van Prins Frederik bestrijden; ook menig Brusselsch burger schaart zich onder de verdedigers, vooral toen men de volksdriften opwekt door het leugenachtig verhaal van de gruwelen, door de Nederlandsche troepen gepleegd: plundering, roof, geweld, moord — alles legt men dien troepen ten laste — de gewone gang van zaken in zulk een geval. Het *Park* en de omliggende paleizen zijn wel genomen door de bataljons van Prins Frederik, maar ten koste van groote verliezen; en verder winnen zij geen grond in de stad. De verdediger wint aan zelfvertrouwen met elken dag, dat de strijd langer duurt; de nabij zijnde steden en dorpen zenden hulp; de geduchte mijnwerkers uit de kolendistricten rukken naar Brussel op; de verdediging gaat over tot den aanval; en na een vierdaagschen kamp worden de Koninklijke troepen uit Brussel verdreven en behalen de Brusselaars en hunne medehelpers de zege.

Men mag gerust die zege toeschrijven aan de dapperheid der verdedigers van Brussel; die roem komt hun toe; het zou dwaasheid zijn, hun die te betwisten.

Even waar is het ook, dat bij de aanvallers de dapperheid groot is geweest; de grenadiers, de rijdende artillerie, de lanciers — om maar enkele korpsen te noemen — hebben zich toen een schitterenden naam verworven; en men moet geheel vreemd zijn aan ons krijgswezen, om niet den heldendood van Krahmer, den uitstekenden moed van Nepveu te huldigen.

Maar de aanvoering, de leiding van den aanval op Brussel, kan die evenzeer worden geroemd? — Onmogelijk.

Het is altijd een misslag, als, zonder hoogere noodzakelijkheid, eene geregelde krijgsmacht eene in opstand zijnde stad binnenrukt, die volop tijd heeft gehad, om zich in te richten ter verdediging. Bij straatgevechten is de aanvallende macht *buiten* de huizen altijd in het nadeel tegenover den verdediger *binnen* de huizen: de verdediger wordt niet gezien, is niet spoedig bereikbaar, en kan zijn geweer met alle zekerheid richten op vijanden, die onbedekt staan en van nabij beschoten kunnen worden. Is het niet volstrekt noodig, trek dan nooit de stad binnen, maar blijf daarbuiten, sluit haar af van het overige des lands, honger haar uit, schiet haar in brand; dat harde middel is gewettigd, als eene stad in opstand is. De krijgsmacht van Prins Frederik was groot genoeg, om Brussel in te sluiten, als men maar niet, op zoo onverantwoordelijke wijze, die afdeeling van den Generaal Cort Heijligers van Brussel verwijderd had gelaten

en haar niet vermoeid en verzwakt had door nutteloos heen en weer trekken, zonder er iets mee uit te voeren. De wijze waarop toen gehandeld is met die afdeeling van Cort Heeligers, mag het daglicht niet zien: het is de strategie der hulpeloosheid.

De mislukte aanval op Brussel heeft den geheelen afval van België tengevolge. De zwakheid van het opperbevel — soms het geheele gemis van opperbevel — oefent op het Nederlandsche leger dien verderfelijken invloed uit, dien het gewoonlijk uitoefent; het zelfvertrouwen verdwijnt, de krijgstucht wordt ondermijnd, de trouw van den krijgsman wankelt, en weldra openbaren zich afval en verraad. De eene stad voor, de andere na, gaat in Zuid-Nederland tot de zaak over van den opstand; de bezettingen gaan uiteen of sluiten zich aan bij het oproer; het leger wordt, door de afscheiding tusschen Hollanders en Belgen, zoo goed als ontbonden. De opstandelingen, vol geestdrift over de behaalde voordeelen, gaan over ten aanval, en dringen de Nederlandsche troepen in noordelijke richting terug; daar hebben gevechten plaats, die soms de dapperheid van Hollandsche bevelhebbers en van Hollandsche soldaten bewijzen, maar die nog meer bewijzen, hoe het geheel en al ontbreekt aan eene goede algemeene leiding van de krijgshandelingen; het bombardement van Antwerpen is niet in staat, hierin een keer te brengen; de Hollandsche troepen trekken terug op Noord-Brabant; en toen

de maand October 1830 eindigde, kon men zeggen, dat België het juk van Koning Willem I had afgeschud.

Nóg had de Koning eene laatste poging gedaan, om voor zijn stamhuis de heerschappij over Zuid-Nederland te behouden. De aanwending van het wapengeweld was niet geslaagd; daarom werd nu weer de weg der inschikkelijkheid ingeslagen; de Prins van Oranje kwam te Antwerpen, weer als bode des vredes. Maar natuurlijk, dat de stand van zaken toen veel erger was dan twee kleine maanden te voren, bij zijn moedigen intocht binnen Brussel, en dat dus, tot bevrediging van de gemoederen, veel meer moest worden toegegeven aan de eischen van den opstand; — de Prins oordeelde de verklaring onvermijdelijk, dat hijzelf zich aan het hoofd stelde van de opgestane Belgen. Die stoutte stap werd door Koning Willem I veroordeeld als machtsoverschrijding; de Prins werd teruggeroepen en boette het in eene soort van ballingschap, dat hij tegen het Koninklijk gezag was opgestaan en, in den strijd tusschen Holland en België, Holland had verloochend en zich bij België had aangesloten.

Oordeelde Koning Willem I inderdaad ook zoo over die handeling van den Prins van Oranje? Of speelde de Koning hier een onwaardig spel, en was hij het inderdaad eens met den Prins, welke strenge afkeuring hij ook openlijk moge hebben uitgesproken? — Dit is een duister punt, en het.

is moeielijk, om hier met zekerheid te spreken. Misschien kan men, als het waarschijnlijkste aannemen, dat de zaak zich zóó heeft toegedragen.

De Prins van Oranje vertrekt naar België, zonder voorzien te zijn van eene duidelijke en juist afgepaalde volmacht van den Koning; en de Prins en de Koning hebben er niets op tegen, dat die volmacht onbepaald en duister blijft; de Prins ziet te recht in, dat, zooals de zaken nu staan, er veel moet worden toegegeven aan den opstand, wil men Zuid-Nederland behouden voor het stamhuis van Oranje; hij voorziet eene weigering, als hij vraagt, om gemachtigd te worden tot dat toegeven; hij zwijgt er dus liever over; — en ook de Koning zwijgt liever, omdat hij vrij wil blijven, om 's Prinsen handelingen af te keuren, als die te vér gaan; en hoéér die moeten gaan, dat is moeielijk vooruit te zeggen.

Te Antwerpen gekomen, gaat de Prins van Oranje vér, zeer vér, in zijn toegeven aan den opstand; — toch heeft een groot staatsman, Hogendorp, dat toegeven verdedigd en geroemd, als gebiedend voorgeschreven door de noodzakelijkheid, als het eenige middel, om België te behouden voor het huis van Oranje; en het is zeer goed mogelijk, dat ook Koning Willem I niet erg misnoegd zou zijn geweest over 's Prinsen handelingen, wanneer die maar hadden geleid tot eene goede uitkomst. Maar die handelingen hebben *niet*

geleid tot eene goede uitkomst; de woorden van den Prins vonden geen weerklank meer in België en deden, daarentegen, het Hollandsche volk tegen hem in woede ontvlammen: — ja, toen oordeelde Koning Willem I het staatkundig, om openlijk 's Prinsen handelingen te verloochenen en te veroordeelen, en den troonopvolger zoo goed als te beschuldigen van rebellie tegen zijn vader, van afval van de vaderlandsche zaak.

Die voorstelling van wat er in het laatst van October 1830 in Nederland is voorgevallen in de hooge regeeringskringen, grondt zich volstrekt niet op schriftelijke bewijsstukken; zij is niets meer dan eene onderstelling, gegrond op de waarschijnlijkheid, gegrond op het bekende karakter en van Koning Willem I, en van den Prins van Oranje. Bij die Belgische omwenteling van 1830 heeft de Prins van Oranje een opmerkelijk helder inzicht in den staatkundigen toestand doen blijken, en eene heldhaftige zelfverloochening, die boven allen lof is verheven; men heeft hem toen onrecht gedaan; dit moet worden hersteld.

Dat herstel wordt nog niet geleverd door Armand Freson, den uitgever van Lebeau's gedenkschriften; in de *Préface historique* (bl. 4) zegt Freson het volgende.

« Eene administratieve afscheiding van Holland en België zou, vóór de eerste onlusten van de maand Augustus, zeker voldoende zijn geweest; maar wie is aansprakelijk voor

het bloed, dat vergoten is in de straten van Brussel en dat een onoverkoombare slagboom heeft doen oprijzen, tusschen Koning Willem I en ons? — Is dat niet Koning Willem zelf, die, gedreven door een onverklaarbaar noodlot, moedwillig de schoonste helft van zijn rijk heeft prijsgegeven? En de Prins van Oranje, die held van de Orangisten (*ce héros des Orangistes*), waarom heeft hij Antwerpen gebombardeerd of laten bombardeeren; en wie anders dan hij moet de verantwoording dragen van dat onnut en laf platschieten van eene stad, die zich niet kon verdedigen? Ja, het lijdt geen twijfel, dat de Belgische omwenteling aanvankelijk niets anders is geweest dan een jammerlijk misverstand (*un malentendu regrettable*); maar wie toch heeft dat misverstand verkeerd in eene niet te dempen kloof? Wie anders dan Koning Willem en de Prins van Oranje, de Septemberdagen en het bombardement van Antwerpen?»

De juistheid van die beschuldiging is betwistbaar.

Het kan zeer goed zijn, dat die beschuldiging, wat Koning Willem I aangaat, gegrond is, en dat die vorst grootendeels het aan zichzelf heeft te wijten, dat België zich aan zijne heerschappij heeft onttrokken. Maar met den Prins van Oranje — Koning Willem II — is dit een geheel ander geval; de staatkundige inzichten van den Prins in 1830 waren verstandig en goed, en had men die verwezenlijkt, dan zou, denklijk, het huis van Oranje nóg zetelen te

Brussel. Aan het bombardement van Antwerpen heeft de Prins volstrekt geen deel gehad: het is zonder hem geschied, geheel buiten hem om; en denkelyk zou het niet hebben plaats gehad, had hij toen aan het hoofd der zaken te Antwerpen gestaan. Lebeau zelf erkent dit, daar hij op bl. 144 van zijne *Souvenirs personnels* zegt: «Sinds het bombardement van Antwerpen, waaraan de Prins echter niet de minste schuld had (*dont cependant le Prince était fort innocent*), was de zaak van het huis van Oranje geheel verloren.»

Het bombardement van Antwerpen — dat is thans geschiedkundig bewezen — is begonnen, doordat onze zee-macht op de Schelde haar vuur op de stad opende; eigen-machtig: Koopman en zijne dapperen hadden er geen zin in, om zich te laten doodschieten, zonder terug te schieten; nog al vrij natuurlijk. Eerst later heeft de Citadel aan het bombardement deelgenomen, voornamelyk op aandrang van den Hertog van Saksen-Weimar; de generaal Chassé, de opperbevelhebber, heeft zich met moeite laten overhalen tot die handeling; bekend zijn zijne woorden: «*Hertog, het repugneert mij.*»

En toch bestond er alle reden voor dit bombardement, en het gaat niet aan, om die handeling «onnut en laf» te noemen, en Antwerpen toen voor te stellen als eene stad, «die zich niet kon verdedigen.» Antwerpen was in vollen opstand; de bevolking nam daaraan deel; overal werden

onze wachten en posten in de stad overvallen, ontwapend, gedood; Hollandsche bataljons, die zonder eenige vijandelijke handeling en uit kracht van eene gesloten overeenkomst over de stadswallen terugtrokken naar de Citadel, werden uit de nabijzijnde huizen met een moorddadig geweervuur begroet, als gejaagd wild vervolgd; zelfs tegen de Citadel en tegen de oorlogsschepen op de Schelde hadden aanvallende handelingen plaats; — in zulk een toestand zou zelfs de meest menschelijke bevelhebber zich gerechtigd hebben gedacht, om tot het bombardement over te gaan; en het is minder te verwonderen, dat Saksen-Weimar dat heeft door-gedreven, dan dat Chassé zoolang daarmee heeft gewacht, en niet dan aarzelend daartoe is overgegaan.

Waarom zegt Freson, dat «voor de eerste onlusten van de maand Augustus» eene administratieve scheiding tusschen Holland en België de zaak in orde zou hebben gebracht? — Ook nog *na* die onlusten — wel te verstaan in de eerste dagen, — was de zaak in orde te brengen.

V.

Diplomatiek geknoei; het zoeken naar een Koning.

«De zege was behaald, het vaderland herwonnen
de grond herbouwde zich»,

zoo luidt het in *De ondergang van de eerste wereld*, als de naneven van Kaïn den eersten aanval hebben afgeslagen

van het Reuzenvolk; — kunnen Bilderdijk's woorden toepassing vinden op het België van het einde van October 1830?

«*De zege was behaald*»; — ja, Zuid-Nederland had de zege behaald op het Noorden; al is het dan ook, dat verschillende omstandigheden die zege verklaren en hare waarde en haar omvang eenigszins verkleinen; toch, ontkend kan het niet worden: België had eene zege behaald.

«*Het vaderland herwonnen*»; dat is meer betwistbaar.

De omwenteling van 1830 had een België geschapen, afgescheiden van Holland; maar kan dat worden genoemd, het herwinnen van een vaderland? Om iets te herwinnen moet men het vroeger hebben bezeten; dat *iets* moet hebben bestaan; en waar vindt men het bestaan van een Belgisch vaderland vóór 1830? Daar waren, vroeger, Nederlandsche gewesten, zoowel in het noorden als in het zuiden, en ieder van die gewesten kon men als een bijzonder vaderland beschouwen; soms was het vaderland eene enkele stad: men was Vlaming, men was Hollander, men was Geldersman, Luikenaar, Bruggeling; die benamingen bezigde men, om het vaderland, om de moederstad, aan te duiden; men was ook, in meer algemeenen zin, Nederlander, als de verschillende Nederlandsche gewesten aan eenzelfden opperheer gehoorzaamden; — maar er was geene sprake van eene onderscheiding van *Zuid-Nederland* en *Noord-Nederland*.

. Toen wij ons vrijvochten van Spanje, maakte Noord-Nederland een afzonderlijken staat uit, maar die niet zóó werd genoemd, maar gewoonlijk *Holland*, omdat dit gewest het machtigste bestanddeel was van de Republiek. De zuidelijke gewesten zijn echter nooit genoemd *Zuid-Nederland*; wèl «de Spaansche Nederlanden», «de Oostenrijksche Nederlanden»; totdat zij later opgelost werden in Departementen van de Fransche Republiek en van het Fransche Keizerrijk. Cesar's commentariën spreken van België en van de Belgen; maar in Zuid-Nederland zelf waren, vóór 1830, die namen niet inheemsch; het waren gekunstelde, opgeschroefde woorden, die men bezigde in verzen en in deftige redevoeringen, maar die geen weerklank vonden bij het volk, door het volk niet werden begrepen: «Mevrouw» — vroeg eene boterboerin aan mijné moeder — de opstand was reeds uitgebroken — «ze spreken altijd van de Belgen; wie zijn dat toch?» Toen mijne moeder haar beduidde, dat de boerin zelve tot die Belgen behoorde, vond dat geen ingang; «zij was uit Dixmude, maar van de Belgen wist zij niets af». Zoo was het bij ons, in 1795, met den naam Bataven; een Zeeuwsche of Overijsselsche boer zou u vreemd hebben aangegaapt, hadt gij hem gezegd, dat hij een Bataaf was; de volksleiders kunnen aan hunne landgenooten soms fraai verzonnen namen opdringen, die echter moeilijk wortel schieten, als zij niet afkomstig zijn uit het volk zelf.

«*De grond herbouwd* zich»; — bij de Kainieten van de eerste wereld moeten die woorden verstaan worden in dien zin, dat met den vrede de jammeren en verwoestingen moesten worden hersteld, door den oorlog teweeggebracht. In het België van 1830 waren de jammeren en verwoestingen van den oorlog spoedig hersteld: zij waren weinig beduidend geweest. — Maar er was geene Regeering, geen wettig staatsbestuur; alle gezag was in handen van een *Gouvernement provisoire*, dat zichzelf opgeworpen had; het was dus noodig, in België de staatkundige orde op te bouwen; en tot dat einde werd een *Nationaal Congres* verkozen, dat den 10^{den} November bijeenkwam.

Aan dat Nationaal Congres gaf nu het *Gouvernement provisoire* het gezag over, dat het, tot nu toe, eigenmachtig had uitgeoefend. Dat gebeurde op den 12^{den} November; het Congres was ternauwernood bijeen; het werd verrast door die meededeeling van het *Gouvernement provisoire*; het wist eigenlijk niet recht, wat het met die zaak moest aanvangen; het had geen tijd, om er zich over te beraden; want, zonder dat er eenige discussie plaats had, werd op voorstel van een der leden — De Stassart — bij acclamatie het besluit genomen, aan de voorloopige Regeering te verzoeken, om vooreerst het gezag maar te blijven uitoefenen; die voorloopige Regeering was vriendelijk genoeg, om dat verzoek in te willigen; zij bleef — uitgenomen De Potter, die

zijn ontslag inzond —. De Potter beweerde, dat het neerleggen van het gezag door het Gouvernement provisoire niets anders was geweest dan eene vertooning, daar die Regeering de zekerheid had, dat men haar dadelijk dat gezag weer zou aanbieden.

In vier dagen tijds — van 19 tot 22 November — werd de Belgische Constitutie klaargemaakt; België zou een Koninkrijk worden; — dus in korten tijd wist men daar iets goeds tot stand te brengen; dat eindelooze onderzoeken en bepraten is juist niet altijd het meest afdoende middel; zeker, men kan te overijld handelen; maar te traag deugt ook niet; is het eerste soms een kenmerk van onverstand, het tweede is vaak een bewijs van onmacht. — Nog in November behandelde het Nationale Congres het voorstel van een zijner leden, — Constantin Rodenbach — om het huis van Oranje van den Belgischen troon uit te sluiten; — dat voorstel werd aangenomen — iets, wat, in dien tijd en in die vergadering, niet is te verwonderen, maar toch altijd afkeuring verdient.

Vergelijk eens,

«indien men 't groote met het kleine mag gelijken»,
wat er voervalt tijdens onzen opstand tegen Spanje en wat er gebeurt bij de Belgische omwenteling van 1830. Zeker, daar is niet de minste overeenkomst tusschen de regeering van Filips II over Nederland en de regeering van Koning Willem I over België; — de regeering van Filips II, die

eene dwingelandij was, zóó hard, zóó wreed, zóó bloeddorstig, dat zij het volk tot opstand heeft *gedwongen*, dat het de wapens heeft *moeten* opvatten, den strijd heeft *moeten* beginnen, wilde het niet vergaan; de tachtigjarige oorlog is begonnen om de wettigste reden, waarom een oorlog kan beginnen: het was een onvermijdelijke strijd tot zelfverdediging. De regeering van Koning Willem I over België, daarentegen, is geweest — als men wil — verkeerd, onhandig, zwak, willekeurig; zijzelve is de voorname oorzaak geweest van de Belgische omwenteling; wij willen dat alles toegeven, — en wij geven daarmede zooveel toe, als maar met mogelijkheid is toe te geven; — maar ieder deskundige, ieder waarheidlievende, zal ook toegeven, dat die regeering onschuldig is geweest aan harde onderdrukking, aan wreedheid; dat er bij haar schijn noch schaduw is geweest van wat onze voorvaderen *de Spaansche tirannie* noemden; dat er dus geene noodzakelijkheid bestond voor de Belgische omwenteling van 1830; dat die omwenteling dus aanvanke-lijk niets anders is geweest dan een «jammerlijk misverstand» (*un malentendu regrettable*, de woorden van Freson). En toch, nauw is die omwenteling van 1830 gelukt, of België haast zich, om het huis van Oranje af te zweren; terwijl onze voorvaderen in de zestiende eeuw reeds vele jaren tegen Spanje hadden gestreden, voordat zij overgingen tot het afzweren van Filips II.

Vanwaar dat groote verschil? — zijn de Hollanders van de zestiende eeuw te langzaam geweest, te traag; of de Belgen van 1830 te overijld, te haastig? — Wij gelooven het laatste.

Over het recht van een volk, om tegen zijne regeering op te staan, zijn de gevoelens zeer verschillend; en de uiterste meeningen dienaangaande lossen zich op in twee voorschriften of spreuken: aan de eene zijde het aan de Fransche omwenteling ontleende: *«l'insurrection est le plus saint des devoirs»*; aan de andere zijde de les, door hoogere wijsheid gegeven: *«zijt den machten onderdanig»*; — zoowel bij het een als bij het andere moet met oordeel des onderscheids worden te werk gegaan.

«L'insurrection est le plus saint des devoirs», is een dwaze en slechte stelregel, als men dien zoo in zijne algemeenheid opvat; hij maant aan tot opstand, tot omwenteling; hij houdt de volkeren in voortdurende onrust; hij maakt eene goede, bestendige regeering onmogelijk; hij is niet alleen nadeelig voor orde en stoffelijke welvaart, maar hij is ook doodend voor de vrijheid; het blindelings volgen van dien stelregel leidt tot het Dictatorschap, tot de dwingelandij. Een volksopstand is altijd eene onzekere, eene gewaagde handeling; hij kan tot het verderf leiden, en zelfs gelukkende, sleept hij nog altijd tal van rampen met zich mede; men moet dus daartoe niet overgaan dan bij volstrekte noodzakelijk-

heid; het is een uiterst middel, dat men alleen *dán* bezigen moet, als alle andere middelen zijn uitgeput. Om beuzelachtige, weinig beteekende redenen een volk tot opstand aan te zetten, dat is slecht en misdadig.

Maar even verkeerd is de leer, dat een volk *nooit* in opstand mag komen. Gij beroept u daarbij op het Bijbelwoord; maar gij vergeet daarbij, om te onderzoeken, hoe, in welken tijd, onder welke omstandigheden, dat woord gesproken is. De bijbel is een goddelijk boek; maar ook bij het toepassen van de Bijbelsche voorschriften moet het verstand niet op zijde worden gesteld; ook hierbij moet men onderzoeken, overwegen; het Protestantismus veroordeelt het blinde geloof. «*Zijt den machten onderdanig*»; — zeer goed, zeer waar; dat voorschrift zal ik nakomen, gehoorzamen, — zoolang dit mogelijk is; want daar *kán* een tijd komen, waarin dit niet meer mogelijk is; daar *kán* een tijd komen, waarin de dwingelandij zóó onduldbaar wordt, dat men haar niet langer verduren kan, zonder alle gevoel van menschenwaarde af te leggen, zonder elke vonk van recht en vrijheid in den menschelijken geest uit te dooven. Wanneer is die tijd daar? — Het is onmogelijk, om op die vraag een bepaald antwoord te geven; wij moeten ons verstand, ons gevoel, ons geweten daarover raadplegen, niet overhaast en lichtzinnig te werk gaan, maar na rijp beraad en met volle overtuiging. Zoo deden ook onze vaderen

in de zestiende eeuw: zij zeiden Filips II de gehoorzaamheid op, eerst toen zij jarenlang gestreden en geleden hadden, eerst toen zij de volle overtuiging hadden verkregen, dat het onmogelijk was, om hem langer te gehoorzamen, en dat hún opstand volkomen gewettigd werd door zijne dwingelandij.

Het afzweren van Filips II is eene daad geweest van mannelijken ernst, die niets dan lof verdient; het afzweren van het huis van Oranje in 1830 is, daarentegen, in het Belgische Congres eene overijlde handeling geweest, waartoe blinde hartstocht heeft geleid; het is verkeerd en slecht geweest.

Hierbij echter één algemeene aanmerking, ook toepasselijk op nog andere handelingen van de omwenteling van 1830.

Vele van die handelingen worden *nu*, eene halve eeuw nadat zij hebben plaats gehad, afgekeurd en veroordeeld, en met recht; maar *toen* zij plaats hadden, werden zij toegejuicht, ook door hen, die er later met afkeuring van hebben gewaagd; — dit is zeer natuurlijk: in dagen van opwinding en geestdrift *redeneert* een volk niet, het *gevoelt*; en dat is iets, dat men op prijs moet stellen; want een volk, dat *altijd* verstandig is, dat zich nooit laat wegslepen door geestdrift, beduidt eigenlijk niet veel; de geestdrift, die soms tot dwaasheden leidt, leidt ook tot groote daden. Daarom moet men noch het Hollandsche volk, noch het

Belgische hard vallen over wat er bij die omwenteling van 1830 verkeerd is gedaan; dat verkeerde werd toen zoo niet ingezien; allen, — of bijna allen — die toen den mannelyken leeftijd hadden bereikt, dragen de verantwoording wat er toen is geschied; zij hebben daartoe medegewerkt, want toejuichen is ook meewerken.

Die verantwoordelykheid is dan ook niet zoo bovenmatig groot; aan vreeselyke gruwelen is die omwenteling van 1830 niet zoo bovenmatig rijk; — of, om in ernst te spreken, zelden heeft een omwenteling plaats gehad, die meer onbevlekt is gebleven van ongerechtigheid en misdaad. De beide volkeren, die toen in het harnas tegenover elkander stonden, waren, natuurlijk, toen verbitterd tegen elkander; maar daar is niets gebeurd, dat die verbittering van blijvenden aard heeft gemaakt; integendeel, reeds spoedig verflauwde zij en is thans reeds lang geheel uitgewischt.

België had zich door wapenkracht onafhankelykheid verworven; maar nu kwam het er op aan, om die onafhankelykheid vast en bestendig te maken; het kwam er op aan, om zich als onafhankelyken staat te doen erkennen door de Europeesche mogendheden, die in 1815 het Rijk der Nederlanden hadden gesticht en die dus, bij de ontbinding van dat rijk, ook een woordje hadden mee te spreken; het

kwam er eindelijk op aan, om voor het Koninkrijk België ook een Koning te vinden. Aan die punten moest worden voldaan, voordat men in België een duurzamen, onafhankelijken staat kon zien; tot zoolang was daar alles onzeker, voorloopig, wankel; tot zoolang was België dat dobberende, vlottende eiland uit de Grieksche fabelleer, dat eerst vaste grond werd, toen eene godheid het betrad.

De « groote » mogendheden, die het Koninkrijk der Nederlanden hadden gemaakt, waren in het laatst van 1830 te Londen in eene conferentie vereenigd, om erover te peinzen, — of te praten — hoe of dat Koninkrijk weer zou ontbonden worden. Koning Willem I had tot de conferentie aanleiding gegeven, door de tusschenkomst van die mogendheden in te roepen tot beteugeling van den Belgischen opstand. Het eerste werk van die Londensche conferentie was het vaststellen van eene wapenschorsing tusschen de strijdende partijen; de mogendheden hadden er belang bij, dat de vijandelijkheden tusschen Holland en België ophielden, die anders lichtelijk meer uitbreiding zouden hebben verkregen en tot een Europeeschen oorlog hebben kunnen leiden; en een Europeesche oorlog viel toen volstrekt niet in den smaak van de Europeesche Regeeringen, die zeer goed begrepen, dat dan de revolutie vrij spel zou hebben, om de Regeeringen omver te werpen.

Holland en België stemden toe in dit staken van de krijgs-

verrichtingen. Velen in België waren toen van meening, dat het verkeerd was, om de vijandelikheden af te breken op het oogenblik, dat zij zulk eene gunstige wending namen voor de opstandelingen en dat voor dezen de kans schoon stond, om in Noord-Nederland door te dringen; zelfs gematigde mannen, zooals Lebeau, deelden die meening — of stonden haar ten minste voor als staatkundig wapen, om een tegenstander te bestrijden. In de zitting van het Belgische Congres van den 1sten Juni 1831 verweet Lebeau aan zijn tegenstander Alexandre Gendebien, dat deze, als Minister, den wapenstilstand met Holland had gesloten: «Hoe!» — zoo voegde hij hem toe — «zes maanden zijt gij Minister geweest; toen hebt gij — dat is waar — den oorlog niet belet; maar den oorlog, die begonnen was, en begonnen onder gunstige vooruitzichten, hebt gij in eens doen ophouden; gij hebt een wapenstilstand gesloten, uiterst nadeelig (*ruineux*) voor België; en ik moet het u ronduit zeggen, die wapenstilstand is eene mystificatie geweest, zoo groot, als er eene zijn kan.»

Aan die woorden van Lebeau moet men evenwel geen te hoog gewicht hechten; zij waren niet de vrucht van rijpe overdenking, maar werden gebezigd in het vuur van de discussie, als wapen, om den hevigen aanval van een tegenstander te weerstaan. Dat in België bij de groote opwinding, die de eerste voordeelen van den opstand hadden doen ontstaan,

velen de vijandelijkheden tegen Holland wilden doorzetten, is zeker; maar of die velen daarbij gelijk hadden, is minder zeker; men kon in Noord-Nederland doordringen; men kon daar voordeelen behalen; ja, dat was mogelijk; — maar het tegendeel was ook mogelijk; het was ook mogelijk, dat de oorlog, aanhoudende, een Europeesche oorlog werd, waarbij België's onafhankelijkheid geheel te niet kon gaan; die onafhankelijkheid werd, daarentegen, reeds eenigermate erkend door de groote mogendheden van Europa, als België bij het aanvaarden van den wapenstilstand daardoor op één lijn kwam te staan met Holland; dat aanvaarden was dus niet zoo'n onberaden, dwaze handeling, als Lebeau het wilde doen voorkomen,

Vijf groote Europeesche mogendheden meenden toen ter tijd bevoegd te zijn, om als scheidsrechters op te treden tot het beslechten van de geschillen; die tusschen andere Europeesche staten mochten ontstaan, en tot het dempen van de onlusten, die daar mochten uitbreken; — het was, zoo wat, eene naäping van de rol, die Sparta en Athene in de oude Grieksche geschiedenis gespeeld hebben ten opzichte van kleinere staten. Van die vijf groote mogendheden waren er drie — Rusland, Oostenrijk en Pruisen — weinig gunstig gestemd voor België; de twee andere — Groot-

Brittannië en Frankrijk — konden misschien partij trekken voor België; maar zelfs al deden zij dat, dan zou toch, schijnbaar, in die Londensche conferentie de meerderheid tegen België gestemd zijn geweest. Schijnbaar; in werkelijkheid was het anders: om verschillende redenen hebben Rusland, Oostenrijk en Pruisen zich weinig doen gelden op die Londensche conferentie en zijn de handelingen van die vereeniging hoofdzakelijk alleen toe te schrijven aan Frankrijk en aan Engeland.

Rusland was toen, en nog vele jaren later, in het oog der wereld eene groote, geduchte mogendheid: de « kolossus van het noorden », heette het toen; en zelfs in 1840 spreekt Da Costa nog van « noordsche reuzenkracht »; — latere tijden hebben geleerd, dat die schatting zeer overdreven was; dat Rusland's macht meer eene schijnvertooning is dan eene wezenlijkheid; en dat dit rijk inwendig door zooveel kwalen wordt geteisterd, die zijne toekomst bedreigen, dat men haast enig geloof begint te slaan aan Bismarck's woorden: « *La Russie, c'est le néant.* »

In 1830 stond aan het hoofd van het Russische rijk een krachtvol gebied, een kampioen voor het vorstelijk gezag, een Sint-Joris, bestemd om den draak der revolutie te overwinnen. Keizer Nikolaas was toen een groot en machtig vorst in het oog van geheel Europa; hijzelf was van die meening diep doordrongen, en geloofde te kunnen beslissen

over 's werelds lot; in de laatste jaren van zijne regeering heeft wel die Czaar het beperkte van zijn krachten leeren kennen; maar er is niets onwaarschijnelijks in, dat men hem in 1830 het voornemen toeschreef van door de kracht van zijne wapenen de Bourbons weer op den Franschen troon te plaatsen en het Koninkrijk der Nederlanden te herstellen. Of nu dat voornemen al dan niet bestaan heeft, blijve daargelaten; maar zeker is het, dat het den Czaar onmogelijk werd, om het uit te voeren. Polen kwam in opstand en om het weer tot onderwerping te brengen werd de inspanning gevorderd van Rusland's uiterste kracht; aan eene inmenging in de Nederlandsche aangelegenheden viel niet meer te denken; en vandaar, dat de rol van Rusland in de Londensche conferentie geheel onbeduidend is gebleven.

Ook Oostenrijk oefende weinig of geen invloed uit op de handelingen der conferentie; het had te veel te doen met eigen zaken, met het in bedwang houden van Italië; bovendien had het geen grooten ijver, om op te treden ter hulp van Koning Willem I; er was te weinig overeenstemming tusschen de inzichten van dien Koning en het Metternichsche regeeringsstelsel.

Van Pruisen — zou men denken — had Noord-Nederland meer bijstand te verwachten; door aanhuwelijking bestond er bloedverwantschap tusschen het huis van Oranje en de Hohenzollerns; inzichten en belangen stemden dikwijls over-

een, zoodat Noord-Nederland toen een krachtigen steun zou hebben kunnen vinden in Pruisen, als Pruisen toen eene krachtige Regeering had gehad; — dat was echter niet het geval; die Regeering was zwak, weifelend, wist nooit wat zij wilde, durfde niet doortastend handelen, liet zich spoedig vrees aanjagen, en doemde daardoor een' rijk tot onbeduidenheid, dat anders sterk genoeg was, om in Europa's staatkunde eene gewichtige rol te vervullen.

Door dat alles kwam het dus eigenlijk daarop neer, dat bij die Londensche conferentie van 1830 alles afhing van wat Frankrijk en Engeland wilden en deden.

Die twee groote Westersche mogendheden stemden in één punt geheel overeen: beiden zagen zonder eenig leedwezen het vaneenscheuren van het Koninkrijk der Nederlanden; dat rijk had voor den handel en nijverheid van Groot-Brittannië een gevaarlijk mededinger kunnen worden; en voor Frankrijk was het rijk der Nederlanden een slagboom gesteld tegen de krijgszuchtige gezindheid en den veroveringslust van het Fransche volk; de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden stond voor de Franschen in te nauw verband met Waterloo. Maar waren Engeland en Frankrijk beide dus tevreden over de afscheuring van België, niet eenstemmig waren hunne meeningen over de vraag, wat er van België moest worden; die meeningen wisselden zelfs in in elk der beide landen af, naar gelang de omstandigheden

veranderden of naar gelang andere mannen het beleid van de regeering in handen kregen.

In Frankrijk was Koning Lodewijk Filips wel degelijk een koning, die zich niet hield aan de later uitgevonden spreuk *le Roi règne, et ne gouverne pas*, maar erop uit was, om mee te regeeren; — toch liet hij de buitenlandsche staatkunde, ten minste aanvankelijk, veel over aan Talleyrand, die toen in de Londensche Conferentie Frankrijk's stem deed hooren.

Over Talleyrand behoeft niet veel te worden gezegd; hij is te over bekend:

«Le mensonge incarné, le parjure vivant,
Talleyrand-Périgord, Prince de Bénévent».

zong de hekeldichter Barthélémy in die dagen; en het is nog niet bewezen, dat dit strenge oordeel onjuist is geweest. Wat men nog het meest in het voordeel van Talleyrand kan zeggen, is, dat Thiers zijn leerling is geweest; zulk een man te hebben gevormd, is ten minste eene verdienste. Voor het overige is de stuitende onbeschaamdheid moeielijk te verdedigen, waarmede Talleyrand, herhaaldelijk, eer en goede trouw, recht en zedelijkheid heeft bespot en met voeten getreden; men behoeft nog geen strenge zedemeester te worden genoemd, om daarover verontwaardigd te zijn.

De groote bekwaamheid van Talleyrand is onloochenbaar; maar de macht, die hij op zijn tijdgenooten uitoefende, had hij grootendeels aan het cynismus te danken, waarmede hij de ondeugden en laagheden van die tijdgenooten als grondslag nam, om daarop zijne staatsplannen te bouwen; adel des gemoeds, geestdrift, zijn zaken, die men niet moet zoeken bij Talleyrand; hij kende ze niet; hij bespotte ze; hij kende alleen het slechte van de menschelijke natuur.

Sébastieni was toen Minister van Buitenlandsche zaken in Frankrijk, de uitvoerder van wat Talleyrand beraamde. Sébastiani was een generaal van Napoleon, die zich nog al militairen naam had verworven, en als Minister ervan hield, om, van tijd tot tijd, den toon van den grooten Keizer aan te slaan: «Als Prins Leopold van Saksen-Coburg in België durft komen, dan zullen wij hem met kanonschoten vandaar verdrijven», — zeide hij eens; — een ijdele bluf, en meer niet. Voor het overige was de diplomatieke bekwaamheid van Sébastiani niet bijzonder groot; tenzij men het bekwaamheid wil noemen, om in de diplomatie niets anders te zien dan de kunst van liegen en bedriegen. Tot de liberalen behoorde Sébastiani niet; en hij maakte zich deze nog meer tot vijand, toen hij, in de volksvertegenwoordiging de inneming van Warschau door de Russen berichtende, erbij voegde: *l'ordre règne à Varsovie*; woorden die in Frankrijk noch vergeven noch vergeten werden.

Nog een Fransch diplomaat, Bresson, toen te Brussel werkzaam, heeft deelgenomen aan de staatkundige handelingen, die toen de vestiging van den Belgischen Staat hebben voorbereid. Bresson heeft later, met de zoogenaamde «Spaansche huwelijken», die indertijd zooveel kwaad bloed hebben gezet tusschen Frankrijk en Engeland, zich nog al naam gemaakt; naam van bekwaamheid en dubbelhartigheid tevens.

De staatkunde van Frankrijk ten aanzien van België was, in den eersten tijd na de omwenteling van 1830, van een zoo dubbelzinnigen aard, dat zij meer onwil dan goedgezindheid aanduidde; zij scheen erop uit te zijn, om alles tegen te werken, wat bestendigheid kon geven aan België's staatswezen.

Eerst werd gesproken van een inlijving van België bij Frankrijk; dat zou misschien aangenamer geweest zijn voor Frankrijk dan voor België; en Lodewijk Filips zou, denkelijk, die inlijving wel gewild hebben, waren er maar geene zwarigheden en gevaren aan verbonden geweest. Maar de inlijving van België bij Frankrijk was eene gewaagde, gevaarlijke handeling: de andere Europeesche mogendheden zouden daarin een streven zien, om de heerschappij van den eersten Napoleon te herstellen; Frankrijk zou dan bedreigd worden met een Europeeschen oorlog, waarbij het, denkelijk, ook Engeland tot vijand zou hebben, althans niet tot bondgenoot.

Voor dat gevaar deinsde Koning Lodewijk Filips terug en weigerde dus de inlijving van België bij Frankrijk. Om dezelfde reden weigerde het de Fransche Koning, om een zijner zonen — den Hertog van Nemours — tot Koning van België te laten uitroepen: Europa zou in den zoon niet anders zien dan den onderkoning van den vader.

Maar, wat dan? kon België vragen aan Frankrijk: gij zegt ons, wat gij *niet* wilt; maar zeg ons, wat gij *wel* wilt.

De Republiek? — De naam alleen vervulde Lodewijk Filips met een heiligen afschuw; België, als Republiek, zou in den ban worden gedaan door geheel Europa.

Het koningschap van den Hertog van Leuchtenberg, een zoon van Eugène Beauharnais, den populairen stiefzoon van den grooten Napoleon? — Neen, dat kon ook niet; want dat zou te groote kracht bijzetten aan de Napoleontische partij in Faankrijk. — Die verkiezing van Leuchtenberg kwam zeer ernstig ter sprake in België, en er was veel kans, dat de groote meerderheid in het Nationale Congres daarvoor zou stemmen; om dat gevaar af te wenden, gaf de Fransche Regeering te kennen, dat men Nemours moest kiezen, dat Lodewijk Filips erin toestemmen zou, dat zijn zoon Koning van België werd; toen Nemours werkelijk gekozen werd, werd die toestemming geweigerd en, met eene onbeschaamdheid zonder wederga, de vroeger gedane toezegging geloochend.

Dan, Prins Leopold van Saksen-Coburg Koning over België; — maar die Prins was te nauw verbonden aan Engeland en aan het Engelsche koningshuis; dan zou Frankrijk al zijn invloed in België verliezen. — Prins Leopold kon eene dochter van den Franschen Koning huwen? Lodewijk Filips weigerde dit; later is hij van meening veranderd.

Maar, wat dan?

De Fransche diplomaten stelden de onmogelijkste candidaten voor, om den Belgischen troon te bekleden: een Beierschen Prins, Otto, die later Koning van Griekenland is geworden, maar in 1831 nog meer kind was dan man; een der zoons van den Prins van Oranje; den Prins zelf; — allen, candidaten, die men wist, dat België niet kon of niet wilde aannemen. — Door dat alles scheen het, alsof Frankrijk de zaken in België in het onzekere, in het verwarde wilde laten, ten einde een voorwendsel te vinden, om dat land te verdeelen; Talleyrand — beweert men — had reeds een ontwerp voor die verdeeling gemaakt: de rechteroever van de Maas aan Pruisen, Vlaanderen en Antwerpen aan Noord-Nederland, het overige aan Frankrijk: — eene navolging van de verdeeling van Polen door de drie Noordsche mogendheden. Dat in het voorjaar van 1831 het voornemen bestaan heeft, om België zoo te behandelen, is, bij een man van Talleyrand's karakter, volstrekt niet onwaaarschijnlijk.

De hoofden van de Belgische revolutie deden nog eene

wanhopige poging, om La Fayette te bewegen, om de kroon van België aan te nemen met den titel van Groothertog; La Fayette eene *Koninklijke* kroon aan te bieden, dat kwam hun wat al te kras voor; — de Franschman was verstandig genoeg, om het aanbod van de hand te wijzen.

Wil geen vreemdeling ons land regeeren, laat ons dan onder onze eigene landgenooten het hoofd van den Staat zoeken; hij behoeft daarom nog geen *Koning* te heeten; hij kan, aanvankelijk, *Regent* genoemd worden, *Gouverneur-Generaal*, *Ruwaard*; later kan men daarover tot eene beslissing komen, en tot eene vaste en blijvende benaming besluiten; het komt er maar vooreerst op aan, dat er een man is, die het oppergezag uitoefent, onder welken naam dan ook.

Maar, *wie* moet die man zijn? — Ja, als die vraag gesteld werd, begonnen de bezwaren; tegen den eenen was *dit* in te brengen, tegen den anderen *dat*.

Allereerst vestigde men het oog op Graaf Felix de Merode; die had veel in zijn voordeel: hij behoorde tot een oud, aanzienlijk geslacht, dat reeds tijdens den opstand tegen Spanje zich gelijk geacht had met het huis van Oranje, en dus naar het koningschap over België kon dingen, zonder zich daardoor schuldig te maken aan bespottelijke aanmatiging; zijn broeder Frederik de Merode was gesneuveld in een gevecht tegen de Hollandsche troepen en was dus een martelaar voor de zaak van de Belgische vrijheid; hijzelf

was bekend als een warm voorstander van die zaak — al is het, dat hij, getrouwd met eene Fransche dame, eene Grammont, eene nicht van La Fayette, tot in 1830 bijna altijd in Frankrijk had gewoond; — Felix de Merode had zich dáár aangesloten bij De la Mennais, die toen erop uit was, om het Katholicismus in verbinding te brengen met de vrijheid, — een even onoplosbaar vraagstuk als het vinden van den «steen der wijzen»; — maar alleen reeds het feit, dat De Merode zich met die oplossing bezighield, bewees zijn liberale gezindheid en dat hij geen onbeduidend man was.

Ziehier, wat er kon gezegd worden *voor* de candidatuur van De Merode voor het koningschap over België; maar *tegen* die candidatuur was nog meer te zeggen: Felix de Merode was hooghartig, grillig en volstrekt ongezind, om naar de pijpen te dansen van wie hij als zijne minderen beschouwde; tot dien prijs wilde hij geen Regent of Koning over België worden; het aanbod, waarmede men zijne eerezucht meende te prikkelen, liet hem koel; hij wees het uit de hoogte van de hand; — de hoofden van de Belgische revolutie zagen spoedig in, dat er met De Merode niets was aan te vangen voor hun doel.

Merode wil niet; laat ons dan eene poging doen bij den Prins De Ligne; dat zal een geschikt Regent, of Koning, zijn voor België.

Ook de Prins De Ligne behoorde tot een oud en aanzienlijk geslacht, dat herhaaldelijk in de Belgische geschiedboeken voorkomt; al is het minder als kampvechters voor het Belgische volk, dan als hovelingen en krijgsbevelhebbers van de vorsten, die over België hebben geregeerd. Oude, adellijke familiën, die nauw verbonden waren met het Belgische volk, waren toen schaarsch; geen vreemd feit, als men erop let, dat eeuwenlang Spaansche of Oostenrijksche vorsten over België hadden geregeerd; de hooge adel van dat land had daarom toen het oog meer gevestigd op het buitenland dan op het vaderland; de zonen van dien adel traden in krijgs- en staatsdienst bij Fransche en bij Duitsche vorsten, sloten huwelijken in den vreemde, en stelden zeer weinig prijs op hunne eigene nationaliteit. Zelfs na de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden was hierin nog geene groote verandering gekomen; ja, een deel van den hoogen Belgischen adel sloot zich aan bij het nieuwe hof, bij den nieuwen Staat; maar een deel ook hield zich daarvan verwijderd en bleef op zijne kasteelen wonen, verwijderd van het openbare leven; soms kon men op die kasteelen een hoftoon vinden, die herinnerde aan den Franschen adel uit de dagen van Lodewijk XIV en die dichterlijk afstak bij de prozaïsche leefwijze van den nieuweren tijd. Het was niet zeldzaam, dat de leden van dien adel nog onderscheidingen en eereambten aannamen van buitenlandsche vorsten;

zoo was, onder anderen, die Prins De Ligne, dien men in 1830 op den Belgischen troon wilde verheffen, Kamerheer bij den Keizer van Oostenrijk; — zeker wel eene eenigszins vreemde waardigheid voor een aanstaand Koning!

Die Prins De Ligne van 1830 had zich bij de zaak van den opstand aangesloten — zelfs met eenigen ophef: er werd verhaald, dat toen er onderhandeld werd over het bezetten van Brussel door de Hollandsche troepen, de Prins op heldhaftigen toon had verklaard, dat die troepen over zijn lijk zouden moeten gaan, wilden zij de stad binnentrekken. Het is misschien wel wat gewaagd, om er een eed op te doen, dat de Prins werkelijk die woorden heeft gesproken tegen den Prins van Oranje en tegen Prins Frederik; maar genoeg, het werd toen verteld; en daar hij het zich liet aanleunen, werd het geloofd, en maakte hij zich daardoor populair. Bovendien, men hield van hem; hij was goedhartig, vriendelijk, gul, niets trotsch; hij gaf handjes aan iedereen, zoowel aan de meest burgerlijke leden van het Gouvernement Provisoire als aan de mannen van den hoogen adel zooals hij. Wat wil men meer? 't Is waar, daar waren twijfelaars, die niet overtuigd waren van de uitstekendheid van zijn verstand, van de vastheid van zijn karakter; het was niet zijn grootvader, — zeiden zij — de Prins De Ligne, die tijdens het Weener Congres zoo geschitterd had door zijn geest en vernuft; — maar al was dat zoo, wat dan nog? Men moet

niet te veeleischend zijn, zelfs niet bij een aanstaand Regent; en de Koning *Balk*, al is het, dat de kikkers niet heel veel ontzag voor hem hebben, is toch altijd te verkiezen boven Koning *Ooievaar*, die de kikkers opslokt. Dus, den Prins De Ligne het hoogste gezag over België aangeboden: er moet een einde komen aan het voorloopige, aan het onzekere.

Zóó oordeelden drie van de hoofden der Belgische Revolutie: Lebeau, Nothomb — de latere Minister — en Graaf Duval de Beaulieu, een van de aanzienlijkste en vermogendste edelen van Henegouwen. De daad bij het woord voegende, ging dit drietal in den vroegen ochtend van een Februardag van 1831 op reis naar het kasteel van Belœil, om dáár den Prins De Ligne over de zaak te spreken; — het had wel wat van ouderlingen, die erop uitgaan, als er een dominee moet worden beroepen; — maar die ouderlingen zijn dan toch altijd nog gemachtigd door een kerkeraad; de drie Belgische heeren van 1831 hadden machtiging van niemand; zij handelden geheel uit zichzelf en wilden het Nationale Congres alleen dán met de zaak moeien, als de Prins zijne toezegging had gegeven, om het hoogste gezag over België aan te nemen, indien het hem werd aangeboden.

Natuurlijk, dat in gewone omstandigheden die handeling van Lebeau en zijne collega's afgekeurd zou moeten worden; maar toen werd zij verontschuldigd, gerechtvaardigd zelfs door den nood der tijden.

Onderweg, te Ath, verneemt de commissie, dat de Prins De Ligne niet op zijn kasteel te Belœil is, maar zich tijdelijk ophoudt bij een bloedverwant, den Prins De Croy-Solre, op het kasteel te Rœulx.

« O Jezus, sta ons bij, dat is een mislijk teecken », zou de commissie misschien hebben gezegd, had zij de *Gijabrecht* gekend; het was een ongunstig feit, dat de Prins De Ligne juist nu gelogeerd was bij een Fransch edelman, die een sterk aanhanger was van de staatkundige beginselen der legitimistische partij; men zou den Prins nu wel te Rœulx vinden, maar mogelijk niet alleen; mogelijk in het bijzijn van den Prins De Croy, die niet gunstig gezind was voor de Belgische revolutionairen. Misschien zou de Prinses De Ligne ook tegenwoordig zijn bij het onderhoud met den Prins, en ook dat verminderde de kans van slagen voor de commissie; want de Prinses — van zichzelf eene Gravin De Conflans — behoorde tot de Fransche legitimisten, en het was bekend, dat zij een onbepert gezag uitoefende op den Prins, die de onderdanige dienaar van zijne vrouw was en het niet licht waagde, om eene andere opinie te hebben dan de hare.

Toch wordt de reis voortgezet naar het kasteel van Rœulx, waar 'men in den namiddag aankomt. Duval gaat vooruit, om den Prins de commissie aan te kondigen en het doel van hare komst; de Prins ontvangt de commissie op de

beleefdste en vriendelijkste wijze; hij staat haar dadelijk te woord; maar in de zaal waar het onderhoud plaats heeft, blijven ook de Prinses de Ligne en de Prins de Croy, als het ware, om te voorkomen, dat door te groote goedheid, of zwakheid, eenige toezegging of belofte worde gedaan. De Prins De Ligne hoort het voorstel aan van de commissie en is blijkbaar eenigszins verlegen met de zaak; om tijd te winnen, om zich te bedenken, oppert hij eenige bezwaren, vraagt eenige inlichtingen; de commissie geeft hem die en treedt in meer uitvoerige beschouwingen, maar kan niet tot het einde toe spreken, daar zij plotseling in de rede wordt gevallen door de Prinses, die nu ook deelneemt aan de discussie: op bitsen en heftigen toon zegt zij, dat wat de commissie den Prins voorstelt niets meer of niets minder is dan het zich verrijken met eens andermans goed; dat zulk een roof te erger zou zijn, omdat de De Lignes in aanzien waren bij het Koninklijke gezin; en dat de commissie geheel verkeerd deed met, uit wanhoop aan de zaak van de Belgische revolutie, den Prins aan te sporen, om zich bij die zaak aan te sluiten. De Prins deed eene poging om zijne vrouw tot stilzwijgen te bewegen; maar, ja wel, die poging hielp niet veel; slechts zeer kort duurde dit stilzwijgen; spoedig brak de woordenstroom van de dame weer met verdubbelde kracht los: een mondje, met een stroohalm open te krijgen, maar met geen smidshamer weer

dicht. Het gesprek nam, al meer en meer, eene onaangename wending; misschien, was de Prins alleen geweest, zou de taal van de commissie hem hebben overreed, en zou België een Koning hebben gekregen uit het huis van Aremberg; maar ook zijne vrouw was daar, en deze vorderde, dat de Prins, zonder eenig voorbehoud, een weigerend antwoord zou geven; de gehoorzame echtgenoot, om zijn fatsoen nog wat te bewaren, sprak die weigering niet openlijk uit, maar zeide, dat hij eenig uitstel noodig had, om het gevoelen te leeren kennen van de groote mogendheden; toen de commissie niets wilde weten van dit uitstel, eindigde daarmede het onderhoud en ging men uiteen, juist niet met de meest vriendschappelijke gezindheid.

«Het is, voorwaar, een groot verdriet,
 als 't hennetje kraait, en 't haantje niet.»

Dit rijmpje, uit een prentenboek van mijne kindsheid, was misschien eenigszins toepasselijk op het huishouden van den Prins De Ligne.

Toen, wanhopende, om iets anders te vinden, verkoos het Nationale Congres tot Regent over België den Baron Surlet de Chokier, «met zijn edel gelaat waaruit goedhartigheid sprak en slimheid tevens, met zijn lange hairen à la Boissy d'Anglas»; zoo — drukt zich Lebeau uit over dien man (bl. 126). Surlet was inderdaad een man, die de alge-

meene achting genoot en verdiende; men kon geen kwaad van hem zeggen, hem geene ondeugd ten laste leggen; — maar hij was onbeduidend; en het is niet onwaarschijnlijk, dat hij, zoo niet in verstandhouding heeft gestaan met het huis van Oranje, dan toch Orangistisch-gezind was en, uit laakbare zwakheid, oogluikend de woelingen heeft toegelaten, die in het voorjaar van 1831 plaats hadden, om België weer onder het verdreven stamhuis te brengen. — Engeland schijnt niet vreemd te zijn geweest aan die pogingen, om in België eene restauratie te bewerken; dat bracht toen de Engelsche staatkunde mee; — spoedig echter sloeg zij een anderen weg in.

VI.

Verkiezing van Koning Leopold I.

In de dagen, toen de Turksche Sultans nog machtige en gevreesde vorsten waren, kwam eens de gezant van een Christenmogendheid aan de verhevene Porte de mededeeling doen van eene overwinning, op eene andere Christenmogendheid behaald. Het antwoord van den grootvizier was kort en bondig — maar niet erg beleefd: «Het is den gebieder der geloovigen volkomen onverschillig, of de hond het zwijn bijt, of het zwijn de hond.»

Die lompe woorden van den Turk zijn eenigszins toepasselijk op de wijze, waarop Engeland de staatkundige gebeurtenissen beoordeelt, die op het vasteland van Europa voorvallen; die gebeurtenissen laten het koud en onbewogen; het stelt daarin geen belang; het geeft zich de moeite zelfs niet, om die gebeurtenissen te besturen en ze met juistheid te leeren kennen; het spreekt daarover zonder onderzoek, met aanmatigende lichtzinnigheid, terloops en geheel uit de hoogte. Wat kan het Engeland ook veel schelen, of op het vasteland van Europa de zaak der vrijheid zegeviert of bezwijkt; als Engeland's vrijheid maar ongedeerd blijft, als Engeland's macht en rijkdom maar niet verminderen. Laat, bij een ander volk in Europa, de republiek het koningschap vervangen, of het koningschap de republiek; Engeland is dat hetzelfde; de eenige vraag, die daarbij geldt, is: hoe werkt die vervanging op Engeland's handelsbelangen? Uitsluitend wordt gelet op het belang van Engeland; nu is wel bij elke regeering het egoïsme de groote drijfkracht, die de staatkunde in beweging brengt; maar bij geene regeering is die drijfkracht sterker en onbeschaamder dan bij de Engelsche.

Daarom ook, toen de Belgische omwenteling plaats had en het Koninkrijk der Nederlanden uiteenviel, was er in Engeland geene sprake van eenige sympathie, noch voor het opgestane België, noch voor Holland en het huis van Oranje; men trok zich niets aan van wat daar gebeurde aan de

overzijde van de Noordzee. De oude Wellington, die op dat oogenblik nog minister was, kon misschien eenig leedwezen hebben ondervonden, dat het Koninkrijk der Nederlanden — voor een deel zijne schepping — te niet ging en dat de Prins van Oranje, door hem tot legeraanvoerder gevormd, in macht en aanzien zou verminderen, maar hij was te kalm, te bedaard en te veel Engelschman, om aan dat leedwezen toe te geven; bovendien trad het Ministerie-Wellington af, weinige maanden na de Belgische omwenteling, en kwamen de Whigs aan het bewind. Maar het is zeer waarschijnlijk, dat, al waren de Tories ministers gebleven, de Engelsche staatkunde ten opzichte van ons land toch dezelfde zou zijn geweest als met de Whigs.

Dat het Koninkrijk der Nederlanden was uiteengevallen, deed Engeland eigenlijk genoeg, want met leede oogen had het de wassende welvaart en den bloei van dit jeugdige rijk gadeslagen, dat, na verloop van tijd, wel eens een gevaarlijke mededinger had kunnen worden voor den handel en de nijverheid van Groot-Britannië. Maar, dat het werk van 1815 ongedaan was gemaakt; dat Europa nu geen voor-
muur meer had tegen de veroveringszucht van Frankrijk; dat de millioenen, besteed aan het bouwen van de nieuwe vestingen in België, nu weggeworpen geld waren, — dat vond Engeland minder aangenaam. Evenwel, men moest van den nood eene deugd maken, zich schikken in wat

niet meer te veranderen viel, en trachten, van de stichting van 1815 nog zooveel te redden, als mogelijk was. Tot dat einde moest een Britsch staatsman naar België worden gezonden, om daar de Engelsche belangen te behartigen en, bij het regelen van de toekomst van dat land, de machtige stem te doen hooren van het toen nog gevreesde Engeland; — Lord Ponsonby was die staatsman.

Thackeray en andere Engelsche schrijvers zijn er herhaaldelijk op uit geweest, om de aristocratie van hun land aan te vallen en op de ongunstigste wijze voor te stellen; het Pairschap is — volgens hen — eene verouderde, bedorvene instelling, die zoo spoedig mogelijk moet vervallen; de erfelijkheid van het Pairschap — zeggen die schrijvers — maakt dat de groote meerderheid van de Pairs uit ezels- en schapekoppen bestaat. — In die voorstelling is overdrijving en eenzijdigheid.

Dat er ezels- en schapekoppen onder de Pairs meeloopen, ja, dat zal wel waar zijn: die producten vindt men overal, in alle landen, in alle standen. Maar in Engeland is men ten minste verstandig genoeg, om aan domme en onbekwame Pairs geen gewichtig staatsambt toe te vertrouwen; men maakt ze onschadelijk, door hen buiten de hooge staatsbetrekkingen te houden: zij worden geen minister, geen onderkoning van Indië of van Ierland; aan belangrijke gezantschappen blijven zij vreemd; zij zetelen, ja, in het

Hoogerhuis en stemmen daar; maar bij dat stemmen gehoorzamen zij aan de leiding van bekwame ambtgenooten; de onbekwame doen niets, worden niet meegerekend; zij vertoonen zich op eene badplaats, bij een wedren, bij eene tentoonstelling; zij trouwen; zij maken kinderen; — maar voor het overige is hun leven zóó onbeduidend, dat men dikwijls alleen door het bericht van hun dood verneemt, dat zij bestaan hebben. De levensschets van den grooten man in Gellert's fabelen is op hen toepasselijk:

«Hooft, 'eeuwen, hooft: hij werd geboren,
hij leefde, — nam een vrouw — en stierf.»

Maar schromelijk vergist men zich, als men denkt, dat die *nowateurs* de Britsche aristocratie uitmaken; die vergissing moet reeds duidelijk blijken, wanneer men bedenkt, dat in Engeland het Pairschap de gewone belooning is voor al wat groot en uitstekend is in staat, leger en vloot, in kunst en in wetenschap; zoodat de aristocratie daar gedurig aangevuld en versterkt wordt door de beste en edelste krachten van het volk. Men heeft dan ook ten allen tijde onder de Engelsche Pairs een rijken voorraad gevonden van mannen, geschikt, om als hoofden en leiders van hun volk op te treden, om het roer van den staat in handen te nemen, legers en vloten aan te voeren of in vreemde landen als Engeland's zendelingen eene macht en een invloed uit

te oefenen, die herinnert aan de macht en den invloed, oudtijds ten toon gespreid door de *Proconsuls* der Romeinen. Geen wonder is dat; de jonge Britsche edelman weet vooruit, dat hij niet in staatsdienst behoeft te vergrijzen en te verslijten, om tot de uitoefening van de opperste macht te geraken; hij weet, dat hij nog op jeugdigen leeftijd, nog in den bloei van lichaamssterkte en van kracht des geestes, met de hoogste en gewichtigste staatsbetrekkingen kan worden bekleed; dat het zijne bestemming kan zijn, om spoedig op te treden als de gelijke van vorsten en grooten. Het ligt in den aard van de zaak, dat het vooruitzicht op zulk eene toekomst krachtig werkt op de vorming van het karakter; dat men daardoor leert, om ruim te denken, om edel en hoog te gevoelen, en eene eerezucht zich ontwikkelt, die ernaar streeft, om door groote daden zich een blijvenden roem te verwerven bij tijdgenoot en nakomelingschap. Nog altijd is de Engelsche aristocratie, wat Rome's Senaat is geweest: een regeerende stand, waaruit men staatslieden en krijgshoofden trekt.

Lord Ponsonby behoorde tot die Britsche edelen, wier bestemming het medebrengt, dat zij een gewichtig deel nemen aan de regeering van hun land. In 1830 was hij, wat het geldelijke betreft, in een vrij ongunstigen toestand; hij had nog al vroolijk geleefd in zijne jeugd; hij was toen juist niet bijzonder spaarzaam geweest; en eene verkiezing

voor het Parlement had hem bijna honderdduizend pond sterling gekost; — het cijfer komt ons wel wat groot voor; wij noemen het op het gezag van Lebeau; het is bekend, bovendien, dat bij de verkiezingen in Engeland de geldelijke omkoopning eene groote rol speelt. Die geldelijke omkoopning is natuurlijk eene onzedelijke handeling, eene oneer voor een land; zij heeft tot gevolg, dat in het Engelsch Parlement alleen mannen zitten, die vermogen hebben, of die door vermogende mannen worden ondersteund en dus daarvan afhankelijk worden. De grootste uitbreiding van het stemrecht heeft dus in Engeland geen ander gevolg, dan de verkiezing duurder te maken; maar het geld verliest daarom zijn invloed niet; en de onbemiddelde wordt, in den regel, buiten het Parlement gehouden, en is er slechter aan toe dan bij een beperkt kiesstelsel.

De regeeringsmannen in Engeland, bekend met die benarde geldelijke omstandigheden van Ponsonby, wilden hem daarin te hulp komen, om voor den staat te beter partij te trekken van zijne groote bekwaamheid; in dat opzicht gaat men in Engeland nog al op eene ruime wijze te werk; men ziet niet op een zak guldens. Aan Ponsonby werd het rijksbetaalde gezantschap te Konstantinopel voorgespiegeld, waar hij zijn fortuin wat zou kunnen herstellen; maar eerst moest hij door de zending naar België de proef geven van zijn diplomatisch beleid. De voorschriften, hem bij die zending

gegeven, komen hoofdzakelijk hierop neer: van het gebouw van 1815 zooveel redden, als maar gered kan worden; daarom zorgen, dat het onafhankelijk volksbestaan van België op hechte grondslagen wordt gevestigd; en vooral zorgen, dat in dat land Frankrijk geen overwegenden invloed verkrijgt. Ziedaar het doel, dat den Lord werd aangewezen; de middelen, om dat doel te bereiken, werden aan zijn oordeel overgelaten.

Ponsonby komt te Brussel; hij heeft tot secretaris Charles White, wiens geschiedenis van de Belgische omwenteling van 1830 door vreemde schrijvers wordt geprezen; — zij zijn, dit doende, nog al toegevend voor de phantasie, die in dat werk soms afbreuk doet aan de strikte waarheid. Ponsonby, in België weg nog steg kennende, kwam daar in aanraking met Orangisten, die hem overhaalden, om Engeland's invloed aan te wenden ten voordeele van den Prins van Oranje en dezen op den Belgischen troon te verheffen; de Engelsche zendeling zag in die Orangisten de goedgezinde meerderheid van het Belgische volk, die niet openlijk voor hare meening durfde uitkomen uit vrees voor het schrikbewind, door eenige weinig revolutionarissen uitgeoefend.

Eene dwaling was dat: die Orangisten in België bestonden toen uit een aantal menschen, die aan het verdreven stamhuis gehecht en getrouw waren gebleven, sommigen om zeer eervolle redenen, waarvoor men eerbied moet hebben;

maar velen ook alleen uit eigenbelang, uit eerezucht, uit begeerte, om door staatkundige kuiperijen en woelingen hun eigen fortuin te maken. Welke de drijfveeren van hunne handelingen dan ook waren, zeker is het, dat de meeningen van die Orangisten geen weerklank vonden bij het Belgische volk: die Orangisten maakten niets meer uit dan eene *cóterie*, volstrekt geene *staatspartij*, want daartoe ontbrak het hun volkomen aan kracht en zelfvertrouwen; het was en bleef eene schijnvertooning, geene wezenlijkheid. Buitenaf, ook om geldelijken steun te vinden, voerden die Belgische aanhangers van het huis van Oranje een hoogen toon en gaven breed op van den algemeenen bijval, dien zij in Zuid-Nederland ondervonden; aan groote woorden lieten zij het niet ontbreken; maar wat de daden aangaat, schoten zij jammerlijk te kort; de snoevers waren niet te vinden, zoodra het erop aankwam, om gewapend op te treden.

Ponsonby kwam met alle partijen in aanraking, ook met de hoofden en bewerkers van de Belgische revolutie, onder anderen met Lebeau, toen nog geen minister. Lebeau ijverde in dien tijd — het begin van 1831 — voor het koningschap van den Hertog van Leuchtenberg; Ponsonby, die den Prins van Oranje op den Belgischen troon wilde zien, bestreed met de meeste kracht die candidatuur van den Hertog van Leuchtenberg, die door het huis van Orleans zou worden beschouwd als eene daad van vijandschap; en toen Lebeau

zeide, dat er voor den Prins van Oranje volstrekt geene kans was en dat, als Leuchtenberg niet werd gekozen, men Nemours zou moeten kiezen, riep de Brit op driftigen toon: «Kies liever den duivel dan den Hertog van Nemours.» (Lebeau, *Souvenirs personnels*, bl. 145.)

Enkele Orangisten — de Franschman Grégoire te Gent, de Generaal Van der Smissen te Antwerpen — doen, in Februari en Maart 1831, pogingen, om een militairen opstand te bewerken ten voordeele van het huis van Oranje; die pogingen mislukken op de jammerlijkste wijze: te Gent verschijnt Grégoire met een gewapenden troep, die in een oogenblik wordt uiteengejaagd door een handvol stedelijke *pompiers*; te Antwerpen komt het niet eens tot een begin van uitvoering; Van der Smissen ontmoet zulk een krachtigen tegenstand bij zijne onderhebbenden, dat hij, zonder iets te doen, de vlucht neemt, om zich buiten het bereik van de strafwet te stellen. Men verdacht den Regent Surlet van niet vreemd te zijn geweest aan die Orangistische woelingen, ten minste van ze niet genoegzaam te hebben tegengegaan; Gendebien oordeelde het daarom raadzaam, om het volk weer in beweging te brengen; hij en twee anderen vaardigden een hevig manifest uit; de *Association patriotique* werd opgericht met het doel, om de vervallenverklaring van het huis van Oranje te handhaven; iedereen ijverde om het zeerst, om lid te worden van die vereeniging; te Brussel

en in andere steden werden de huizen van de Orangisten geplunderd en verwoest; nergens ging de Burgerwacht die oproerige handelingen te keer, en zij bewees daarmee, dat zij met het oproer instemde. Waar was nu die krachtige partij, die den verdreven Koning weer op den Belgischen troon zou verheffen? — Nergens. Een volksoploop was voldoende, om haar te doen verdwijnen, te doen «verbleeken als een schim bij d' ochtend» — om Bilderdijk's woorden te gebruiken.

Ponsonby zag toen af van het voorstaan en aanmoedigen van de Orangisten in België; hij kwam daar openlijk voor uit in een gesprek met Lebeau, geheel op het einde van Maart, toen deze Minister was geworden van Buitenlandsche zaken: «Ik spreek u niet meer over den Prins van Oranje» — zeide de Brit — «hij heeft de partij gespeeld en voorgoed verloren. Om in zulk een geval zijn doel te bereiken, is het niet voldoende, een dapper oorlogsman te zijn: karakter, besluitvaardigheid worden daartoe gevorderd, en de Prins bewijst opnieuw, dat het hem daaraan geheel ontbreekt. Daarom zie ik van hem af.» — Dit oordeel van Ponsonby over den Prins van Oranje is in hooge mate lichtzinnig en onrechtvaardig.

Die staatkundige woelingen, dat heulen met vreemde mogendheden, dat aanzetten tot oproer, die militaire samenzweringen, dat voorbereiden van *pronunciamento's*, dat alles zijn, zeker, handelingen, die strenge afkeuring verdienen,

die veroordeeld moeten worden; maar als eenigszins verzachtende omstandigheid mag hierbij verwezen worden op de onzekerheid, op den ongeredderden toestand, waarin toen alles nog verkeerde in België; niemand wist dáár, wat de dag van morgen zou aanbrengen; men geloofde noch niet aan de bestendigheid van een onafhankelijk volksbestaan; — en daarom moet men niet met de uiterste strengheid oordeelen over de verkeerde handelingen, waartoe toen velen gebracht werden, om de staatkundige crisis tot een goed einde te brengen. De avontuurlijkste ontwerpen doemden toen in den geest op zelfs van verstandige en bekwame mannen; — een enkel voorbeeld hiervan.

Lebeau was reeds Minister van Buitenlandsche zaken, toen hij, bijna eraan wanhopende, om België tot een zelfstandig en onafhankelijk rijk te vormen, een weg wilde inslaan, die bij een verstandig en liberaal staatsman al zeer bevreemden moet: hij wilde het Saksische vorstenhuis op den Belgischen troon verheffen, Saksen bij Pruisen inlijven en de Rijnprovinciën met België vereenigen. Eene mooie combinatie, niet waar?

«rare et sublime effort d'une imaginative,
qui ne le cède en rien à personne qui vive!»

zou Molière zeggen. Niet iedereen is in staat, om zoo iets uit te vinden; om zoo netjes de kaart van Europa te ver-

knippen, om hier een rijk te doen verdwijnen, daar een nieuw rijk te doen ontstaan. Ja, daar zouden nog wel altijd vitters worden gevonden, die met lastige vragen zouden kunnen aankomen: is dat Saksische koningshuis wel zoo gezind, om van Saksen af te zien en over België te regeeren; om de eene kroon zoo maar voetstoots voor de andere te ruilen, zooals een recruut, die gekleed wordt, de eene schako voor de andere ruilt? Bewilligen de Saksers erin, om Pruisen, de Rijnlanders, om Belgen te worden? of komt er dat niet op aan en mag men zoo de volkeren verhandelen, zonder hen te raadplegen, alsof het runderen zijn, die de eene veehandelaar aan den anderen overdoet?

Het is geene eer voor Lebeau, dat hij zulk een knoeien en schacheren met landen en volken ooit ernstig in bedenking heeft genomen; en de uitgever van zijne Herinneringen — Armand Freson — erkent dan ook, dat het «een zonderling plan was (*un plan assez bizarre*), alleen te verklaren door de zucht, om tot elken prijs eene restauratie of de verdeeling van België te voorkomen». (*Souvenirs personnels*, bl. 62.) Van het verwezenlijken van zulk eene beraming is niets gekomen. Lebeau had den Belgischen zaakgelastigde te Berlijn, den Baron Behr, aangeschreven, om eens te onderzoeken, wat de openbare meening in Duitschland wel zeide over zulk eene landenverwisseling; het antwoord van Behr hierop schijnt niet gunstig te zijn geweest; daarom —

misschien ook omdat de onderhandelingen met Leopold van Saksen-Coburg over het Belgische koningschap toen tot eene gunstige uitkomst schenen te leiden, — gaf Lebeau zijne plannen op ten aanzien van het Saksische koningshuis; maar zeker is het, dat hij die plannen heeft gehad en in ernstige overweging heeft genomen. Alweer een bewijs, dat zelfs een bekwaam en verdienstelijk staatsman zijne oogenblikken van zwakheid kan hebben.

Oneindig beter handeling van Lebeau was het, toen hij op andere wijze een einde maakte aan den onzekeren en gevaarlijken toestand, waarin België verkeerde; hij gaf toen het bewijs van zijne uitstekendheid als staatsman.

De revolutiepartij in België en de Londensche Conferentie waren aanvankelijk niet op den besten voet; de mannen der omwenteling, opgewonden door hunne zege, voerden vaak eene zeer onbesuisde taal ten aanzien van de gevestigde regeeringen van Europa; en die regeeringen zagen met wantrouwen neer op de Belgische omwenteling, waarin zij de vrucht meenden te zien van Jakobijnsche woelingen en van geestelijk fanatisme — vooral van het laatste; de Franschman Teste zeide van die omwenteling: Het wijwater is aan het koken geraakt (*de l'eau bénite en ébullition*).» Dat wantrouwen moest verdwijnen, wilde België opgenomen worden.

in het Europeesche statenstelsel, — dat zag Lebeau te recht in; de Londensche Conferentie moest gewonnen worden voor België, en die Conferentie was hoofdzakelijk Engeland en Frankrijk.

Lebeau sprak met Ponsonby over de verheffing van Prins Leopold van Saksen-Coburg op den Belgischen troon en wist den Britschen diplomaat geheel daarvoor te winnen, die de belofte deed van in Engeland de candidatuur van Prins Leopold zooveel mogelijk voor te staan; die candidatuur was daar ook welgevallig, omdat die Prins zoo goed als Engelschman was geworden, en door zijn lang verblijf in Engeland, én doordat hij de weduwnaar was van de Engelsche Prinses Charlotte, de dochter van de befaamde vrouw van den vroegeren Prins-Regent.

Ook den Generaal Belliard, toen Frankrijk's zaakgelastigde te Brussel, wist Lebeau gunstig te stemmen voor het koningschap van Leopold; het vooruitzicht van een huwelijk van dien Prins met eene dochter van den Franschen Koning werd voorgespiegeld; op die wijze — meende men — zou noch Engeland, noch Frankrijk, een overwegenden invloed in België uitoefenen; de eene invloed zou tegenover de andere staan. De latere regeering van Koning Leopold heeft bewezen, dat hij krachtig en bekwaam genoeg is geweest, om België vrij te houden en van Franschen, en van Engelschen invloed.

Vroeger was door den Regent Surlet een Graaf — of Hertog — van Aerschot naar Londen gezonden, om bij de

Engelsche regeering op te treden als België's zaakgelastigde; die regeering had Aerschot niet willen erkennen; hij was echter, al is het zonder officieel karakter, te Londen gebleven. Lebeau schreef aan Aerschot voor, om zich in gemeenschap te stellen met Prins Leopold van Saksen-Coburg en dezen te spreken over het koningschap van België; Aerschot maakte bezwaar, om dat te doen, zich beroepende op den onwil van de Engelsche regeering, om hem een officieel karakter toe te kennen; — eigenlijk werd dat bezwaar ingegeven door den Regent Surlet, die meer Franschgezind was en geen sterk voorstander van het koningschap van Leopold. Lebeau wist echter zijn wil door te drijven bij den Regent; in de tweede helft van April 1831 werd Aerschot teruggeroepen en eene deputatie naar Londen gezonden, om op officieuze wijze met Prins Leopold te onderhandelen.

Die deputatie bestond uit vier leden van het Belgische Congres: Graaf Felix de Merode, den Abt De Foere, Henri de Broukère en Vilain XIV. Met opzet waren De Merode gekozen — het hoofd van den Katholieken Belgischen adel — en de Abt De Foere, een tegenstander van de regeering van Koning Willem I; men wilde door die keus het bewijs geven, hoe weinig het clericalismus te maken had met den Belgischen opstand, daar de erkende hoofden van dat clericalismus het oppergezag over België kwamen aanbieden aan een Protestanschen vorst.

De diplomatieke handelingen te Londen schijnen toen

echter voornamelijk te zijn geleid door de twee andere leden van de deputatie, Vilain XIV en Henri de Brouckère; met die twee leden hield Lebeau, in April en Mei 1831, eene briefwisseling, die nog al druk was en belangrijke zaken behandelde. Bij de *Souvenirs personnels* zijn gevoegd een tiental brieven, toen door Lebeau geschreven aan Vilain XIV en De Brouckère; leest men die brieven, dan leert men de helderheid der geestvermogens van Lebeau waardeeren en zijne uitstekendheid als staatsman; — want een uitstekend staatsman is niet hij, die goede staatkundige plannen *beraamt*, maar hij, die ze *tot stand brengt*.

Het komt erop aan, zoo redeneert Lebeau — om Frankrijk en Engeland voor ons te winnen. Met Frankrijk is onze verhouding onzeker: wij hebben vóór ons den Minister Casimir Périer — en dat is veel, want die man weet zich te doen gelden; ook Koning Lodewijk Filips is ons niet ongenegen; maar vast kunnen wij daarop niet bouwen; want al is de Koning eerlijk in zijne staatkunde, hij is nog al zwak van karakter en er wordt zeer op hem gewerkt: «Een zekere Graaf, dien gij kent,» — hiermede wordt De Celles bedoeld — «maakt thans, meer dan ooit, bezoeken ten hove.» In een anderen brief wordt de naam van De Celles voluit genoemd en gezegd, dat deze reeds een deel van het Fransche Ministerie tot zijne meening had overgehaald, om de verkiezing van Leopold tot Koning van België tegen te werken. Talleyrand is ondoorgrondelijk; men

weet niet, wat hij jegens ons voorheeft; denklijk niet veel goeds; en zooals Talleyrand wil, handelt de Minister Sébastiani. Bezoek Talleyrand gedurig, — schrijft Lebeau — spreek vaak met hem, en tracht hem bang te maken door de bedreiging met de Republiek en met den oorlog; dan geeft hij, denklijk, toe.

Met Engeland stonden de zaken van België op een beteren voet; het Ministerie — vooral Palmerston — was vóór het koningschap van Leopold; ook het algemeen was gunstig daarvoor gestemd; — de meeste moeite had men met Prins Leopold zelf, die te voorzichtig en te verstandig was, om een eervol en gemakkelijk bestaan in Engeland te verruilen voor eene onzekere kroon, die hem misschien weinig glorie zou geven en stellig veel kommer; reeds vroeger had Leopold om die redenen de kroon van Griekenland van de hand gewezen. Lebeau maant in zijne brieven de deputatie aan, om te volharden bij Leopold; tracht hem — zegt hij nage-noeg — tot uwe inzichten over te halen; maar «overhalen met een fluweelen koord; niet met een kabeltouw; het is eene jongejuffrouw, die zich wel zal laten verleiden, maar die geen geweld wil worden aangedaan». «Later, toen Leopold nog altijd weerstrevend blijft, geeft Lebeau den raad, dat men hem dan maar moet beduiden, dat men van hem afziet; de vroegere vergelijking voortzettende, zegt hij: «Als geduld en slimheid niet bij machte zijn, om de verleiding van de

jongefrouw te bewerken, als zij altijd even zedig blijft, dan blijft er niets anders over, dan haar te laten zitten.»

Twee zaken vallen op, als men die brieven van Lebeau leest aan de Belgische deputatie te Londen.

Vooreerst, het heldere der inzichten van Lebeau, de duidelijkheid, waarmede hij het doel aanwijst, dat bereikt moet worden, de zwaarigheden, die men daarbij zal ontmoeten, en het meesterschap, waarmede hij de middelen aanwijst om die zwaarigheden uit den weg te ruimen.

Maar ten tweede is ook opvallend de losse, ongegeneerde toon, waarin die brieven zijn geschreven, Is dat nu de deftige, diplomatieke stijl van een Minister van Buitenlandsche Zaken, schrijvend aan zijne zaakgelastigden over de gewichtigste aangelegenheden der regeering? Moet die Minister zulke triviale woorden en vergelijkingen gebruiken; moet hij het bepraten en overreden van Prins Leopold in vergelijking brengen met de wijze, waarop eene jeugdige schoone moet worden verleid? — Men kan er gerust een eed op doen, dat Verstolk van Zoelen, de Minister van Buitenlandsche Zaken van Koning Willem I, in zijne diplomatieke brieven zich nooit van zulk een stijl heeft bediend. — Nog is hier niet het ergste meegedeeld uit die brieven van Lebeau. Onder anderen in een schrijven van 14 Juni 1831 aan Devaux en Nothomb, toen te Londen, komt letterlijk de uitdrukking voor: «si t» (Talleryand) «ne se f. pas de son gouvernement»;

— «als Talleyrand zijne regeering niet *voor den gek houdt*», is de fatsoenlijke, omsluitende vertaling van eene uitdrukking, die beneden het gemeenzame daalt en zelfs de straattaal nabijkomt.

Als men dat leest, als men in die brieven van Lebeau soms kwetsende en hoonende uitdrukkingen vindt en verkeerde oordeelvellingen over Koning Willem I en over Holland, dan moet men dat niet te hoog opnemen; men moet dat niet te ernstig opvatten; men moet niet uit het oog verliezen, dat het toen een tijd was van drift en hartstocht, waarin het zoo goed als onmogelijk was, om met kalmte alles te overwegen en een verstandig, onpartijdig oordeel te vellen. Die brieven, bovendien, waren vertrouwelijke brieven, niet voor de openbaarheid bestemd; de schrijver zeide daarin alles, wat hem maar voor den geest kwam, en uitte dat in de meest alledaagsche taal; had hij die taal moeten verdedigen voor een kieskeurig publiek, hij zou zeker zijne woorden meer hebben afgepast, meer hebben gewikt en gewogen; — maar of zijn stijl daardoor zou hebben gewonnen, valt te betwijfelen; en zijne meesterlijke diplomatieke inzichten en voorschriften zouden dan misschien minder duidelijk zijn uitgekomen. Een man van zaken, als hij spreekt of schrijft, moet er vooral naar streven, om duidelijk te worden verstaan, om een krachtigen indruk te maken; een sierlijke deftige stijl *kan* gepaard gaan met uitstekende geestvermogens,

maar soms ook dient hij, om het beperkte der geestvermogens te verbergen; soms is hij niets anders dan de weidsche mantel, waarmede zich een klein en zwak mensch omhult.

Werd de Belgische deputatie te Londen door Leopold met de meeste welwillendheid ontvangen, zij kon echter van den Vorst geene bepaalde toezegging verkrijgen, dat hij het aanbod van de Belgische kroon zou aannemen: daaromtrent kan ik geene toezegging doen, zoolang het vraagstuk van België's grondgebied niet voorgoed is geregeld; zoolang België's onafhankelijk volksbestaan nog niet erkend is door de Londensche Conferentie. Ik moet de zekerheid hebben, dat Europa niet tegen mij is, als ik Koning over België word; «tegen een oorlog met Holland zou ik niet opzien; maar een worstelstrijd tegen Europa zou eene onzinnige handeling zijn.»

Het koningschap van Leopold en de erkenning van België door de Londensche Conferentie stonden in een nauw, in een onafscheidelijk verband; het eene wachtte op het andere; — maar wat moest nu het eerst worden tot stand gebracht? — Lebeau oordeelde, dat men maar beginnen moest met in België Prins Leopold tot Koning te verkiezen; was men eenmaal zoover, dan zou de Londensche Conferentie wel te bewegen zijn, om de voorwaarden der scheiding van Holland en België te bepalen op eene wijze, die voor België aannemelijk was; en die aanneming zou vanzelf de beden-

king doen vervallen, die Leopold aanvoerde tegen het bestijgen van den Belgischen troon.

Lebeau was niet de man, die zich tot beramen bepaalde; hij was ook de man, die handelde. Op zijne ingeving werd op den 25sten Mei 1831 door 95 leden van het Belgische Congres voorgesteld, om Prins Leopold van Saksen-Coburg te verkiezen tot Koning van België; na eene tweedaagsche discussie had die verkiezing plaats op den 4den Juni, met 152 van de 196 stemmen; dus nog al met eene groote meerderheid. Dadelijk benoemde het Congres eene Deputatie van 12 zijner leden, om die verkiezing aan Leopold kenbaar te maken; De Gerlache was President van die Deputatie; tevens deed Lebeau zijn ambtgenoot en vriend Devaux en Nothomb, den secretaris-generaal van het Ministerie van Buitenlandsche zaken, naar Londen vertrekken, om daar de Conferentie over te halen tot het vaststellen van gunstige voorwaarden voor de scheiding van Holland en België.

Hiermede was reeds veel gedaan; maar nog niet genoeg. Leopold bleef nog altijd de aanneming van de Belgische kroon afhankelijk maken van de goede regeling van het Belgische grondgebied door de Londensche Conferentie; hijzelf werkte op de leden van die Conferentie, om die goede regeling te verkrijgen; zoo deden ook Devaux en Nothomb; zoo deden ook Engelsche Ministers en wat aan het Engelsche hof gunstig gezind was voor Leopold; — en Leopold was

daar zeer gezien, omdat men in hem den man van groote bekwaamheid en uitstekend verstand had leeren kennen, die de menschen innam door zijne welwillendheid en die, ook in het voorstaan van zijne meeningen en belangen, steeds met kalmte en rijp overleg te werk ging.

Men komt bij diplomatieke handelingen soms meer vooruit met zijdelingsche aanzoeken, met intriges, dan met een openlijk optreden; dit nu was hier het geval: de Londensche Conferentie ging al meer en meer tot de zaak van België over, werd al meer en meer afkeerig, om de rechten en belangen van Holland te steunen; en eindelijk teekende die Conferentie den 26sten Juni het dus genaamde tractaat van de XVIII artikelen — een ontwerp van scheiding tusschen Holland en België, veel gunstiger voor laatstgenoemd land, dan wat door de Conferentie vroeger was aangegeven; — vooral daarom gunstiger, omdat Leopold en de Belgische afgezonden te Londen de zekerheid hadden, dat de duistere of dubbelzinnige bepalingen, die in dat tractaat der XVIII artikelen voorkwamen, door de Conferentie zouden uitgelegd worden op de voor België voordeeligste wijze.

Leopold verklaarde toen, de Belgische kroon te zullen aannemen, zoodra dat verdrag der XVIII artikelen bekrachtigd was door het Belgische Congres.

Dat bekrachtigen door het Congres had nog veel voeten in de aarde, kostte nog een hevigen strijd; — ziehier, wat Lebeau zegt over den tegenstand, dien dat tractaat der XVIII artikelen in de Belgische Volksvertegenwoordiging moest ondervinden (*Souvenirs Personnels*, bl. 139—140):

«Dadelijk zag ik in, dat de oppositie sterk zou zijn en hevig; tot haar zouden behooren allen, die, waren zij regeering geweest, misschien hetzelfde zouden bedacht hebben, wat ik tot stand had gebracht, maar dat nu laakten, omdat het niet hún werk was; voorts zij, die zich voor de Republiek hadden verklaard; zij, die eene vereeniging met Frankrijk wenschten of, ten minste, eene schikking meer in den Franschen geest dan de verkiezing van den Engelschen Koning; zij, die het herstel wenschten van de verdreven Dynastie of, ten minste, de troonsverheffing van een Prins uit dat Stamhuis; — hierbij moest, noodwendig, nog gevoegd worden de groote meerderheid der afgevaardigden uit Limburg en uit Luxemburg, de provinciën, die, naar het scheen, gevaar liepen van verbrokkeld te worden door de XVIII artikelen.

Maar ik was overtuigd, dat 's lands behoud afhing van het spoedig optreden van den Koning, en zag in, dat zonder de aanneming der grondslagen van de afscheiding der twee deelen, die vroeger het Koninkrijk der Nederlanden uitmaakten, de Koning der Belgen door geen eene Mogend-

heid zou worden erkend en zijne verkiezing dus nul en van geener waarde zou worden; ik was tevens overtuigd, dat die aanneming onze laatste toevlucht was en, zonder dat, België niet anders had te wachten dan eene verdeeling of eene restauratie; dat dus de aanneming van de XVIII artikelen ons plechtanker was; — daarom besloot ik, de uiterste krachten in te spannen, om die aanneming te bewerken.»

De gebroeders Henri en Charles de Brouckère behoorden onder hen, die zich, bij de quaestie over de XVIII artikelen, tegen Lebeau verklaarden. Charles de Brouckère was een der ambtgenooten van Lebeau, maar nam, op loyale wijze, zijn ontslag als Minister en had toen volle vrijheid, om tot de oppositie over te gaan. De vader van de De Brouckère's was, vroeger, onder Willem I, Gouverneur van Limburg geweest; de zoons, die de zaak van de Belgische revolutie voorstonden, vertegenwoordigden Limburg of hoorden daar te huis; geen wonder dus, dat zij een tractaat bestreden, waardoor Limburg in twee deelen zou worden gescheiden; op die bestrijding valt niets aan te merken; zij was eervol; — al is het, dat zij misschien zou achterwege zijn gebleven, ware Limburg niet met de zaak gemoeid geweest.

Die beide broeders hebben zich een naam gemaakt bij de oprichting van den nieuwen 'Belgischen Staat — een goeden naam; het waren mannen van meer dan gewone bekwaam-

heid en van een algemeen geacht karakter. Henri de Brouckère schijnt weinig eerezucht te hebben gehad en geen grooten lust, om aan het openbare leven langer deel te nemen, dan noodig was; dáár echter, waar hij met gezag werd bekleed, heeft hij het met goed gevolg uitgeoefend, dank zij een helder verstand en een bezadigd, welwillend karakter, Charles de Brouckère, die zijne loopbaan begonnen was als artillerie-officier bij het Nederlandsche leger en daarna lid was geworden van de Tweede Kamer, was een man van meer drift en eerezucht, een man van groote bekwaamheid, die, wel is waar, bij het ijveren voor 'slands belangen ook zijne eigene belangen niet geheel uit het oog verloor, maar die als bewindhebber zeer goede hoedanigheden had: hij had veel kunde, zag de zaken veelal goed in, wist uit zichzelf te handelen en krachtig door te tasten.

Negen dagen duurde de beraadslaging over de XVIII artikelen in het Belgische Congres; het was een tijd van buitengewone gisting en spanning; — die woorden zijn te zwak: een tijd van hevige, hartstochtelijke opwinding der gemoederen, die noodwendig scheen te moeten leiden tot oproer, tot opstand, tot omverwerping van de regeering. In het Congres waren, zooals vanzelf spreekt, de leden allen opgekomen; maar ook de openbare tribunes waren stampvol bezet, ook door tal van goed gekleede dames; en op de toegangen naar het Paleis, waar het Congres zetelde, verdrong zich eene woelige,

onstuimige volksmenigte, die met moeite in bedwang werd gehouden door 8000 man van de gewapende burgerwacht; — van het leger waren voor dien dienst geene troepen opgeroepen; toch was de bezetting van Brussel versterkt geworden. Door verschillende partijen, en met uiteenlopende inzichten, was in geheel België de openbare meening opgezweept geworden tot een woedenden haat tegen het aangeboden verdrag van scheiding met Noord-Nederland: die XVIII artikelen waren België's verderf en ondergang; het voorstellen van zulk een verdrag was landverraad. Om Lebeau te veroordeelen, kon men geene woorden vinden, hevig en verguizend genoeg; op zijn hoofd stapelde zich al de haat des volks; ging hij naar het Congres, dan hoorde hij den kreet: «*Lebeau à la lanterne*», en de gewapende macht moest hem beschermen; de avond werd afgewacht, om hem weer ongedeerd terug te geleiden naar zijne woning of naar het Ministerie; tot twee maal toe waarschuwde hem de politie, dat zij niet langer kon instaan voor zijn leven; en eens verhuisde hij 'snachts met zijn gezin, omdat Charles de Brouckère hem kwam zeggen, dat er een komplot bestond, om het huis uit te plunderen.

Maar was het Ministerie-Lebeau buiten de vergaderzaal in geene aangename positie, daarbinnen was het al niet veel beter gesteld. Het publiek op de openbare tribunes was in hooge mate opgewonden en onstuimig; getier, gefluit, uit-

jouwingen had het over voor de leden van het Congres, die de XVIII artikelen voorstonden of niet krachtig genoeg bestreden; herhaaldelijk moesten de onstuimigste schreeuwers worden verwijderd; herhaaldelijk moest de President de bedreiging doen, dat de gewapende macht de tribunes zou doen ontruimen, als het tumult niet ophield; de bevelhebber van die gewapende macht werd zelfs eens in de zaal ontboden, en hem een last in dien zin gegeven; het antwoord van dien bevelhebber aan den President was, «dat de gewapende burgermacht aan den wensch der natie zou voldoen (*la Garde Civique répondra au vœu de la nation*)»; — een antwoord, misschien niet geheel vrij van dubbelzinnigheid.

Maar, kon men de openbare tribunes leegmaken en het zwijgen opleggen aan wie niet het recht hadden, om mee te spreken, den leden, die in het Congres zetelden, kon men dat recht niet ontnemen; en zij maakten er dan ook ten volle gebruik van, — *misbruik* is juister woord. Dáár werd eene taal gehoord van overdrijving, van drift, van hartstocht, soms overslaande tot onbeschofte schimpreden, beter te huis behoorende op de vischmarkt dan in de wetgevende vergadering van eene beschaafde natie.

Wie het meest indruk maakte, was een der Limburgsche leden, de advocaat Jaminé; zijne taal was hevig, maar

getuigde van warme overtuiging. Hij sprak over de burgerij van Venlo, die zoo krachtig had meegewerkt, om zich van Holland af te scheuren; kwam hare stad weer onder Holland, dan zou de kern dier burgerij uitwijken, en in den vreemde een ellendig leven leiden: «Zal het u niet hinderen, zal het u niet grieven», — riep Jaminé zijn ambtgenooten toe — «als gij dat ziet? — mij wel. *Ik heb Venlo niet tot opstand aangespoord; maar als vertegenwoordiger van het Belgische volk zal ik met wroeging worden vervuld, zal het mij het leven tot een last maken, als ik uit den mond van ieder mijner landgenooten dat ondragelijk verwijt (ce sarcasme sanglant) hoor: hij was lid van het Congres; hij heeft zijne broederen verkocht.*»

Daar was sprake van eene geldelijke ondersteuning te geven, eene schadevergoeding, aan hen, die, om niet onder de Hollandsche regeering te komen, hunne woonplaats zouden verlaten en naar België uitwijken; hartstochtelijk riep Jaminé uit: «Eene schadevergoeding! denkt gij dan alles te kunnen afdoen met geld! Ik ben een van die menschen, die gij zult afstaan. Hoeveel geeft gij mij voor mijne praktijk? Hoeveel geeft gij mij voor den stand, dien ik bekleed? Denkt gij, met eene handvol goud mij mijn geboortegrond te vergoeden, mijne vrienden, mijne maatschap, alles, wat mij lief en dierbaar is? Houdt uw goud voor u: ik wil er niets van weten.»

Even hartstochtelijk, minder betamelijk, spraken de beide De Brouckères. Henri de Brouckère sprak van «de onbeschaamdheid (*l'impudeur*)» van Lebeau; en zijn broeder Charles de Brouckère verweet aan de voorstanders van het verdrag der XVIII artikelen, «dat zij geene mannen waren, maar hermaphroditen (*les armes sont faites pour être maniées par des hommes, et vous êtes hermaphrodites*)». De blinde drift kan wel eens onzin doen zeggen.

Men zou eene wonderlijke bloemlezing kunnen maken, wilde men in die discussiën van het Belgische Congres eene opzameling doen van al wat daar toen onbehoorlijks, onge rijmde, onbeschofts is gesproken; van alles, wat daar toen is gezegd, er *niet* had moeten gezegd zijn. Maar zulk eene bloemlezing zou niet alleen eenigszins vervelend worden, maar zij zou ook zeer onbillijk zijn; want in dagen van groote opwinding is het zoo vreemd niet, dat de beraadslagingen van eene talrijke vergadering wel eens afwijken van wat waar is en betamelijk. Ook zeer goede en verstandige taal is toen in dat Belgische Congres vernomen, vooral van de ministerieele zijde.

Devaux, den 3^{den} Juli als voorstander van de XVIII artikelen optredende, begon zijne rede met eene krachtige en nadrukkelijke verdediging van zijn recht, om vrijuit zijne meening te zeggen en zich dat recht niet te laten ontnemen

door de kreten uit de openbare tribunes, die juist toen uitermate onstuimig waren geweest: «Ik behoor tot die leden, die eene opinie voorstaan, die het ongeluk heeft van niet in de smaak te vallen van eenige personen op de tribunes. Daarom heb ik de eer, den heer Vice-President, die den voorzittersstoel bezet, mede te deelen, dat het mijn stellig besluit is, om het mandaat te doen eerbiedigen, dat mijne lastgevers mij hebben verleend; indien, terwijl ik tot de vergadering het woord voer, de tribunes onbetamelijke kreten doen hooren, — zooals dat gisteren en heden gebeurd is bij de eerlijke adviezen van verscheidene geachte sprekers — dan zie ik oogenblikkelijk af van het woord, en bij voorbaat verklaar ik, dat dan het voortzetten van de discussie onmogelijk wordt en ik alleen in geheim Comité weer het woord zal opvatten.»

Die mannentaal maakte indruk, en Devaux kon zijne vrij lange redevoering zonder stoornis ten einde brengen. Twee dagen later — 5 Juli — hield Lebeau eene lange meesterlijke redevoering, die de meening in het Congres, en daarbuiten, geheel in zijn voordeel deed overslaan en de voorname oorzaak is geweest van de aanneming van de XVIII artikelen; want de discussie is daarna nog wel eenige dagen voortgezet, maar na Lebeau's rede kon men de zaak als beslist achten. Die redevoering van Lebeau duurde derdehalf uur, — en men weet, dat een Fransch-

man in derdehalf uur tijds nog al wat kan vertellen; — er is dus geene quaestie van, om die redevoering hier over te nemen; toch is het goed, om even stil te staan bij enkele punten.

Reeds in den aanvang van zijne rede stemde Lebeau zijne toehoorders gunstig door de wijze, waarop hij over zichzelf sprak: het kwam, in de hoofdzaak, hierop neer: Wordt dit tractaat van de XVIII artikelen door het Congres afgestemd, dan blijf ik geen Minister, — dat heb ik u al dadelijk gezegd. Maar wanneer gij daaruit besluit, dat ik, bij de aanneming van dat tractaat, wel Minister blijf, — dan hebt gij het mis: ook dan wil ik aftreden; ik heb het recht daartoe; ik heb recht, om rust te nemen. Ik heb, met volle overtuiging van daardoor het welzijn van mijn vaderland te behartigen, de voorstellen van de Londensche Conferentie verdedigd; maar het grieft mij, dat mannen, met wie ik eensgezind dacht, met wie ik bevriend was, mij hebben kunnen verdenken van door die verdediging meer te letten op mijne eigene belangen dan op die des lands. Ik ga heen, niet uit zwakheid; de man, die niet is teruggedeinsd voor de bedreiging van plundering of voor de vele namelooze bedreigingen, die hem zijn gedaan, die man kent zich vrij van lafheid. Maar gedurende drie maanden heb ik onvermoeid gewerkt; mijn leven is bedreigd geworden; de gezondheid van de mijnen is geschokt door de beduchtheid

over mijn lot; — ik heb dus nu wel eenig recht, om eens aan mijzelf te denken, om eens rust te nemen, om weer te gaan zitten op de bank der afgevaardigden, — het hoogste streven der eierzucht van een eerlijk man.»

Zulk eene taal maakte natuurlijk een grooten en gunstigen indruk op de vergadering en deed haar met welgezindheid luisteren naar wat volgde. Lebeau onthield zich van scherpe, kwetsende woorden; hij verdedigde zich met kracht; hij viel niet aan; vooral was hij erop uit, om de harstochtelijke drift van de Limburgsche leden te doen bedaren; hij slaagde daarin gedeeltelijk.

Lebeau sprak over de wijze, waarop het grondgebied van België door de XVIII artikelen was geregeld; hij drukte sterk op de gunstige uitlegging, die de Londensche Conferentie hem, dienaangaande, had gegeven; — misschien overdreef de Belgische Minister hierbij eenigszins en was het niet alles strikte waarheid, wat hij zeide. — De punten waarover men twistte, wat het grondgebied aangaat, waren: Staats-Vlaanderen, Luxemburg en Limburg.

Over Staats-Vlaanderen had Lebeau niet noodig veel te zeggen; hij toonde aan, dat die linkeroever van de Schelde altijd tot Noord-Nederland had behoord en België geene rechten hoegenaamd daarop kon doen gelden. Trouwens, hier had de Belgische Minister eene gemakkelijke taak; veel welsprekendheid had hij niet noodig om aan-

gaande dit punt zijne toehoorders te overtuigen; iedereen wist, — zelfs zij, die het hardst schreeuwden om de annexatie van Staats-Vlaanderen bij België, — dat België evenveel recht had op de Maan, of op Saturnus, als op Staats-Vlaanderen; zelfs kon men zich niet beroepen op de gezindheid van de bevolking, want toen in het najaar van 1830 de half-Fransche, half-Belgische vrijkorpsen van Grégoire en Pontécoulant het zwak bezette Staats-Vlaanderen binnendrongen, vonden zij geen steun bij de inwoners, die zich, integendeel, bij de Hollandsche troepen aansloten en deze hielpen, om te Oostburg die vrijkorpsen te slaan. Bijzonderheden omtrent dat gevecht bij Oostburg zijn te vinden in het zeer verdienstelijke en onpartijdige werk van de heeren Witkamp en Craandijk: *Vereeniging en scheiding*. — Dat geschreeuw om Staats-Vlaanderen was alleen de vrucht van revolutionnair overmoed en van de stille hoop, om door vreesaanjaging voordeel te behalen voor België. Een ernstige volkswensch was het niet; en spoedig zag men dan ook het geheel ongegronde in van die vordering.

Met Luxemburg wierp Lebeau het over een anderen boeg: Luxemburg — zoo verzekerde hij — zou aan België blijven. De Conferentie wilde zich liefst niet inlaten met de Luxemburgsche aangelegenheden; die moesten geregeld worden door den Duitschen Bond; en Deutschland was het geheel onverschillig, of het een Hollandsche koning was of

een Belgische, die over Luxemburg regeerde; zelfs zou de meeste sympathie van Duitschland voor België zijn, omdat er toen, door quaestiën over de Rijnvaart, een zeer gespannen toestand bestond tusschen den Bond en Koning Willem I. Misschien zou het aan België eene geldelijke opoffering kosten; maar zag het daar niet tegen op, dan was het zoo goed als zeker dat het Luxemburg zou blijven behouden.

Om de bepalingen over Limburg aanneembaar te maken, dat was het moeilijste punt; want volgens de XVIII artikelen moest dat gewest worden gesplitst en een deel — waartoe Maastricht, Roermond en Venlo behoorden — aan Holland komen; dat stond duidelijk in het voorgestelde tractaat; dat viel niet te ontkennen. Maar Lebeau beweerde, dat men een onfeilbaar middel had, om die bepalingen van het tractaat onuitgevoerd te laten en door eene schikking met Holland het bezit van geheel Limburg aan België te verzekeren; ziehier, hoe hij redeneerde: door de XVIII artikelen wordt vastgesteld, dat bij de scheiding van de twee groote deelen van het Koninkrijk der Nederlanden het Hollandsche grondgebied zal zijn het grondgebied van de Republiek der Vereenigde Nederlanden in 1790; nu waren er in 1790 binnen het grondgebied van de Republiek verschillende landstreken, die *niet* tot dat grondgebied behoorden, — zooals Sevenaer, Huissen, het land van Cuyk, enz.; die *enclaves*, die in 1790 *niet* tot de Republiek be-

hoorden, behooren dus ook — volgens de XVIII artikelen — niet tot Noord-Nederland; zij behooren dus tot België; België kan ze dus in bezit nemen, daar fortten of vestingwerken aanleggen, daar troepen in bezetting plaatsen — en op die wijze Holland een ondragelijken last aandoen; en het lijdt geen twijfel, dat, om zich van dien last te bevrijden, om onverdeeld meester te zijn van die *enclaves*, Holland er gereedelijk in zal toestemmen, om geheel af te zien van Limburg.

Zoo was, ongeveer, het betoog van Lebeau aangaande dat Limburgsche vraagstuk. Was nu dat betoog wel zeer stevig; was Lebeau zelf wel ten volle doordrongen van de juistheid zijner redeneering; was die redeneering wel iets anders dan de handeling van een advocaat, die, om zijn proces te winnen, met de gewaagde argumenten aankomt? — de beantwoording van die vragen kan van een twijfelachtigen aard zijn. — Belgische fortten bouwen te Sevenaer of te Boxmeer; Belgische troepen daar plaatsen? — Maar, hoe komen die troepen daar; hoe komen daar de verschillende zaken, die men noodig heeft voor het bouwen van die fortten, voor het bezetten van die fortten, — aannemende, dat de Londensche Conferentie zich vereenigd heeft met die uitlegging van de XVIII artikelen en Koning Willem I zich aan die uitlegging heeft onderworpen? — Het ligt in den aard van de zaak, dat die uitlegging van Lebeau, waardoor de

XVIII artikelen aanneembaar werden voor het Belgische Congres, ze onaanneembaar maakte voor Koning Willem I; zoodat wat men te Brussel won, in Den Haag werd verloren. Trouwens, hiertegen wordt aangemerkt, dat, ook zonder die uitlegging van Lebeau, Koning Willem I toch de XVIII artikelen zou hebben verworpen; — die aanmerking schijnt gegrond.

Maar de redeneering van Lebeau moge juist of onjuist zijn geweest, krachtig of zwak, hij bereikte het doel, dat hij daarmee beoogde: hij won zijne partij, hij overtuigde de meerderheid van het Congres, hij deed het tractaat van de XVIII artikelen aannemen. Den 9den Juli 1831 werd daarover gestemd; van de 200 leden van het Congres waren er 196 opgekomen; 126 leden stemden *voor*, 70 *tegen*.

Die uitkomst is hoofdzakelijk toe te schrijven aan Lebeau; hoofdzakelijk aan zijne meesterlijke redevoering in de zitting van den 5den Juli; — Charles White, bij de zitting tegenwoordig, zegt daarvan:

»Het merkwaardigste feit, bij die langdurige en stormachtige discussiën, is geweest de vermaarde redevoering van Lebeau. Nooit werd krachtiger het overwicht bewezen van welsprekendheid en talent op drogredenen en declamatie. Eene redeneering, waartegen niets viel in te brengen, en staatkundige drangredenen van de hoogste waarde werden te berde gebracht met eene vaardigheid en eene zuiver-

verheid van taal, die de beste redevoeringen in het Engelsche Parlement evenaarden. De uitwerking was, werkelijk, wonderdadig. De tribunes, nog pas zoo onstuimig, waren als betooverd. De geheele Kamer luisterde met de grootste aandacht; en, werd de Minister soms in de rede gevallen, het was alleen door kreten van instemming en door toejuichingen. Nauw had Lebeau geëindigd, of van alle zijden barstte in de zaal een algemeen en donderend gejuich los; de mannen deden lofkreten hooren, de vrouwen wuifden met den zakdoek; de leden van het Congres, zelfs de hevigste bestrijders van den Minister, snelden naar de tribune, om hem geluk te wenschen. Er werden tranen gestort van aandoening. Uitgeput door inspanning en diep bewogen door die blijken van sympathie en van bewondering nam Lebeau haastig de wijk naar het Ministerie van Buitenslandsche zaken.» (Charles White; *Révolution Belge de 1830, Traduction française*, t. III p. 118.)

Een Hollander, die alleen dan in geestdrift ontvlamt, als hij de volle verzekering heeft, dat er goede gronden zijn voor die geestdrift, zal hier misschien aanmerken: dat Charles White geen ten volle betrouwbare getuige is; dat onze zuidelijke broeders, bij alle hunne uitmuntende hoedanigheden, toch ook wel eens het zwak hebben, om bij hunne verhalen te overdrijven, wat sterk te kleuren, de woorden soms buiten verhouding te brengen met de feiten; dat

het weinig waarschijnlijk is, dat, door eene enkele redevoering, de gezindheid van het algemeen zoo in eens omkeert van den woedensten haat tot de hoogste bewondering; dat men dus verstandig zal doen met eenige percenten te korten van die verguizing, die Lebeau ten deel viel, dat geschreeuw van *à la lanterne*, die bedreiging met plundering en moord; en dat, denkelyk, hier de woorden weer veel geweldiger zijn geweest dan de daden.

De Hollander, dien wij hier doen redeneeren, heeft misschien geen ongelijk; — maar onbillijk zou het zijn, om niet te erkennen, dat het tot stand brengen en doen aannemen van het tractaat der XVIII artikelen eene zware en moeielijke taak is geweest, en dat het goed volbrengen van die taak — waardoor het koningschap van Leopold en de vestiging van den Belgischen staat zijn ontstaan — voornamelyk het gevolg is geweest van de bekwame en krachtige staatsmanskunst van Lebeau. Dit werd dan ook zoo algemeen erkend, dat, toen het Congres overging tot het benoemen van eene deputatie, om naar Engeland te vertrekken en Leopold de kroon aan te bieden, Lebeau tot lid van die deputatie werd gekozen en bij die keus zelfs stemmen verkreeg van leden, die zich tegen de aanneming van de XVIII artikelen hadden verklaard.

Die deputatie aan Leopold bestond, behalve Lebeau, uit vier andere leden: Mérode, D'Hoogvorst, De Meulenaere

en Fleussu; zij werd op de vleidendste wijze ontvangen door den nieuwen Koning en keerde spoedig met hem naar België terug.

Op een diner in het Paleis te Kensington, bij de Hertogin van Kent, — eene zuster van Koning Leopold — was Lebeau in de gelegenheid, om Koningin Victoria te zien en Keizer Don Pedro: — Koningin Victoria, toen nog een jong meisje, — het is 53 jaar geleden; — en Don Pedro, den verdreven Keizer van Brazilië, die toen de kampvechter was voor de rechten van zijne dochter Donna Maria op den troon van Portugal en daarvoor strijd voerde tegen zijn broeder Don Miguel; — Don Pedro en Don Miguel: de Eteocles en Polynices van het oude Grieksche treurspel, of de Don Cesar en Don Manuel uit Schiller's *Bruid van Messina*; — toch, met minder tragischen afloop: noch Don Pedro, noch Don Miguel stierven een geweldigen dood; het bepaalde zich daartoe, dat Don Miguel eindelijk van den troon van Portugal werd verdreven en vervangen door Donna Maria:

(Lebeau, *Souvenirs personnels*, bl. 144) » De Prinses Victoria, de latere Koningin, werd nog als kind behandeld en verscheen eerst bij het dessert. Wij waren opgetogen over haar weelderigen haardos, reeds die van een jong meisje; fraaie blonde lokken, die er als zijde uitzagen, sierden op de bevalligste wijze een hals en schouders, zóó frisch, zóó

blank, als men alleen kan vinden onder Englands omfloerst zonlicht. Om een bevallig kind te zijn, had Prinses Victoria dien *nimbus* niet noodig van hooge lotsbestemming, die de verwachting van het algemeen reeds voor haar zag opdagen in eene nabijzijnde toekomst.»

(En bl. 146): «Bij het diner, door de Hertogin van Kent aan de deputatie gegeven, zat ik naast eene zeer geestige dame, die de goedheid had om mij bekend te maken met de meesten der aanwezige gasten. Wie is toch — vroeg ik haar — die dikke, met dat zwarte, pokdalige gezicht; dat zware, kroezige, wollige hoofdhaar, met zijne schorre stem, zijn schaterlach, de manieren van een Sergeant-majoor (*manières de Sergeant-major*). Die? antwoordde zij, die? dien hadt gij moeten nemen voor uw koning; gij hadt ons onzen vriend Leopold (*notre aimable Leopold*) moeten laten. Ik vond die aardigheid niet erg gepast; de dame merkte dit. Erger u niet over mijn gezegde, — zeide zij; — is zijn uiterlijk niet zeer gunstig, toch is hij van goeden huize en geen kwaad mensch. — Wie is het dan toch, hernam ik eenigszins ongeduldig. — Het is niemand anders dan Keizer Don Pedro. — Ik bekeek hem toen met meer aandacht en vond in zijn gelaat trekken van verstand en van goedheid. Mijne bericheefster, eene warme aanhangster van Don Miguels, was dit volstrekt niet met mij eens.»

Den 21sten Juli 1831 wordt Leopold te Brussel gehuldigd als Koning van België.

Reeds vóór zijn vertrek naar Engeland had Lebeau zijn ontslag als Minister ingediend. Korte dagen na die huldiging verzocht de nieuwe Koning aan Lebeau, om een Ministerie samen te stellen en zelf deel daarvan uit te maken; aan het eerste werd voldaan, aan het tweede niet; Lebeau vertrok dadelijk daarop naar Luik, om daar zijne vroegere betrekking van Advocaat-Generaal weer te aanvaarden. Ook zijn vriend Devaux was, dadelijk na de aanneming van de XVIII artikelen, afgetreden als Minister.

Dat vrijwillig nederleggen van eene hooge staatsbetrekking vereert Lebeau; en wat hem nog meer vereert, dat is de loffelijke nederigheid, waarmede hij het doet voorkomen alsof dat neerleggen van de ministerieele betrekking eigenlijk eene handeling is geweest, die meer afkeuring dan lof verdient, en eenige verdediging, of ten minste verontschuldiging, noodig maakt; hij zegt daarvan (*Souvenirs personnels*, bl. 143):

»Eenige dagen vóór mijn vertrek (naar Londen) had ik mijn ontslag als Minister in handen gesteld vanden Regent.

Tot dit besluit was ik al dadelijk gekomen door eene overdreven belangeloosheid, die men later bespottelijk kan vinden, maar die in tijden van omwenteling — dus van opwinding — te gewoon is, om zich daarover te verwonde-

ren. Vooral wilde ik aan de bestrijders van de XVIII artikelen een argument ontnemen, dat zich vanzelf opdeed, namelijk om in mijne pogingen, om de aanneming te bewerken, niets anders te zien dan eene onedele berekening (*ignoble calcul*), dan een middel, om aan het bewind te blijven, om mij eenigermate op te dringen als Minister bij den nieuwen Koning, die, na de overwinning, mij op die wijze zou beloonen voor het door mij verrichte. Want Zijne Majesteit zou, een Ministerie vormende, ten mijnen opzichte niet geheel en al vrij zijn geweest in zijne handelingen."

Armand Freson (*Préface*, bl. 76—77) geeft nog eene andere reden op voor dat aftreden van Lebeau.

»Het voeren van de regeering had op Lebeau een onaangename indruk gemaakt. Zijne zielsaandoeningen waren te sterk geweest, de aanvallen te hevig, de laster te schandelijk; en de eindelijke zegepraal kon hem de zoo groote impopulariteit niet doen vergeten, die hem was ten deel gevallen; zijn levenlang maakte hem dit afkeerig van het uitoefenen der regeering. Zijn vaderland en zijne partij deden later tot driemaal toe een beroep op hem; Lebeau bracht daaraan zijn afkeer ten offer; maar nooit is hij lang aan het bewind gebleven: was het doel bereikt, waarom men hem in het Ministerie had willen hebben, dan ging hij weer heen, — meer onder het een of ander voorwend-

sel dan om eene constitutioneele drangreden. Bovendien, om het parlementaire leven van Lebeau goed te begrijpen, moet men ook een ander feit in rekening brengen, dat wij niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan. Iedereen weet, dat Leopold I, vooral in de eerste twintig jaar van zijne regeering, slechts noode en met weerzin zich beperkte tot de taak van een constitutioneel Koning en dat hij ervan hield, om een zeer sterken invloed uit te oefenen op de staatkundige gedragslijn van het Ministerie. Het lijdt geen twijfel, dat Lebeau er nooit in toegestemd heeft, om aan de Belgische Grondwet zulk eene gevaarlijke uitlegging te geven. Werkelijk schijnt het, dat de verhouding tusschen den Koning en den *Minister* Lebeau altijd min of meer gespannen is geweest en dat de val der Ministeriën van 1832 en van 1840" (waartoe Lebeau behoorde) »Leopold I niet onaangenaam is geweest; — hij had liever Ministers als De Theux en J. B. Nothomb."

Aanmerking. Toen Lebeau in 1831 het Ministerie nederlegde, had hij nog geene ondervinding van den invloed, dien Leopold I op zijne Ministers wilde uitoefenen; dus dát kan niet de reden zijn geweest van zijn aftreden; — voor het overige schijnt, wat Armand Freson zegt over de verhouding van Koning Leopold I tot zijne ministeriën, gegrond en waar.

Het is een dwaalbegrip, dat in eene constitutioneele

regeering de Koning eigenlijk niets heeft te zeggen, volstrekt geene macht uitoefent, niets anders is dan een „mestevarken” (*un cochon à l'engrais*), de meer krachtige dan wellevende uitdrukking, door den eersten Napoleon gebezigd. Ook in eene grondwettige regeering oefent een Koning wel degelijk macht en invloed uit, — zelfs zeer veel macht en invloed — wanneer hij verstand en bekwaamheid bezit.

Bij eene constitutioneele regeering ligt het in den aard van de zaak, dat er verschillende staatspartijen bestaan, die hare beginselen met warmte voorstaan en de beginselen der andere partijen met kracht bestrijden; dat is goed en billijk; zonder dat slaapt de volksgeest in; er moet worden gekampt. Maar die kamp mag niet tot het uiterste worden voortgezet; de staatkundige beginselen moeten niet worden doorgedreven tot hunne uiterste consequentiën, men moet bijtijds kunnen ophouden, stilstaan, schikken, toegeven; — wanneer? dat moet het gezond verstand zeggen; — gezond verstand, gematigdheid, dat zijn noodzakelijke vereischten bij de goede toepassing van eene constitutioneele regeering; de strijd moet binnen zekere grenzen beperkt blijven; en het is de taak van den Koning, om dat te doen, en te verhinderen, dat de eene partij een te drukkend overwicht verkrijgt op de andere. De vervulling van die taak vordert groot beleid, veel verstand, veel bezadigdheid, veel karakter; de vervulling van die taak

is soms zeer moeielijk — maar zij geeft ook groote macht.

Bij eene constitutioneele regeering is het niet altijd verkiezelijk, om rechtstreeks en overhaast met het voorstel voor den dag te komen van de handeling, die men heilzaam acht voor 's lands welzijn; het is soms beter, hierbij langzaam te werk te gaan, den tijd aan te nemen als bondgenoot en ook de hulp niet te versmaden van zijdelingschen invloed. De koning tracht zijne Ministers tot zijne denkbeelden over te halen, ook de hoofden der partijen en de invloedrijkste leden in de volksvertegenwoordiging; hij bezigt hierbij geen machtsbetoon, maar inlichting, maar overreding; hij maakt op die wijze propaganda voor zijne inzichten; — en eerst wanneer hij oordeelt, dat die propaganda genoeg heeft gewerkt en de gemoederen genoegzaam zijn voorbereid en gewonnen door vertrouwelijke, individueele gesprekken, eerst dan treedt zijn Ministerie openlijk en officieel op met de wetten, die de Koning wenscht tot stand te brengen.

Op die wijze heeft in België Leopold I gehandeld met de versterkte stelling van Antwerpen; dat die stelling bestaat, is zijn werk: de publieke opinie was er zeer sterk tegen, maar door 's Konings bekwaamheid en beleid is de tegenstand van die publieke opinie te boven gekomen. Een uitstekend man als Koning Leopold I kan, als hij het goed aanlegt, in zedelijken zin het dictatorschap over zijn land uitoefenen; dat hij een *Constitutioneel* Koning is, doet hem volstrekt

niet tot lijdelijkheid en nietsdoen; zijne macht hangt af van zijn verstand.

Lebeau, weer Advocaat-Generaal geworden, zat rustig en wel in zijn huis te Luik, toen hij op den avond van den 2den Augustus 1831 eene uitnoodiging ontving van den adjudant van dienst van Koning Leopold, om oogenblikkelijk bij den Koning te komen, die toen Luik bezocht en zich ten huize bevond van den Baron Van der Steen; — die Baron Van der Steen werd in 1832 Gouverneur van Luik, maar in 1831 was hij nog ambteloos burger; en het was dus wel eenigszins bevreemdend, dat Leopold juist bij hem zijn intrek had genomen; bij een koningschap, dat reeds lang bestaat, zou dat niet gebeurd zijn; maar bij een koningschap, dat pas begint, moet men dat zoo nauw niet nemen.

Koning Leopold had slechte tijdingen ontvangen: Chassé had de wapenstilstand met de Belgische bevelhebbers binnen de stad Antwerpen opgezegd; de Prins van Oranje trok met het Hollandsche leger de grenzen over; het was oorlog; de nieuwe troon werd al dadelijk bedreigd; en Leopold riep daarom, allereerst, den raad in van den man, die hem op dien troon had gebracht; — trouwens, geen van zijne Ministers was op dat oogenblik te Luik.

„Dat is nu mijne welkomst hier,” — met deze woorden

ving Koning Leopold aan, toen hij Lebeau in kennis stelde met het slechte nieuws; die kennisgeving deed hij — zegt Lebeau — met die kalmte en die koelbloedigheid, die hem gedurende den geheelen veldtocht van Augustus 1831 geen oogenblik hebben verlaten. Noch de Koning noch Lebeau klaagden erover, dat de Hollandsche regeering op wederrechtelijke en verraderlijke wijze de vijandelijkheden weer deed beginnen; zoowel de Koning als zijn Minister waren te verstandig, om niet in te zien, dat Koning Willem I ten volle gerechtigd was, om de wapens op te vatten tegen België; dat hij, herhaaldelijk en op de duidelijkste wijze, had verklaard, dat dit zijn voornemen was; zoodat, indien België door dien aanval is verrast, die verrassing te wijten is aan de zorgeloosheid of het overmoedig zelfvertrouwen van de Belgische bewindhebbers. Trouwens, dit is thans eene algemeen erkende waarheid, dat men geen recht heeft, om eenige trouweloosheid te verwijten aan Koning Willem I om den aanval op België in 1831; die Koning was daarbij volkomen in het gelijk; — men zie, wat daarover gezegd wordt in Bosscha's *Neerlands heldendaden* en in dezeer goede geschiedenis van den tiendaagschen veldtocht van Wupperman.

Ook in België twijfelt men er niet meer aan, dat Koning Willem I niet aan de goede trouw heeft te kort gedaan met in Augustus 1831 aan te vallen. Nothomb, in zijn

Essai historique over de Belgische omwenteling, wijt de na-
deelen, door de Belgische wapenen ondervonden in den tien-
daagschen veldtocht, aan de volgende oorzaken: »De Staat-
kundige onzekerheid; het verslappen van alle maatschappe-
lijke banden; het overmatig zelfvertrouwen, opgewekt door
onze Septemberoverwinningen; het gemis van lang bestaande
regelen; het ontbreken van uitstekende krijgsbevelhebbers;
en de uittartende toon van eene onverstandige of kwalijk
gezinde dagbladpers; ziedaar” — zegt hij — »de oorzaken
van onze militaire nederlagen.” — De bekwame Belgische
schrijver wijt die nederlagen in geenen deele daaraan, dat
de aanval, door het Hollandsche leger gedaan, eene trou-
welooze verrassing zou zijn geweest; Nothomb denkt niet
aan zulk eene beschuldiging.

»Had ik nog maar” — zai Koning Leopold — »eenige
maanden kunnen besteden, om het leger te organiseeren,
dan zou ik den strijd niet hebben geducht; misschien zou
die strijd een heilrijk iets zijn geweest; overwinnende, dan
zouden ons leger en ons land liefde hebben verkregen voor
het pas geboren volksbestaan en voor den gebiedster, die hen
ten strijde had gevoerd; maar zoo onvoorbereid te worden
aangevallen, dat is ongelukkig. Hoe denkt gij? — vroeg
hij verder aan Lebeau — »over den toestand van het leger?
acht gij het in staat, om 's vijands aanval af te wachten en
slag te leveren in het open veld? Uit Brussel schrijft

men mij, dat er van onze troepen veel goeds is te verwachten.»

Lebeau, dit onderhoud mededeelende, voegt er de aanmerking bij, dat hij natuurlijk niet *woordelijk* kan zeggen, wat er gesproken is, maar alleen den zakelijken inhoud weergeeft; — hij vervolgt zijn verslag:

«Ronduit zegde ik aan den Koning, hoe of ik over de zaak dacht: «Sire, het leger ontbreekt het noch aan geestdrift, noch aan moed. De Burgerwacht is beziel met een krachtigen volksgeest; — maar ik mag uwe majesteit niet ontveinzen, dat, naar mijn gevoelen, dit nieuw opgerichte leger, wat de organisatie betreft, veel te wenschen moet overlaten, in weerwil van de loffelijke en volhardende inspanning van de verschillende opperofficieren, die sinds de omwenteling aan het hoofd hebben gestaan van het Ministerie van Oorlog. De Revolutie, die de banden van ondergeschiktheid en krijgstucht zoozeer heeft verslapt, is nog zoo kort geleden, dat het leger daardoor nog gevoelig geschokt is; bij eene reorganisatie is dit een voornaam beletsel; daar kwam bij de onzekerheid, die, tot nu toe, nadeelig moet hebben gewerkt op den geest van het leger. Wat de burgerwacht betreft, ik acht haar bekwaam, om wonderen te verrichten, als zij staat achter wallen en barricaden, of als zij in de huizen is verschanst en de vijand het waagt, om de straten eener stad binnen te trekken; maar zij is

weinig geoefend en zeer gebrekkig georganiseerd; en daarom acht ik haar niet in staat, om in het open veld op te treden en daar het hoofd te bieden aan cavalerie en artillerie.»

«Dus, wat is uw besluit?»

«Mijn besluit, Sire, is, dat er oogenblikkelijk koeriers moeten worden gezonden naar Parijs en naar Londen, om van die twee mogendheden» (Frankrijk en Engeland) «de uitvoering te vorderen van dat, waartoe zij zich hebben verbonden: het waarborgen van onze neutraliteit, zooals dit is vastgesteld in de XVIII artikelen.»

»Met weerzin neem ik mijne toevlucht tot dat middel. Gaarne had ik ons leger tegen de Hollanders aangevoerd; een glansrijk wapenfeit zou bij onze soldaten en bij het geheele land den gunstigsten indruk hebben gemaakt voor onzen volksgeest en voor de dynastie. Maar mét u geloof ik, dat het een gewaagd spel zou zijn. Wat nu gedaan? Ik ben hier zonder minister.»

«Sire, ik neem op mij, om te schrijven aan de Heeren Lehon en van de Weijer» (de Belgische gezanten te Parijs en te Londen). «Ik ben zeker, dat, in de ernstige omstandigheden waarin wij verkeerden, die Heeren er niet op zullen zien, dat er eene ministerieele handteekening ontbreekt; zonder aarzelen zullen zij de persoonlijke verantwoordelijkheid op zich nemen. Indien uwe Ministers te Brussel opzien tegen de handeling, die ik Uwe Majesteit aanraad, — eene

onderstelling, die mij onaannemelijk voorkomt, — dan laad ik de verantwoordelijkheid van dien raad op mij, door, zoo-lang deze crisis duurt, deel uit te maken van het ministerie, op welke wijze het u zal goeddunken.»

«Schrijf dan; ik voor mij zal schrijven aan den Koning der Franschen en naar Engeland.»

Een uur daarna vertrokken twee koeriers, spoor-slags, uit Luik naar Londen en naar Parijs.» (*Souvenirs personnels*, bl. 151—154.)

Van telegrafische dépêches was toen nog geen sprake.

Dit belangrijk onderhoud tusschen Koning Leopold en Lebeau had voor België beslissende gevolgen. In Frankrijk was het ministerie Casimir Périer op het punt van af te treden; het had reeds zijn ontslag gevraagd aan Lodewijk Filips wegens een vijandig votum van de Kamer der Afgevaardigden; maar toen Périer het bericht ontving van den gevaarlijken toestand, waarin België verkeerde, trok hij zijn verzoek tot ontslag weer in, bleef Minister, en zond bevel aan het Fransche leger, dat aan de Noordergrenzen gereedstond, om onverwijd België binnen te rukken en het koningschap van Leopold te beschermen. Hieraan werd voldaan; en de Prins van Oranje, die last had, om den strijd tegen de Fransche krijgsmacht te vermijden, werd in zijn zegemarsch gestuit op het oogenblik, dat niets hem anders had kunnen weerhouden, om Brussel binnen te trekken en geheel België te

onderwerpen. Nu werd er eene overeenkomst gesloten tusschen het Hollandsche legerhoofd en den Franschen Generaal Gérard, die ten gevolge had, dat, zonder verder eenige vijandelijkheden te plegen, het Hollandsche leger België ontruimde en naar Noord-Brabant terugkeerde; toen Lebeau zag, dat alle gevaar was afgewend van zijn vaderland, legde hij den 26sten Augustus zijne ministerieele betrekking neder.

In den korten tijd van zijn tweede ministerschap had Lebeau op krachtige wijze den nieuwen Koning gesteund; hij had Leopold vergezeld, toen hij van Luik naar Antwerpen was gegaan, om daar de burgerij te bemoedigen, die met angst een bombardement te ontmoet zag als dat van 1830; hij vergezelde hem ook naar Mechelen en naar Leuven, waarheen zich de Koning begaf, die daar, met hulp van den Generaal Goblet en van andere officieren, het Belgische leger wilde herzamelen en ordenen, zooveel dit mogelijk was. Aan de militaire bevelen, door Koning Leopold toen uitgevaardigd, heeft Lebeau denkelijk geen deel gehad; toch bleef hij meesttijds te Leuven bij den Koning en vertrok nu en dan vandaar naar Brussel, om met de andere Ministers te beraadslagen over de handelingen van de Regeering. Lebeau was juist te Brussel, toen daar de Hertogen van Orléans en van Nemours — de zonen van Koning Lodewijk Filips — met de voorste Fransche regimenten aankwamen,

en hem daardoor onthieven van de vrees voor het ineens-
storten van den pas opgerichten Belgischen troon.

Verre van — zooals anderen hebben gedaan — de vroegere bewindhebbers te beschuldigen van, met verraderlijke inzichten, het Belgische krijgswezen te hebben verwaarloosd, trekt Lebeau partij voor twee der vroegere Ministers van Oorlog, D'Hane en De Failly; — na eerst gezegd te hebben, dat hij geene bijzonderheden mededeelt over den tiendaagschen veldtocht, omdat men die vindt in tal van schriften van dien tijd, laat hij daarop volgen:

«Toch, om aan de waarheid hulde te doen, ben ik verplicht om te zeggen, dat niemand bij het organiseren van het leger meer ijver, werkzaamheid en toewijding heeft betoond dan de Heeren D'Hane en De Failly, die beiden — op onze krachten en herhaalden aandrang — als Ministers van Oorlog mijne ambtgenooten zijn geweest; de laatste, die aan hevige beschuldigingen is blootgesteld geworden, — naar ik geloof, geheel onbillijk — had de eerlijkste inzichten; — maar heeft hij blijk gegeven van uitstekende bekwaamheid? Ik ben niet bevoegd, om ten dien aanzien een oordeel te vellen. Al wat ik weet, is, dat de Generaal de Failly weinig zelfvertrouwen had en lang weerstand bleef bieden aan de aanzoeken van den Regent, zeggende: dat in de bedenkelijke omstandigheden, waarin men verkeerde, de taak van Minister van Oorlog zijne krachten te boven ging; dat hij dan zijn

goeden naam zou kwijtraken; terwijl hij in zijn bevelhebberschap te Antwerpen gewichtige diensten bewees en gold voor een goed officier. Een toestemmend antwoord moest hem worden *afgeperst*; en zonder twijfel was die toestemming, van zijne zijde, eene daad van zelfverloochening en van onderwerping; geenszins eene ijverzuchtige berekening; nog minder het inzicht, om verraad te plegen.» (*Souvenirs personnels*, bl. 156.)

Armand Freson, de uitgever van Lebeau's gedenkschriften, hecht daarentegen aan de meening, dat het verraad van hooggeplaatste Belgische krijgsbevelhebbers wel degelijk deel heeft gehad aan de uitkomst van den tiendaagschen veldtocht; hij zegt (*Préface*, bl. 78—79);

«.....Ik spreek hier niet enkel van de drie Ministers van Oorlog, die tijdens het *Gouvernement provisoire* en het Regentschap, als het ware moedwillig het leger hebben gedesorganiseerd en de Orangistische partij hebben begunstigd; zeker, toen de veldtocht van Augustus begon, konden wij geen hoop meer koesteren van, alleen, de overwinning te behalen op de Hollanders; maar zeer zeker hadden onze nederlagen kunnen worden vermeden. De rechtstreeksche oorzaak van die nederlagen is de niet te verontschuldigen ongehoorzaamheid van den Generaal Daine, den bevelhebber van het *leger van de Maas*, aan het zoo stellige bevel, dat de Koning hem den 5^{den} Augustus toezond en dat Daine in

den avond van den 6^{den} ontving. Had Daine, zooals het bevel luidde en zooals hem dit niet alleen mogelijk, maar zelfs gemakkelijk was, zich den 8sten Augustus vereenigd met het *leger van de Schelde*, dan waren wij behoed gebleven voor elke krijgsramp. Den 9^{den} Augustus zou Koning Leopold dan eene slaglinie van 25000 man kunnen hebben — de Burgerwacht niet meegeteld, die dan zeker zich dapperder zou hebben gedragen. Dit was voldoende, — niet om de Hollanders te overwinnen maar, ten minste om hun te beletten van den marsch op Brussel voort te zetten vóór de komst van het Fransche leger op 12 Augustus. Zonder veldslag ongetwijfeld zou de veldtocht geëindigd zijn; maar wij zouden niet te blozen hebben gehad over den schandelijken aftocht van onze beide legers.»

Bij deze gelegenheid komt Armand Freson te berde met de omstandigheid, voorkomende in de *Conspirations militaires de 1831* van den Belgischen Generaal Eenens, dat, «vóór het beginnen van den veldtocht, eene som van 500,000 francs aan den Heer John Cockerill te Seraing was uitbetaald, om, zonder bewijs van ontvangst, te worden ter hand gesteld aan den Generaal Daine, zoodra de stad Luik hernomen zou zijn door het Hollandsche leger».

De Generaal Eenens is dood en dus gaat het niet meer aan, om hem of zijn werk over de *Conspirations militaires de 1831* te bestrijden; maar dit mag toch gezegd worden, dat

men zeer verkeerd zou doen met dit werk te beschouwen als eene betrouwbare geschiedkundige bron, en dat onder anderen die 500000 francs, die bij John Cockerill worden gedeponneerd, om aan Daine te worden uitbetaald, zoodra hij de stad Luik in handen van de Hollanders zal hebben gespeeld, volgens alle waarschijnlijkheid niets anders zijn dan een los praatje, waaraan men niet het minste moet hechten. — De naam van Daine is in Holland even ongunstig bekend als in België; ook in België heeft niemand lust, om als kampvechter op te treden voor zijne nagedachtenis; — maar daarom heeft men toch nog niet het recht om elke beschuldiging tegen hem, zonder onderzoek en bewijs, als waar aan te nemen.

Wat de bewering van Armand Freson aangaat, dat het Daine «niet alleen mogelijk, maar zelfs gemakkelijk was», om zich den 8ten Augustus met het leger van de Schelde te vereenigen, — die bewering is weinig bestand tegen den toets van een grondig onderzoek. Den 6^{den}, 's avonds, — zegt Armand Freson — ontving Daine het bevel van Koning Leopold, om zich te vereenigen met het andere Belgische leger, dat van Tiecken de Terhove; den 7^{den} Augustus kon Daine dus den marsch beginnen in de richting van de Schelde, in de richting van Lier; maar reeds den 6^{den} Augustus stond het geheele leger van den Prins van Oranje — uitgezonderd de divisie Cortheyligers — tusschen de

beide Belgische legers in en maakte dus dien marsch van Daine naar de Schelde onuitvoerbaar; toch wordt die marsch beproefd en geeft aanleiding, op den 7^{den} Augustus, tot het bloedige gevecht bij Kermpt. De Prins van Oranje wendt zich nu, met de hoofdmacht van het Hollandsche leger, den 8sten Augustus tegen Daine; deze, ijlings teruggaande, ontkomt; maar, ternauwernood; maar, in de uiterste verwarring, grenzende aan ontbinding; het behoud van het Belgische leger van de Maas heeft toen aan een zijden draad gehangen; en zeer zeker zou dat leger geheel verloren zijn gegaan, had Daine, ook na het gevecht van Kermpt, blijven volharden in zijn voornemen, om zich door het Hollandsche leger heen te slaan en zoo Diest en Lier te bereiken en zich te vereenigen met het leger van de Schelde.

Er is geen reden, om hier te denken aan verraad; wél aan onbekwaamheid, aan gebrekkige aanvoering, haast aan geheel gemis van aanvoering. Want Koning Leopold kan men hier niet aanmerken als legerhoofd: hij was pas in België gekomen; hij was nog niet op de hoogte van de zaken; hij had nog maar weinig gezien van het Belgische leger; en wat hij ervan gezien had, boezemde hem zoo weinig vertrouwen in, dat hij het eene wanhopige onderneming achtte, om alleen het hoofd te bieden aan het goed geordende en goed aangevoerde leger van den Prins van Oranje.

Koning Leopold was volstrekt geen nieuweling in krijgs-

zaken; hij kende den oorlog; maar hij had tot nu toe den oorlog gevoerd aan het hoofd van Duitsche troepen, uitmuntende in orde en krijgstucht; hij had in de laatste jaren vooral het Engelsche leger gezien, waar stiptheid en regelmaat gemakkelijk werden verkregen door eene ruime en rijkelijke verzorging van den soldaat, evenzeer als door eene ijzeren krijgstucht. Het Belgische leger van 1831 vertoonde hem een geheel ander beeld; dat leger was nog geheel onder den noodlottigen invloed van eene pas volbrachte omwenteling, die altijd nadeelig werkt op orde en krijgstucht; daarom had de nieuwe Koning nog geen groot vertrouwen in de vastheid en den samenhang zelfs van het geregelde Belgische leger; nog veel minder vertrouwen boezemden hem de vrijkorpsen in, die voor België's onafhankelijkheid hadden gestreden, die toen soms dapperheid hadden doen blijken, maar die voor het overige een zeer ordellozen troep vormden, waarop niet veel te rekenen viel.

Een van onze officieren — de Kapitein Scheltens van de jagers, een officier, die tal van Napoleontische veldtochten had meegemaakt, — zag te Antwerpen, in October 1830, de vrijwilligers van Kessels en Niellon de stad binnendringen; hij stond versteld over het ongehavende van die benden: «Nooit van mijn leven heb ik zulk een gemeenen troep bijeengezien; met die schooiers (*défroqués*) vergeleken, zou men de Kozakken nog voor fatsoenlijke heeren (*des gentlemen*)

hebben kunnen houden. Achter die bende werd een groot kanon voortgetrokken, een twaalfponder, die op den hoofdwal had gestaan. Op dat kanon zat iemand (*une espèce d'homme*) met een zwarten baard; hij had op zijn hoofd eene beerenmuts, bestaande in eene damesmof; het was walgelijk. In elke hand had hij een zakpistool; hij zag er niet uit als een roover, maar hij had een bespottelijk voorkomen. — Een deel van die bende, die van buiten kwam en versterkt werd door de oproermakers in de stad, trok naar de Schelde-kaai en begon te vuren op de fregatten en andere oorlogsschepen, die vóór de stad lagen. Wat vermocht een geweerkogel tegen een scheepsboord? wat te zeggen van dat dronken volk? medelijdend de schouders ophalen. *Souvenirs d'un vieux soldat Belge de la Garde Impériale*, bl. 106.)

Nu is het wel waar, dat in het tijdvak van October 1830 tot Augustus 1831 er eenige verbetering is gekomen in de samenstelling van die Belgische vrijkorpsen; het is zelfs waar, dat Niellon, een der hoofden van die vrijkorpsen, in den tiendaagschen veldtocht als bevelhebber eene bekwaamheid heeft doen blijken, die ook door onzen Hertog van Saksen-Weimar werd gewaardeerd; — maar met dat al lieten orde en krijgstucht daar steeds veel te wenschen over; het was nog altijd een troep van licht en donker, die, ja, soms dapperheid betoont, maar die zoo weinig naar bevelen

luistert, dat men op zijne medewerking geene oorlogshandeling kan bouwen.

Die kennis van het toenmalige Belgische krijgswezen schijnt Koning Leopold spoedig te hebben doen besluiten, om toe te geven aan den aandrang van Lebeau en zonder tijdverlies de hulp in te roepen van het Fransche leger van Gérard; toch maakte de Koning nog de tegenwerping, dat, volgens artikel 121 van de Belgische Grondwet, geen vreemd leger op Belgisch grondgebied mocht komen zonder de machtiging van de Volksvertegenwoordiging; — ziehier, wat Lebeau zegt (*Souvenirs personnels*, bl. 154) over dit grondwettig bezwaar:

«De Koning maakte mij opmerkzaam op die bepaling, om zijne aarzeling te verklaren; ik erken, dat die bepaling mij geen oogenblik terughield. «De Constitutie,» zeide ik, «heeft niet gedacht aan zulke gebeurtenissen. In allen gevalle stem ik erin toe, om weer Minister te worden, ten einde, is het noodig, de geheele verantwoordelijkheid op mij te laden.» De Kamers, verre van het af te keuren, dat de bepaling, die hare bevoegdheid vaststelde, was overtreden, juichten het toe bij de latere verdediging van mijne handeling, die, trouwens, volkomen goedgekeurd was door mijne ambtgenooten. Vraag eens, wat er zou zijn gebeurd, als ik mij had aangesloten bij 's Konings te eerbiedigen aarzeling en de hulp van het buitenland *niet* had ingeroepen, en als

Frankrijk, door ons niet ter hulp geroepen, niet dadelijk was toegesneld, om ons bij te staan; als het, na de onvermijdelijke nederlaag van ons leger, den Prins van Oranje meester had gezien van Brussel en, door zijn optreden daar, een deel der troepen tot zich trekkende, die hij te Waterloo had aangevoerd; en tot zich trekkende en de Orangistische partij, toen nog krachtig te Gent, te Brussel, te Antwerpen, te Luik, en de onvergenoegden, die altijd in het leven worden geroepen bij eene omwenteling, die hun lot niet heeft verbeterd.»

Wat Lebeau hier zegt, is zeer waar: het is bespottelijke dwaasheid, om zich te laten weerhouden door een wettelijk voorschrift, wanneer het zonneklaar is, dat alleen door het op zij schuiven van dat voorschrift de ondergang van het vaderland kan worden voorkomen. De Minister heeft toen zeer goed gehandeld met zijn Koning den raad te geven, om vreemde hulp in te roepen; hij heeft te meer goed gehandeld, omdat het geven van dien raad hem zeer veel moet hebben gekost; het moet hem zeer veel hebben gekost, om door het inroepen van Frankrijk's hulp tot de erkenning te komen, dat zonder die hulp België niet bestand zou zijn tegen den aanval van het Hollandsche leger; het was toch nog maar drie maanden geleden, dat Lebeau met de grootste minachting had gewaagd van de militaire waarde van dat leger.

Toen Henri de Brouckère en Vilain XIII te Londen aan het onderhandelen waren, om Leopold te bewegen tot het aannemen van de Belgischen kroon, wierp die vorst hun het bezwaar tegen, dat de Limburgsche quaestie opleverde; dat is, zeide Leopold, eigenlijk eene Europeesche quaestie: «Frankrijk's zucht naar veroveringen is niet uitgedoofd; het Ministerie Périer heeft moeite, om dat tegen te gaan; laat dat Ministerie aftreden, en die zucht naar veroveringen zal opnieuw Frankrijk doen besluiten tot een aanvallenden oorlog. Dus daartegen moet men voorzorgen nemen; en voor Duitschland is Maastricht een uitmuntend bruggenhoofd. Maar wij gelooven, dat de Belgen te Franschgezind zijn, of te zwak, om dat bruggenhoofd te verdedigen tegen hunne zuidelijke naburen; en daarom moet het in bewaring worden gegeven aan de Hollanders.»

Den 5^{den} Mei 1831 schrijft Lebeau aan De Brouckère en Vilain XIII over deze aangelegenheid; de Minister zegt, dat het ook voor Duitschland veel beter is, dat Maastricht eene Belgische bezetting verkrijgt dan een Hollandsche; dan zal Maastricht veel beter verzekerd zijn voor Duitschland; en onder de redenen, die Lebeau aanvoert, om die bewering te staven, komt allereerst voor: «De Hollanders zijn te lafhartig, om een krachtige verdediging te voeren» (*les Hollandais sont trop poltrons pour faire une défense vigoureuse*). — Men kan dit vinden op bl. 290 van de *Souvenirs personnels*.

Welk eene uitmuntende stof voor ons, om met verontwaardiging te oordeelen over Lebeau, die op zoo lichtzinnige en krenkende wijze over geheel een leger, geheel een volk, spreekt!

Maar alvorens dat oordeel te uiten, kan het geen kwaad, om eens te onderzoeken, of wijzelven geheel vrij zijn van zulk eene verwatenheid, als waarvan de Belgische Minister blijk geeft in dat schrijven van 5 Mei 1831. En dan, zonder tot lang vervlogen jaren op te klimmen, herinneren wij aan een paar feiten uit ónze dagen. Kort vóórdat de Transvaalsche Boeren hun glorievollen kamp tegen Engeland begonnen, werd bij ons in openbare geschriften op zeer twijfelachtigen toon gewaagd van de dapperheid dier Boeren; en toen die dapperheid door den strijd op zoo luisterrijke wijze was bewezen, sloeg de openbare meening over tot een ander uiterste en hoopte nu verguizing op den Britschen naam: in eene spotprent over den strijd op den Majubaheuvel werden de Engelsche soldaten afgebeeld als hazen — die krijgers, die thans in Soedan zoo uitmuntend oorlogen, dat zij aan Von Moltke de woorden hebben ontlokt: niet uit *soldaten* bestaat het Engelsche leger, maar uit *helden*.

Daarom, laat ons indachtig blijven, dat het verkeerd is en slecht, om op lichtzinnigen en krenkenden toon over geheel een volk te oordeelen; de verguizing, die men over anderen uitspreekt, komt soms op onszelfen terug; en dan

erkent men met bitter berouw de waarheid der spreuk: hoogmoed komt vóór den val. Geene zelfverlaging; maar ook, geene zelfverheffing.

VII.

DE VOLKSWAPENING IN NOORD-NEDERLAND. HET STELSEL DER VOLHARDING. BESLUIT.

In de wereld is licht en schaduw; de mensch is een mengeling van goed en kwaad; volmaaktheid is er niet.

Dat zijn van die afgesleten waarheden, die geene tegenspraak vinden, maar die toch zeer dikwijls buiten toepassing blijven bij het oordeelen over mannen, die openbare aangelegenheden hebben geleid; de lofredenaar houdt zich alleen op bij het goede en groote, de berisper alleen bij het verkeerde en slechte; beiden zijn eenzijdig en daardoor onrechtvaardig en onwaar. Wie een trouw beeld wil geven van een Vorst of een Regent, mag de misslagen of het wanbestuur niet stilzwijgend voorbijgaan; maar ook het uitstekende moet hij niet onvermeld laten. Toon aan, dat het ontstaan en gelukken van de Belgische omwenteling van 1830 grootendeels te wijten zijn aan de verkeerde regeering van Koning Willem I; maar ook, huldig die regeering, wanneer zij in de eerste jaren na de omwenteling eene

geestkracht betoont, die niet zonder grootheid is geweest en die toen den naam van den Koning met roem en luister heeft omgeven.

Toen de aanval op Brussel was mislukt, toen de Belgische opstandelingen de zege hadden behaald, toen Noord-Nederland zelf werd bedreigd, nam Koning Willem I twee hulpmiddelen te baat: hij riep den bijstand in van de vijf groote mogendheden, die in 1815 het aanzijn hadden gegeven aan het Koninkrijk der Nederlanden; en hij riep het volk in Noord-Nederland te wapen. Bij het eerste middel heeft de Koning al bitter weinig baat gevonden; het heeft hem meer kwaad dan goed gebracht; en wel eens zal hij het oogenblik hebben verwenscht, waarop hij den vreemdeling moeide met het beslechten van de Nederlandsche zaken. Het tweede heeft eene geheel andere uitkomst opgeleverd: de volkswapening in Noord-Nederland heeft den Koning in staat gesteld, om op krachtige wijze op te treden tegen zijne bestrijders.

Het Hollandsche volk was in 1830 op hartstochtelijke wijze gehecht aan zijn Koning; het gloeide van toorn over het onrecht, dien Koning aangedaan door België's opstand; het zag in dien opstand eene door niets gewettigde beschimping van den gebieder, met wien Holland zich vereenzelvigde en dien het beschouwde als zijn vertegenwoordiger, als den man, waaraan het met hart en ziel was verbonden. Toen

dan ook de Koning zijn wapenroep uitsprak, — op 5 October — vond die weerklank in aller harten: het land is in gevaar; de grenzen worden bedreigd; wij moeten ons eendrachtig om den Koning sluiten en zijn troon verdedigen; — dát was toen de algemeene gedachte. De schutterijen uit steden en uit dorpen kwamen op, vormden zich tot bataljons en trokken naar de zuidergrens; — en dat geschiedde, niet uit dwang, niet door geweld, maar vrijwillig, met geestdrift; — en heeft er soms onwil of weerstreving bestaan, dat heeft tot de zeer zeldzame uitzonderingen behoord, die men niet in rekening kan brengen, daar zij geheel verdwijnen te midden van den algemeenen volksgeest.

«Al was mijn borst van staal, mijn stem niet af te breken,
al mocht ik onvermoeid door vijf paar monden spreken,»

dan zou het mij toch nog niet mogelijk zijn, — zegt de oude Homerus — om al de Grieksche helden op te noemen, die hier in het strijdperk traden tegen Ilium; en al heeft men nu hoegenaamd niets van Homerus, toch mag men die woorden uit het tweede boek van de *Ilias* wel indachtig zijn, als men alle bijzonderheden zou willen ophalen van die Hollandsche volkswapening van 1830; dat zou een onbegonnen werk zijn; men moet de verleiding weerstand bieden, om het te ondernemen.

Wat baat het, of men al enkele zaken vermeldt, enkele

namen noemt, terwijl men er zooveelen stilzwijgend moet voorbijgaan. Wat baat het, of men al zegt, dat bij het bataljon Amsterdamsche schutterij, dat in Den Bosch kwam, de vrijwilligers in menigte waren en twee van de zes compagnieën geheel bestonden uit zonen van de aanzienlijkste geslachten der hoofdstad; dat oud-officiëren van het leger — Van Rechteren en Schimmelpenninck van der Oije — aan het hoofd stonden van bataljons der Geldersche plattelandschutterij, die door de sobere kleeding en de forsche, krachtvolle gestalte der schutters op den Franschen Generaal Belliard den indruk maakten, dat het Pruisische troepen waren, in het geheim tot onze hulp afgezonden; dat Van Dam van Isselt en Rookmaker vrijkorpsen hebben opgericht, zich aansluitende bij het leger; dat evenzoo gedaan werd door de studenten der drie hoogeschoolen, Leiden, Utrecht en Groningen; dat door het groot aantal toegesnelde vrijwilligers elk van de twee jagerbataljons van ons leger verre over de duizend man sterk werd, zoodat het noodig was, bij de krijgsoefeningen van ieder bataljon er twee te maken; dat nog in later tijd er bij onze infanterie een regiment was, het 8ste, dat 1800 vrijwilligers telde; dat bij een onzer cavalerie-regimenten een oud-Generaal, Oldeneel, als gewoon ruiter was opgetreden; dat bij alle regimenten van dat wapen, vooral bij de Lanciers, de zonen van aanzienlijke geslachten in de gelederen stonden — wij noemen maar

Sytzama, Scheltinga, enz. uit Friesland, om maar iets te noemen; dat zelfs in Staats-Vlaanderen eene kleine vrijwillige ruiterafdeeling zich vormde, om den bevelhebber tot geleiders en tot ordonnansen te dienen; dat Bronovo, een oud-zee-officier, kanonneerbooten uitrustte, die bij het fort Crèvecoeur gereed waren, om aan de verdediging van Den Bosch deel te nemen; dat er meer dan één voorbeeld is geweest, dat mannen van vermogen en aanzien, zelve te bejaard, om de wapens te dragen, dit door hunne zonen lieten doen, die zij, geheel uitgerust, naar het leger zonden.

Maar laat ons ophouden: die opsomming van wat onze volkswapening in 1830 groots heeft gehad, zou vermoeiend worden door hare uitgebreidheid; en toch zou zij onvolledig blijven, daar het onmogelijk is, om alles te vermelden, om allen te noemen, die toen geschitterd hebben door geestdrift voor de zaak van Koning en Vaderland. Genoeg zij het te zeggen, als kenteeken van dien tijd, dat er bijna blaam en afkeuring rustte op den jongen man, die, zonder afdoende redenen, toen nalatig bleef, om zich in de rijen van het leger te scharen.

Den 13^{den} November 1830 staan in het koor van de Pieterskerk 270 Leidsche studenten, onder hun aanvoerder, den Kapitein Van Boecop; zij zijn de bloem, de keur der Nederlandsche jongelingschap; daaronder zijn tal van mannen, die later hun vaderland groote en gewichtige diensten

hebben bewezen; die de hoogste betrekkingen hebben bekleed; die Indië hebben geregeerd; die, in 's Konings raadzaal of als vertegenwoordigers des volks, de hoogste belangen van den Staat hebben geregeld; die geschitterd hebben als geleerden, als schrijvers, als gevierde kanselredenaars of pleitbezorgers, als helder lichtende sterren aan onzen letterkundigen hemel; die, in één woord, nu de kroon der grijsheid hen siert, niet slechts daardoor, maar ook door deugden en verdiensten de vereering van hunne medeburgers waard zijn. Die jonge mannen, die zich door studie willen voorbereiden tot de schoone toekomst, die hun wacht, breken die studie af en grijpen de wapens, nu het vaderland in gevaar is; zij snellen het harde krijgslot te gemoet met zijne vermoeienissen en ontberingen: zij zullen den vuurdoop ondergaan, op het slagveld hunne dapperheid doen blijken, hun leven ten offer brengen aan de algemeene zaak. Deze dag is de dag, waarop zij Leiden zullen verlaten en naar de bedreigde grenzen trekken; dezen dag nemen zij afscheid van wat hun te Leiden lief en dierbaar is.

Daar treedt, in plechtgewaad, geheel de Academische Senaat het kerkgebouw binnen, de Hoogleeraar Van Assen aan het hoofd; hij plaatst zich voor het midden der jagerafdeeling en richt tot haar eene afscheidsrede, die op allen diepen indruk maakt, die velen een traan ontlokt. Men vindt die toespraak onder anderen in het uitmuntend ge-

schiedverhaal van de verrichtingen dier Leidsche jagers, geschreven door twee hunner, de heeren Wttewaall van Wickenburgh en Alstorpius Grevelink. Wij kunnen de verleiding niet weerstaan, om een deel van die toespraak hier over te nemen.

«Gij hebt aan onzen wensch voldaan,» zeide Van Assen, «burgers der Leidsche Hoogeschool! Geliefde leerlingen van uwe toegenegen leeraars! Het was behoefte voor ons hart, u allen op deze plaats vereenigd te zien en u vaarwel te zeggen, nu gij henengaat, waar eer en plicht u roepen. Daarom is geheel de achtbare Senaat, in plechtstatigen optocht, in uw midden verschenen. Zijne tegenwoordigheid zij het bewijs der genegenheid, die wij u toedragen; zij drukke het zegel onzer goedkeuring op uw rechtschapen gedrag.

Het is, inderdaad, een schouwspel, dat mij treft en ontroert: eene zoo uitgebreide schare van jongelingen, die de studiën des vredes beoefenen; in volle wapenrusting uitgedost om mij henen te zien. Stoutmoedigen! wie wekte die geestdrift in u op? wat bepaalde uw besluit tot zoo koen eene daad?

Was het des Konings hoog bevel? Maar gij hadt reeds beslist, eer de Koning u riep. Was het ijverzuchtige navolging en het voorbeeld van anderen? Maar gij volgdet niet na; gij gaaft veel eer het voorbeeld aan anderen. Of was het misschien op *onze* bede en aansporing, dat gij u bewegen liet? Neen!

voorwaar niet. De taal der overreding is ongepast, waar de hoogere stem van plicht alléén moet spreken. Ja! zij was het, de stem des plichts, die, als eene Godheid, in u sprak. Zij verhief u de borst; zij wapende uw arm; zij onderwierp u aan krijgstucht; zij leerde u vaardig den ongewonen dienst....»

Daarna richtte hij zich tot Van Boecop, om dien bevelhebber, vol vertrouwen, de zorg en aanvoering aan te bevelen van de Leidsche studenten; «wij waarborgen het u,» — zei de Hoogleraar, — «dat zij in de ure des gevaars hun plicht zullen doen.»

... Wanneer uw bevel hen opdaagt ten strijde, dan zullen deze voedsterlingen der Muzen u toonen, hoe zij van haar leerden: edel en schoon is het, te sterven voor het vaderland.

Burgers van Vader Willem's Hoogeschool! Gij hebt de getuigenis gehoord, die wij van u durven geven. Bij God, dien gij aanbidt; bij den Koning, dien gij eert; bij het vaderland, dat gij liefhebt, o! wij smeeken het u, stelt onze hoop niet te leur.

Weet gij wel, waarom wij u juist op deze plaats het liefst vereenigd zagen? Jongelingen! dit huis is aan God gewijd. In dit kerkgebouw wordt Zijn naam verheerlijkt. Onder deze koorgewelven rusten dooden, wier nagedachtenis onsterfelijk is. Hier in de nabijheid is het graf van Kemper. Hoort niet meer naar mijne woorden: hoort des

Hemels en der gezaligden heilige gebeden; zij zeggen u : bewaart in uwe harten God en zijn gebod; hebt elkander als broederen lief; weest vroom en weest deemoedig; Christelijke deemoed is de sterkste prikkel tot waren heldenmoed; en die zóó zijn leven wil verliezen, die zal het behouden.

Gaat henen, geliefde vrienden! gaat henen onder het geleide des Allerhoogsten, onder de zegeningen uwer ouders, onder de heilbeden uwer leeraars, onder het gejuich van allen, die het vaderland en Oranje getrouw zijn! vaartwel!»

Er is eene onmiskenbare grootheid in die taal, in die handeling; dat doet denken aan de vrije Republieken van het oude Griekenland; dat herinnert aan Athene in zijn bloeiendsten tijd; — maar aan een Christelijk Athene, waar vaderlandsliefde en heldengeest gelouterd worden door beschaving en menscheijkheid. Als dat tooneel van het uitrukken der Leidsche studenten in November 1830 niet verheven is geweest en roerend in de hoogste mate, dan weten wij er niets van. Vaak wordt ons, Hollanders, ten laste gelegd, dat wij, door overmaat van gezond verstand, onvatbaar zijn voor geestdrift en voor poëzie: die aantijging is onwaar; het Hollandsche volk ontvlamt niet spoedig; maar toch, daar komen oogenblikken, waarin de geestdrift zich bij allen baan breekt en allen het ruischen hooren van den vleugelslag der poëzie; — *der poëzie*: dichter is niet de man, die mooie verzen maakt; dichter is de man van gevoel en

verbeelding, de man, die edel en groot denkt en handelt.

Dit enkele voorbeeld volsta, om den geest te doen kennen die in het laatst van 1830 het volk van Noord-Nederland bezielde; de volkswapening van dien tijd verdient eerbied en bewondering; zij strekt èn Koning èn volk tot roem; zij mag gelijkgesteld worden met de volkswapening van Duitschland in 1813.

Wilt gij dan onze weinig beduidende wapenfeiten van 1830 tot 1832 in vergelijking brengen met die bloedige veldslagen, met die grootsche overwinningen van de Deutsche legers in de jaren 1813, 1814 en 1815?

Neen, dát willen wij niet; wij zijn overtuigd, dat die vergelijking eene dwaasheid zou zijn; dat er een oneindig groot verschil is tusschen den veldslag van Leipzig en den veldslag van Hasselt of Leuven; — maar waaraan ligt dat verschil? — Alleen aan de kleinere schaal, waarop de kamp door ons werd gevoerd; aan de omstandigheden, die het belet hebben, dat wij toen onze geestkracht en dapperheid ten volle konden doen uitkomen. Wij vergelijken niet, wat door die volkswapeningen van 1813 en 1830 is verricht: maar wij vergelijken den geest van die volkswapeningen; en doet men dát, dan komt men tot de overtuiging, dat het Nederland van 1830 niet onderdoet voor het Duitschland van 1813.

In 1830 toch was het Nederlandsche volk eenstemmig

in het te wapen snellen; van de hoofden en grooten des lands tot aan de minste burgers, allen namen daaraandeel. In 1813 waren tal van Duitschê vorsten en grooten langen tijd niet te vinden onder de bestrijders van Napoleon's dwingelandij; sloten zij zich aan bij die bestrijders, dan was het slechts aarzelend, slechts langzaam, van lieverlede, naarmate de zaak der vrijheid gunstiger begon te staan. Velen der uitgelezenen des volks hielden zich buiten den strijd; tegen Körner, die zijn vurige krijgsliederen met den heldendood bezegelde, kan men overstellen Goethe, groot genie, maar harteloos egoïst, die in 1813 de oneer op zich laadde van ongevoelig te blijven voor de geestdrift, waarmede het Deutsche volk den kamp begon voor zijne onafhankelijkheid. O zeker, niemand zal het in de gedachte komen, om onzen Tollens, onzen Van Lennep, als schrijvers, te vergelijken met Goethe; maar in 1830 hebben en Tollens en Van Lennep oneindig meer vaderlandschen geest betoond en veel edeler en grooter gehandeld dan Goethe in 1813.

De onpartijdige geschiedenis moet het in Koning Willem I huldigen, dat hij door de volkswapening van 1830 aan zijn land eene kracht bijzette, die het met luister omgaf en den vreemdeling eerbied inboezemde. De Koning had niet alleen de geestdrift opgewekt, maar hij wist die geest-

drift ook op verstandige wijze te leiden; de wijze, waarop hij de verdediging van Noord-Nederland en de inrichting van zijn krijgswezen regeldé, verdient even hoogen lof, als de vroegere militaire beschikkingen moesten worden afgekeurd. Het is, alsof na de afscheuring van België 's Konings regeering door een nieuwen en beteren geest wordt bezielde: kracht en verstand zijn nu te erkennen bij die regeering; zij boezemt nu vertrouwen in aan leger en volk.

De volkswapening, hoe algemeen ook toegejuicht, had evenwel op enkele punten onwil en wederstreving ontmoet: er zijn altijd menschen, die liever rustig te huis blijven, dan geweer en ransel te dragen, marschen te doen, den nacht op een bivouac door te brengen en gevaar te loopen van kennis te maken met een kogel of eene bajonet van den vijand; — dat is zoo verwonderlijk niet; en die onwil bewijst nog geenszins een vijandschap tegen den Staat; toch kan zij daartoe leiden bij eene flauwe regeering, die zulk een onwil laat voortwoekeren en werkeloos blijft, als vijandelijke zendelingen den wederstrevenden misnoegen inblazen en hen tot oproer aanzetten; — maar gaat men dien onwil dadelijk en goed te keer, zooals 's Konings regeering deed op de enkele punten, waar onwil zich vertoonde, — het Maas- en Waalsche en Oldenzaal — dan verdwijnt hij spoedig en laat geene sporen achter.

De eerste zorg van de Regeering was, het leger opnieuw

te organiseeren; de overblijfselen van de korpsen, uit België gekomen, werden aangevuld, voltallig gemaakt, uitgerust en gewapend, geoefend en spoedig gebracht tot afdeelingen, die men met vertrouwen tegen den vijand kon aanvoeren; enkele wapenfeiten werkten gunstig hiertoe mede; zoo het bombardement van Antwerpen, dat bewezen had, dat eindelijk de lijdelijkheid had opgehouden, die te lang onze wapenmacht had gekenmerkt; zoo de stoute marsch van Saksen-Weimar, in November 1830, om Maastricht te ontzetten en Venlo te hernemen; — het eerste slaagde, het tweede werd verhinderd door de tusschenkomst van de Londensche Conferentie; — zoo, vooral, het in de lucht vliegen der kanonneerboot van Van Speyk, eene onvolprezen heldendaad, die herinnerde aan het sneuvelen van Sebastiaan de Lange en van Claassens, en die bij vloot en leger en bij geheel het volk eene hooge mate van geestdrift opwekte.

Prins Frederik werd bekleed met het opperbevel van het leger; met grooten ijver en bekwaamheid nam hij die taak waar en bewees gewichtige diensten. Er had eene geregelde indeeling plaats in divisien en brigaden; aanvankelijk drie divisien, onder Van Geen, Saksen-Weimar en Meijer; later kwam er eene vierde divisie bij, onder Cort Heijligers; die vier divisien, de reserve-ruiterij en de reserve-artillerie, stonden in Noord-Brabant; de bataljons schutterij en de vrijwillige jagerkorpsen waren daarbij, gemengd tusschen

de bataljons van het leger, om oefening en krijgstucht te verkrijgen en meer vastheid en samenhang te erlangen. De vestingen in Noord-Brabant, vroeger verwaarloosd, omdat men ze niet meer beschouwde als grensplaatsen, werden geheel opgemaakt en in staat van verdediging gebracht; op de Citadel van Antwerpen en te Maastricht hadden Chassé en Dibbets sterke en goede bezettingen; op de Schelde was eene sterke scheepsmacht; en in Staats-Vlaanderen voerde de Generaal De Kock het opperbevel over de in een aantal kleine posten verdeelde krijgsmacht, die het 4de en 5de district van Zeeland bezette. De Kock had bij zich vele officieren, die tot het Indische leger hadden behoord; dappere, onversaagde aanvoerders, die bij hunne Indische oorlogen gewend waren, om met kleine afdeelingen op te treden tegen den vijand, en die daar geleerd hadden, dat, waar de bevelhebber vooraan is, om het Kriegsgevaar te gemoet te gaan, de soldaat zelden te kort schiet in het volbrengen van zijn plicht.

«Omheind door kracht, versterkt door orden,
zou Nederland een bolwerk worden,
te sterk voor Catilina's horden;
elk vlek werd een thermopylé.»

Zoo had Helmers, maar tevergeefs, gehoopt, dat Nederland in 1795 zou zijn geweest; zoo was in werkelijkheid, Nederland

in 1830. Koning Willem I heeft toen op uitmuntende wijze de strijdkrachten van het land ontwikkeld en zoo goed gebruikt, dat het de aanranding van den sterksten vijand gerust en met zelfvertrouwen kon afwachten; er is toen een tijd geweest, waarin Holland een leger had van meer dan honderdduizend man, ongetrekt nog den landstorm, die in het laatst van 1832 werd georganiseerd, — nog maar op het papier, dat is waar; maar gereed om in de werkelijkheid op te treden. 's Konings regeering was toen, wat het krijgswezen betreft, krachtig en verstandig; het zou onbillijk zijn, haar dien lof te onthouden; zij heeft toen op waardige wijze de eer van Holland's naam gehandhaafd.

Maar was dan toen alles zoo rooskleurig, zoo opperbest, zoo volmaakt? lieten die schutterijen, zoo goed bezielde, zoo uitmuntende in geestdrift, toen niets te wenschen over aan orde en krijgstucht? Heeft de Regeering, bij hare maatregelen voor de landsverdediging, toen geene fouten begaan?

Geene fouten begaan? Waar is de Regeering, waarvan men dát kan zeggen? Waar is de man, die nooit fouten heeft begaan; — tenzij hij *niets* doe, wat misschien de grootste fout van alle is?

Dat orde en krijgstucht bij de schutterijen wel eens wat te wenschen overlieten, wie zal dat tegenspreken, die in die dagen tot het leger heeft behoord? Maar men moet

niet te veeleischend zijn, niet te veel vorderen in dat opzicht; men moet niet alles op zijn elf-en-dertigste willen hebben, niet alles door een vergrootglas bekijken en meedoogenloos critiseeren, wat niet geheel beantwoordt aan het beeld der volmaaktheid; men moet weten te geven en te nemen; en doet men dát, dan komt men tot de conclusie, dat orde en krijgstucht, ook bij de schutterijen, zoo goed waren, als zij konden zijn onder de bestaande omstandigheden. De Regeering handelde, ook in dat opzicht, met verstand en beleid; zij zag wel eens wat door de vingers; zij stond, niet altijd, op het strengste recht; zij was vrij gelukkig in de keus der officieren van het leger, die gezag uitoefenden over schutterkorpsen; die officieren waren in den regel mannen van verstand en beleid, die op de hoofdzaken het oog vestigden, niet op kleinigheden; het waren geene steil-ooren, die in hunne dwaze letterknechterij tot verderfelijke, tot onzinnige handelingen overgaan, liever dan een haar-breed af te wijken van wetten en voorschriften.

Onder de fouten van de Regeering was eene der grootste de maatregel, om, tot versterking van het leger, in Duitschland soldaten aan te werven; die maatregel heeft tot niets goeds geleid. Met handen vol geld kocht men in Duitschland menschen aan van een zeer gering gehalte, wat den krijgsdienst betreft; het waren — den goeden niet te na gesproken — over het algemeen fortuinzoekers, landloopers, gewoon,

om «met één paar schoenen *drie* monarchen te dienen» — zooals de soldaten-uitdrukking is. Die vreemdelingen bleven meestal slechts korten tijd in onzen gelederen: spoedig gingen zij de grenzen over en traden zij in Belgischen krijgsdienst; heden droegen zij voor het eerst de militaire kleeding, morgen deserteerden zij; de kleermaker had zijn arbeid tevergeefs aan hen besteed; men had dien vreemdelingen het laken aan het stuk moeten geven, dan hadden zij ervan kunnen laten maken, wat zij verkozen. Na den tiendaagschen veldtocht kwam een onzer regimenten in Noord-Brabant terug met een sterkte, veel kleiner, dan toen de veldtocht begon; toch was het weinig in gevecht geweest, had daardoor weinig verliezen geleden; maar het had, in die tien dagen, een aantal Duitschers verloren, die van de gelegenheid gebruik maakten, om tot den vijand over te loopen. Vertrouw eens op zulke soldaten!

Nog in later tijd heeft men dezelfde ondervinding kunnen opdoen bij de aanwerving voor het Indische leger van dat groot aantal zoogenaamde «Zwitsers» — eigenlijk landloopers van allerlei tongen en talen; terwijl zij nog hier te lande waren, viel het reeds moeilijk, hunne desertie te beletten; en op Java beraamden zij een gevaarlijk oproer en hebben velen hunner daarom een smadelijken dood aan de galg gevonden.

Nederland doet verkeerd met zijne toevlucht te zoeken

in vreemdelingen tot verdediging van het vaderland en van Indië; het moet die verdediging met eigen krachten voeren; het leger moet niet anders zijn dan het kort begrip van een dapper en vaderlandlievend volk; en om ons volk in dapperheid en vaderlandsliefde te doen winnen, is het noodig, dat het zich nauwer aansluit bij het leger, ten einde daardoor krijgsgaest te verkrijgen; dat doel te bereiken, is het voornamelijk inzicht van hen, die aandringen op de afschaffing van de plaatsvervanging bij de militie; wie die afschaffing te keer gaat, vermindert onze volkskracht.

Behalve die werving in Duitschland kan ons krijgsgaest in dien tijd nog andere misslagen hebben begaan; zij komen ons nu niet voor den geest; en wij blijven dus de reeds geuite meening voorstaan, dat aan dit krijgsgaest hooge lof toekomt. Prins Frederik heeft toen de groote verdienste gehad van, onvermoeid en met bekwaamheid, gearbeid te hebben aan de oefening en volmaking van het leger; maanden werden daaraan besteed; dag aan dag won het aan militaire waarde; en toen, op het oogenblik dat België zou worden aangevallen, de Prins van Oranje het opperbevel aanvaardde, kon hij de vruchten plukken van de zorgen. door zijn broeder aan het leger besteed.

In het begin van Augustus 1831 was de toestand van de wederzijdsche partijen van dien aard, dat de uitkomst

W. J. KNOOP. 17

van den veldtocht weinig twijfelachtig kon zijn: aan de Hollandsche zijde een leger, sterker in getal, geheel vereenigd, geordend, geoefend, voorzien van alles wat voor het oorlogen noodig was, en vervuld met geestdrift voor zijn veldheer; aan de Belgische zijde een minder talrijk leger, onnoodig wijd uiteengespreid, weinig geordend, weinig geoefend, slecht aangevoerd of, beter gezegd: zonder aanvoeder; want een leger, dat meer dan één hoofd heeft, is eigenlijk zonder aanvoerder. Wat wonder dan, dat de schaal der overwinning ten onzen gunste is overgeslagen; daartoe was geen verraad noodig.

Er zijn er zelfs, die meenen, dat de Prins van Oranje te weinig gebruik heeft gemaakt van zijne overmacht; dat hij te langzaam in zijne marschen, te omzichtig in zijne handelingen is geweest, en dat hij, sneller vooruitrukkende, stouter doortastende, in minder dan tien dagen tijds tot de beslissing van den oorlog had kunnen komen en misschien daardoor de tusschenkomst van het Fransche leger zou hebben verhinderd.

Zij, die zóo oordeelen na gedane zaken, nadat alle omstandigheden geheel zijn bekend, verliezen hierbij echter ééne zaak uit het oog, eene hoofdzaak: de veldheer kende zijn leger nog niet genoeg, om met juistheid te weten, wat hij ervan kon verwachten, als hij het tegen den vijand zou aanvoeren. De Prins van Oranje wist het cijfer der getalsterkte

van zijn leger en uit welke onderdeelen — uit hoeveel bataljons of regimenten — het was samengesteld; maar omtrent de militaire waarde van die onderdeelen had hij geene zekerheid, en hij wist dus niet, wat men met dit leger mocht ondernemen en wagen. Wat de korpsen betreft, die tot het gewone leger behoorden, men wist, wat men daaraan had: meer of minder goed mochten zij zijn, maar toch, men kon erop rekenen voor den oorlog. Maar meer dan een derde gedeelte van het leger bestond uit schutterij, uit vrijkorpsen; in hoever kon men daarop bouwen? — Dat er geestdrift, dat er vaderlandsliefde was bij die schutterij, daaraan viel niet te twijfelen; maar die eigenschappen, van hoe hooge waarde ook, zijn niet voldoende; daar wordt meer gevorderd.

Hadden die korpsen, die bataljons, vastheid en samenhang genoeg, om ze tegenover den vijand te brengen; waren zij genoeg geoefend, genoeg in de hand van de bevelhebbers, om vaardig en goed op het slagveld al die bewegingen en handelingen te verrichten, die het gevecht vordert? zouden zij bestand zijn tegen zware marschen; zouden zij dan, om de vermoeienis te verminderen, niet hunne toevlucht nemen tot dat noodlottig hulpmiddel van den onervaren soldaat, het wegwerpen van den ransel; zouden zij op het bivouac zich op bekwame wijze weten in te richten, voor de veiligheid waken en zorgen voor hun levensonderhoud, zonder daarom over te slaan tot roof en geweld jegens den land-

zaat? In het gevaarvol oogenblik, waarop de eerste projectielen des vijands inslaan bij een bataljon, zou dan een bataljon schutterij genoeg kriegsgeest hebben, om ordelijk bijeen te blijven; zou het niet in verwarring uiteenstuiven? — Op al die vragen kon men met geene voldoende zekerheid antwoorden; de uitkomst moest dat leeren.

Die uitkomst heeft geheel en al geantwoord in het voordeel van onze schutterij; die schutterij heeft door dapperheid geschitterd; een der gevechten — Houthalen, op den 6^{den} Augustus — is bijna alleen door schutterij gestreden; en al is Houthalen voor ons geene overwinning geweest, het was toch ook geene nederlaag; het was een eervolle strijd, waarbij de macht van Cort Heijligers goed heeft standgehouden. In één woord, aan dien veldtocht van Augustus 1831 heeft onze schutterij een gewichtig deel genomen; maar vóór dien veldtocht had men hoegenaamd geene zekerheid dienaangaande; en het was derhalve alleszins te billijken, dat de Prins van Oranje aanvankelijk met eenige omzichtigheid te werk ging met een leger, waarvan hij de militaire waarde nog niet met juistheid kende.

Aan berispers, onvergenoegden, pruttelaars is nooit gebrek; dat zij ooit geheel verdwijnen zullen van de aarde, daarvoor behoeft men niet de minste vrees te koesteren; dat ras is onvergankelijk, — ook bij ons. Terwijl èn leger èn volk bijna eenstemmig jubelden over de wapenfeiten van Augus-

tus 1831 en den Prins van Oranje en zijn dapperen hooge lof werd toegezwaard, deden zich, toen reeds, stemmen bij ons hooren, die, in schrille tegenstelling met het algemeen gevoelen, niet alleen onzen krijgsroem wilden verkleinen, maar zelfs in den geheelen tiendaagschen veldtocht niets anders wilden zien dan een geheel onnoodig bloedvergieten, dat volstrekt geen voordeel heeft opgeleverd: »Waartoe heeft die veldtocht gediend? Wat hebben wij daardoor gewonnen? Wat heeft het ons gebaat? — Niets, hoegenaamd niets.»

Onwaar. De tiendaagsche veldtocht heeft den luister onzer wapenen op eene schitterende wijze hersteld; — dat was niet geheel overbodig na de krijgsgebeurtenissen van 1830; — die veldtocht heeft ons land met roem omgeven en ons krijgswezen krachtig gemaakt door het zelfvertrouwen, dat het nu verkreeg, en vooral ook door het onbepaald vertrouwen, dat het nu had in zijn legerhoofd. De behaalde zegen was volkomen; en te recht mocht de Prins van Oranje daarop verwijzen bij de dagorder, die hij den 13^{den} Augustus te Leuven tot zijne wapenbroeders richtte: te Hasselt was Daine's macht in verwarring uiteengestoven en ternauwernood ontkomen aan een geheelen ondergang; zonder tusschenkomst van Engeland en Frankrijk was het onfeilbaar, dat een vijandelijk leger van 15000 man te Leuven de wapens had moeten neerleggen; en er was niet de minste overdrijving in de woorden, die de veldheer tot zijn leger richtte: »Gisteren en

heden stonden onze voorposten op twee uur afstands van Brussel, en geen Belgisch leger is er meer, om den intocht van zijne hoofdstad te beletten».

Er was krijsroem verworven; het leger had zijne waarde leeren kennen en was daardoor in krachten verdubbeld, en de luister der overwinning omstraalde den vorstelijken veldheer en versterkte den alouden band tusschen Nederland en Oranje. Zijn dat onbeduidende uitkomsten; en heeft men dan het recht, om te zeggen, dat die veldtocht van Augustus 1831 doelloos is geweest en ons niets heeft gebaat?

Maar niet alleen moreele, ook materieele voordeelen had die veldtocht ons kunnen aanbrengen; en is dat niet gebeurd, dan is het onze eigen schuld geweest.

De Londensche Conferentie had, in het tractaat der XVIII artikelen, de voorwaarden vastgesteld van de scheiding van Holland en België; die voorwaarden waren zeer in het voordeel van België, zeer in het nadeel van Holland; België, hoe schijnbaar wederstrevend, had dat tractaat der XVIII artikelen dan ook aangenomen, Koning Willem I niet; de Koning had de wapens opgevat, en de overwinning had die wapens bekroond.

Ja, toen de uitkomst zóó was, begon de Conferentie de zaak anders in te zien en te begrijpen, dat Koning Willem I dan toch eigenlijk gelijk had en België ongelijk en dat dus voor de scheiding van Holland en België andere voorwaarden moesten worden vastgesteld. Er werd een nieuw tractaat

ontworpen, — het tractaat der XXIV artikelen — waarbij Holland veel meer werd bevoordeeld, België veel meer benadeeld dan bij het vroegere tractaat; die nieuwe voorwaarden van scheiding werden aan beide partijen aangeboden als eene onherroepelijke beslissing van de vijf groote mogendheden. — Karakterloos, in hooge mate, is die Londensche Conferentie geweest.

België had, met veel moeite, met veel wederstreving, het tractaat van de XVIII artikelen aangenomen; het had veel minder bezwaren in, om het tractaat van de XXIV artikelen te doen aannemen, dat voor België zooveel ongunstiger was dan het eerste; vanwaar die verandering van inzichten bij de beide handelingen? Vanwaar die verandering: eenvoudig daarvan, dat, tusschen die beide handelingen, die veldtocht van Augustus 1831 had plaats gehad. Lebeau erkent dit zonder omwegen, wanneer hij in zijne *Souvenirs personnels*, bl. 156—157, over de gebeurtenissen spreekt, die dadelijk volgden op den tiendaagschen veldtocht:

«Men weet, dat weinig tijds daarna de vijf groote mogendheden, die de Conferentie uitmaakten, de grondslagen vaststelden van een tractaat tusschen België en Holland, met het besluit, om, zoo noodig, de beide partijen te noodzaken, om het aan te nemen. Ons land, ontmoedigd door de jammerlijke uitkomst van den veldtocht van 1831, nam de grondslagen van de Conferentie aan, hoe bezwarend die ook

mochten voorkomen, vooral wat aangaat de regeling van het grondgebied; en hoezeer die aanmerkelijk afweken van de voorwaarden der XVIII artikelen, door dezelfde mogendheden aangeboden en in Juni 1831 door het Congres aangenomen», (denkelijk bij vergissing zegt Lebeau hier: *Juni*; het moet zijn: *Juli*).

«De XVIII artikelen, veranderd in vier-en-twintig nieuwe beschikkingen, werden het verdrag van den 15^{den} November 1831, bekend onder den naam van het tractaat der XXIV artikelen; België's onafhankelijkheid en zijne nieuwe Dynastie werden, in dat laatste tractaat, uitdrukkelijk erkend door de vijf groote mogendheden».

Verder zegt Lebeau nog:

«De XVIII artikelen waren de vrucht van de tijdens mijn Ministerie zoo uitmuntend geleide diplomatie van de heeren Devaux en Nothomb, krachtig bijgestaan door Prins Leopold. Die artikelen rechtvaardigden de woorden, door mij in het Congres gesproken: »De staatsschuld zullen wij *niet* hebben; wel Luxemburg». Maar op het slagveld te Leuven zijn die XVIII artikelen te niet gegaan».

Ook Armand Freson zegt: «De XXIV artikelen, — de Conferentie in een van hare protocollen erkent dit stilzwijgend, — waren het gevolg van onze nederlaag. Zooals het altijd gaat: het *væ victis* werd op ons toegepast».

Maar België bleef bewaard voor de XXIV artikelen: Koning Willem I weigerde de aanneming van dat tractaat. Die weigering had ten gevolge, dat eerst in 1839 de scheiding tusschen Holland en België tot stand kwam; acht jaar lang bleef de Koning in zijne weigering volharden. Dat *stelsel der volharding* is eene ramp geweest voor Noord-Nederland — zoo word thans algemeen geoordeeld; toch kan er wel iets worden gezegd ten voordeele van dat stelsel.

De aanmerking moge voorafgaan, dat die volharding — zij kan goed of kwaad zijn geweest — geheel en al gesteld moet worden op rekening van den Koning, niet van zijne ministers. Die aanmerking is noodig, omdat, zich houdende aan de constitutioneele fictie van een onverantwoordelijk Koning en verantwoordelijke ministers, indertijd in een der oppositiebladen die ministers deswege zijn aangevallen door een zeer geestig schrijver, die in later jaren wel eens kan hebben ondervonden, dat *regeeren* minder gemakkelijk is dan *critiseeren*; die schrijver bestempelde de toenmalige ministers als *hertog der volharding*, *graaf van het behoud*, of met soortgelijke bijnamen. Ten onrechte: Koning Willem I is nooit een constitutioneel Koning geweest; zijne ministers zijn niet anders geweest dan de uitvoerders van zijne bevelen; zij zijn niet geweest zijne raadgevers; zij hebben geen beduidenden invloed gehad op den gang der regeering.

Dat het stelsel der volharding, tot in 1839 volgehouden,

eene materiele ramp is geweest voor Noord-Nederland, kan moeielijk worden betwist. Door den tiendaagschen veldtocht had men, nog in 1831, tot eene scheiding met België kunnen komen op voor ons gunstige voorwaarden; nu is die scheiding eerst in 1839 tot stand gekomen op voorwaarden, die veel minder gunstig zijn geweest; acht jaar lang heeft men zich dus de bezwaren en geldelijke uitgaven getroost van een gewapenden toestand; en men heeft daardoor eene uitkomst verkregen, nadeeliger dan de uitkomst, waartoe men had kunnen geraken acht jaar vroeger.

Wil men de handeling van eene regeering alleen naar de uitkomst schatten, dan spreekt het vanzelf, dat men die volharding van Koning Willem I van 1831 tot 1839 veroordeelen moet; — maar niemand zal het betwisten, dat de uitkomst niet de eenige maatstaf mag zijn, om over die handeling te oordeelen. Men moet ook de vragen stellen: hoe stond het met de quaestie van het recht? en wat was de gezindheid van het Hollandsche volk zelf — dat dan toch ook eenig belang had bij de zaak?

Koning Willem I, toen hij het tractaat van de XXIV artikelen weigerde aan te nemen, was volkomen in zijn recht: hij wilde zich door de Londensche Conferentie geen tractaat laten opdringen, niet gebiedend laten voorschrijven, wat hij doen moest; hij had, ja, die conferentie ingeroepen, om hem bij te staan in het dempen van de Belgische onlusten,

maar geenszins aan die vergadering de bevoegdheid gegeven, om als meester te spreken in de aangelegenheid van zijn land; hij kon het niet dulden, dat hem zóó de wet werd voorgeschreven; dat kwetste zijne eer als Koning; hij was even onafhankelijk vorst als die machtige Europeesche vorsten, die zich thans gedroegen, alsof hij hun mindere, hun ondergeschikte was; — hij weigerde dus de toetreding tot de voorgestelde voorwaarden van de scheiding tusschen Holland en België; — en in die weigering was, zeer zeker, grootheid gelegen en een gevoel van eigenwaarde, waarvoor men eerbied moet hebben.

Maar ook het Hollandsche volk deelde — ten minste in de eerste jaren — geheel en al die denkwijze van den Koning; het was verontwaardigd over de aanmatiging der vreemde mogendheden, die hare beslissing als oppersten wil uitspreken, die onrecht pleegden, die met krenkende minachting jegens Holland en zijn Koning te werk gingen; het wilde zich niet onderwerpen aan die beslissing, het wilde die krenking niet verduren; veel liever dan lijdelijk te berusten in het onrecht, wilde het zich scharen om het Oranjevaandel, het hoofd bieden aan het vreemde geweld en mét zijn Koning den glorievollen kamp aanvangen voor Neerland's rechten en eer. — Dat zóó de algemeene denkwijze toen was in Holland, dat de Koning toen dus kon bouwen op den steun van geheel zijn volk, weet ieder onzer, die

in dien tijd heeft geleefd; men zou gezegd hebben, dat de koele, bedachtzame Hollander toen bezielde werd door den geest, die den Franschen ridder in Schiller's drama doet zeggen :

«Nichtswürdig ist die Nation, die nicht ihr alles
mit Freude setzt an ihre Ehre!»

Die weigering van Koning Willem I, om de XXIV artiaan te nemen, vond de Londensche Conferentie niets aangenaam; zij had zoo wel gehoopt, nu aan de zaak een einde te hebben gemaakt; men kon de verhouding tusschen Holland en België toch niet laten, zooals die was, en alles lijdelijk blijven aanzien; de waarschijnlijkheid was er voor, dat dan die beide deelen van het vroegere Koninkrijk weer aan het oorlogen zouden gaan, en zelfs was het verre van onwaarschijnlijk, dat dan de vijandelijkheden meer uitbreiding zouden verkrijgen en leiden tot een Europeeschen oorlog, — en dát moest volstrekt worden voorkomen.

Maar hoe? Wat moet er nu worden gedaan, om tot een vergelijk te komen, tot eene beslechting der geschillen? nieuwe voorwaarden van scheiding ontwerpen? — Maar dat gaat toch ook niet: de Londensche Conferentie is al zoo dikwijls van meening veranderd, zij heeft al zoo dikwijls daardoor den algemeenen spotlust opgewekt, dat zij, nog eens hare opinie opgevende, totaal in diskrediet zal geraken. Neen,

daar moet een einde aan komen; wij moeten nu eens toonen, dat onze besluiten vaststaan en wij niet meer daarvan afwijken; België heeft het tractaat aangenomen; wij zullen Holland dwingen, dat ook te doen.

Alweer de vraag: maar hoe? Ja, dat kostte weer veel tijds en veel hoofdbrekens en veel pratens, eer men het daarover eens was. Eindelijk, in het laatst van 1832, kwam de Conferentie tot het besluit, dat Frankrijk en Engeland belast zouden worden met de aanwending van de dwangmaatregelen tegen Holland; een embargo zou gelegd worden op onze koopvaarders; eene Engelsche oorlogsvloot zou op onze kusten komen — om wát te doen, is nooit heel duidelijk geworden; en een Fransch leger zou de Citadel van Antwerpen belegeren en innemen — misschien ook de forten Lillo en Liefkenshoek; — dat laatste schijnt echter niet zoo vast bepaald te zijn geweest; iets mocht dan toch ook wel aan de *omstandigheden* worden overgelaten — dat fraaie woord, dat zoo vaak wordt gebruikt, als men niet weet, wat men eigenlijk wil.

Wat moest nu Holland, wat zijn Koning doen, nu de oorlogsstorm, niet meer in een wijd verschiet maar in dreigende nabijheid, kwam opzetten?

Het antwoord op die vraag zou niet twijfelachtig zijn geweest,

hadden leger en vloot het moeten geven; vooral niet, als men die vraag had gericht tot het jongere gedeelte, tot hen, die in den gelukkigen leeftijd verkeerden, waarin men gewoon is meer te gevoelen dan te denken; dan zou het antwoord geluid hebben: niet toegeven aan de onrechtvaardige eischen; oorlog; verdediging tot het uiterste; de Citadel van Antwerpen aan den vijand hardnekkig betwisten; den strijd voeren op de bressen, zooals onze voorvaders bij den tachtigjarigen oorlog onze steden hebben verdedigd; het leger uit Noord-Brabant oprukken tot ontzetting van de Citadel, en zich meten met het Fransche leger; doen, in één woord, wat Willem III deed in 1672, toen wij ook werden aangevallen door Frankrijk en Engeland en ons leger oneindig minder dan thans op dien aanval was voorbereid.

Zóó dachten in 1832 leger en vloot en ook velen, die *niet* de wapens droegen; zóó dacht, denkkelijk, ook het legerhoofd, de Prins van Oranje, die, door de bevelen der regeering gedwongen om in Noord-Brabant te blijven, zijn diep leedwezen erover betuigde, dat hij de Citadel van Antwerpen niet ter hulp kon komen; *j'en suis plus que triste* waren de woorden, waarmede hij dat leedwezen uitte. Die woorden komen voor in een merkwaardigen brief van den 14^{den} December 1832 aan den Generaal Chassé; die brief, eigenhandig door den Prins geschreven, op vrij slecht papier, is in de Fransche taal; maar de gevoelens, daarin uitgedrukt, zijn

geheel Hollandsch, in de beste beteekenis van dat woord ; zij kenmerken 's Prinsen heldengeest. De lezer oordeele :

»Confidentiel, Tilburg, ce 14 Décembre 1832.

Mon cher Général !

Je ne puis me refuser le plaisir de vous tracer ce peu de mots pour vous informer que vos rapports jusqu'au 12 du mois à 6 heures du soir, me sont très bien parvenus hier, et je les ai lus avec le plus vif intérêt et une *véritable admiration*. Votre défense me paraît parfaitement dirigée et le courage et l'intrépidité de la garnison, au milieu de tout ce qu'elle doit endurer, mérite les plus grands éloges ; l'ennemi même ne peut se refuser de rendre justice à la résistance opiniâtre qu'il rencontre et dont sa perte fait preuve. La défense de la Citadelle d'Anvers fournira une belle page dans l'histoire militaire de notre patrie, et un bel exemple à citer à notre armée, quand mon tour viendra d'être attaqué par les forces qui vous entourent. Car je me considère aussi, étant sur la défensive, comme commandant d'une grande forteresse, dont nos rivières sont les fossés, nos places fortes les ouvrages avancés. Vous savez que dans une position pareille l'on ne peut pas sans grand danger pour le place, risquer des sorties nombreuses en hommes et s'éloigner trop du corps de la place, surtout quand les assiégeants sont fort supérieurs en nombre à la

garnison et qu'il y a un corps d'observation prêt à les soutenir. C'est là malheureusement la raison qui me paralyse ici et m'empêche de voler au secours des braves qui combattent sous vos ordres avec un courage héroïque ; j'en suis *plus que triste* ; mais vous êtes trop bon général pour ne pas apprécier ma position et ce que la prudence me prescrit impérieusement. Votre brave troupe aura rendu le grand service à l'armée, de prouver aux Français, que nos soldats ne sont point intimidés par le nombre, et qu'en se fiant à la protection divine, l'ancienne gloire Française ne les éblouit pas.

Votre bien dévoué,

Guillaume,
Prince d'Orange.

P. S. Veuillez communiquer ces lignes à votre conseil de défense. Mes trois fils portent cette lettre jusqu'à Bath.»

Maar de Koning zelf, hoe oordeelde hij over den toestand, waarin men verkeerde, over de maatregelen, door dien toestand gevorderd?

De Koning, meer bezadigd, meer verstandig dan het jeugdige, in geestdrift ontvlamde deel des volks, begreep dat men de zaken niet tot het uiterste moest drijven, dat men Frankrijk en Engeland niet moest uittarten, om zich met hunne geheele wapenmacht op Noord-Nederland te werpen en daardoor den oorlog in den grootsten omvang uit te

lokken; want zulk een oorlog kon grootsch en roemvol zijn voor ons, maar zij kon ook ten ondergang voeren; en, *zulk* een oorlog was niet volstrekt noodig. Ook onze voorvaderen, in 1672, hadden den vrede wel willen koopen ten koste van eenige opofferingen; zij kozen den oorlog, alleen omdat de vijand vredes-voorwaarden stelde, die geheel onaannemelijk waren.

Maar, moest er dan *niets* worden gedaan; moest men onverwijld zwichten voor de bedreigingen van de vijandelijke wapenmacht; moest men, zonder slag of stoot, de Citadel van Antwerpen overgeven op de eerste opeischung van een Fransch legerhoofd?

Neen, dat ook niet; want dat zou krenkend zijn geweest voor onze krijgseer, voor onzen volksroem; dat zou in hooge mate in Holland afkeuring hebben gevonden, de algemeene verontwaardiging hebben opgewekt; dat zou eene smet hebben geworpen op den naam van den Koning zelf; een Regent, toch, heeft tot eersten plicht jegens zijn volk niet alleen de stoffelijke belangen te behartigen; maar ook daarvoor te waken, dat de volkseer ongedeerd blijft.

Koning Willem I besloot den middenweg in te slaan — hier, in dit geval, de beste, de verstandigste partij; al is het, dat de tijdgenooten des Konings dat niet altijd hebben ingezien, de nakomelingschap komt, na rijpe overweging, tot het besluit, dat de Koning toen goed heeft gehandeld

en dat ook hier een *middenman* niet altijd de onberaden veroordeeling verdient, door De Génestet uitgesproken. Koning Willem I schreef de verdediging voor van de Citadel van Antwerpen tegen het Fransche leger — daarmee zou aan de wapeneer worden voldaan; maar de Koning wilde niet, dat die verdediging tot het uiterste zou worden voortgezet en daaraan te groote offers zouden worden gebracht; als aan eer en plicht voldaan was, dan moest de verdediging ophouden. De Koning streefde ernaar, om — wèl een ernstigen strijd te voeren tegen het vreemde wapengeweld, — maar dien strijd zooveel mogelijk plaatselijk te doen blijven en te verhinderen, dat die eene uitbreiding bekwam, die verderfelijk voor ons kon worden.

Den 15^{den} November 1832 zendt de Directeur-Generaal van Oorlog, De Eerens, namens den Koning aan den Generaal Chassé de voorschriften voor de verdediging van de Antwerpsche Citadel; die voorschriften zijn vervat in een brief, die op zeer waardigen toon is geschreven en aldus eindigt:

«Met een onbegrensd vertrouwen wordt dan ook verder alles, wat tot de krachtdadige verdediging van den u toevertrouwd post kan strekken, door Zijne Majesteit geheel en al aan Uwe Excellentie overgelaten, en reeds vooraf ten volle goedgekeurd; waarvan ik de eer heb Uwer Excellentie hiermede de plechtigste verzekering te geven.

Alleen vind ik mij nog verplicht, ten einde geheel en

al aan den voor mij zoo vereeerenden last te voldoen, Uwe Excellentie ten slotte bekend te maken met de vaderlijke bezorgdheid des Konings voor den persoon van zijnen hooggeschatten Generaal en voor het dappere garnizoen der Citadel, op welke thans aller oogen zijn gevestigd; de Koning vreest, dat het aan hoogst denzelven zoo welbekend manmoedig karakter van Uwe Excellentie u in die verdediging soms buiten het geval van volstreckte noodzakelijkheid nog verder zou kunnen leiden dan de bepalingen der instructie voor de plaatselijke commandanten, in 1815 vastgesteld, medebrengen. Hij wil geene roekelooze opoffering van zoovele braven en verlangt, dat wanneer aan eer en plicht voldaan en door hun gedrag aan Oud-Nederland de duurzame achting van Europa zal verzekerd wezen, uw hooggeschat leven en, kan het zijn, dat van velen uwer dappere lotgenooten, voor hem en voor het dankbare vaderland behouden blijven.

Dat God de pogingen van Uwe Excellentie met den besten uitslag kroone, is ook mijn vurigste wensch.

De verdediger van de Citadel van Antwerpen wist twee zaken met zekerheid: ten eerste, dat zijne vesting bij een beleg geen ontzet had te wachten; en ten tweede, dat hij de verdediging van zijne vesting niet tot het uiterste mocht voortzetten, maar daarmede moest ophouden, wanneer «aan eer en plicht was voldaan»; — dat laatste is nu wel eene

rekbare uitdrukking; maar wie het beleg van de Antwerpsche Citadel in 1832 bestudeert, zal tot de overtuiging komen, dat bij de overgave op den 23sten December de verdediger zeer zeker voldaan had aan eer en plicht en dat toen de verdediging van die sterkte voor ons een grootsch en glorievol wapenfeit is geweest, waarop wij met reden roem dragen.

Natuurlijk is het hier de plaats niet, om eene geschiedenis te geven van het beleg der Citadel en over hare verdediging verder uit te weiden; — alleen dit nog:

De roem van die verdediging is, zooals gewoonlijk, toegekend aan den bevelhebber, den Generaal Chassé, — en niet geheel ten onrechte; want die dappere krijgsman is daar geweest, mét zijn naam, mét zijne glorievolle herinneringen aan Waterloo en aan de vroegere krijgsv verrichtingen in het Spaansche schiereiland; hij is daar geweest; hij heeft daar evenals anderen den gevaren het hoofd geboden en, lieten zijn leeftijd en zijne gezondheid hem niet toe, meer te doen, het is al veel, dat men op hem de woorden van Vondel kan toepassen, waar hij spreekt van de mannen, die wel den lust maar niet meer de kracht tot den strijd bezitten:

«Zij vechten met hun hart, nu handen niet en mogen».

Maar als men Chassé die rechtmatige hulde heeft gebracht, dan dient men, billijkheidshalve, er toch bij te voegen, dat

de wezenlijke verdediger is geweest de bevelhebber der artillerie, de Majoor Seelig. Bij een beleg speelt de artillerie altijd de voornaamste rol, en hier, bij de verdediging van de Citadel, heeft de Hollandsche artillerie een zoo schitterenden moed betoond, dat die zelfs de hulde van den vijand heeft verworven; en dien heldengeest had men hier te danken aan de meesterlijke wijze, waarop Seelig de handelingen der zijnen wist te leiden; wat Tottleben later geweest is voor de Russen te Sebastopol, dat is Seelig geweest te Antwerpen.

Koopman, de onverschrokken bevelhebber van een twaalfstal kanonneerbooten, die aan de verdediging van de Citadel deelnamen, weigerde bij de capitulatie die vaartuigen over te geven, maar liet ze zinken of verbranden; die weigering, mogelijk niet geheel regelmatig, was evenwel heldhaftig; en het moet een treffend schouwspel zijn geweest, toen de wapenbroeders van Van Speyk bij het vernielen van hunne oorlogsbodems met ontblooten hoofde het «Wien Neerland's bloed» aanhieven en zóó getuigenis gaven van hunne trouw aan de zaak des vaderlands.

In één woord, daar is grootheid geweest in die verdediging van de Citadel; vooral kan men geen lof te veel toezwaaien aan de verhevene lijdzaamheid, waarmede eenige duizenden soldaten, op kleine ruimte opeengehoopt, daar wekenlang een vernielend bombardement hebben doorstaan, dat alles

verwoestte, weinig veilige rust toeliet, en zelfs de verblijven der zieken en gewonden met geheele instorting bedreigde. Overweeg dat, volk van Nederland! en kom dan niet aan met die dwaze bewering, dat wij geen militaire natie zijn, dat wij de wapens niet weten te voeren voor het vaderland!

De Citadel van Antwerpen viel met het einde van 1832; de forten Lillo en Liefkenshoek niet. De Maarschalk Gérard, het Fransche legerhoofd, had den vrijen aftocht van de bezetting der Citadel naar Holland verbonden aan de voorwaarde der ontruiming van Lillo en Liefkenshoek; Koning Willem I weigerde die ontruiming, en dientengevolge vertrok de bezetting der Citadel in krijgsgevangenschap naar Frankrijk; zij bleef daar maar weinig maanden en keerde toen naar het vaderland terug, in Frankrijk met achting bejegend, bij ons met feestgejubel ontvangen; rechtmatige, wel verdiende hulde aan dapperheid en krijgsdeugd.

Zoo eindigde die korte tijd van vijandschap tusschen Noord-Nederland en de Londensche Conferentie; vijandschap; — oorlog kan men het haast niet noemen; maar men schoot elkander toch dood. De uitkomst voor de Conferentie was niet bijster groot en bestond hoofdzakelijk hierin, dat de stad Antwerpen nu ontheven was van de vrees voor een bombardement; eene uitkomst, zeer groot voor de stad zelve, maar weinig of niets bijdragende tot de beslechting van het geschil tusschen Holland en België. Koning Willem

I bleef volharden in zijne weigering, om de XXIV artikelen aan te nemen; en de Londensche Conferentie meende nu verder geene moeite daartoe te moeten doen, maar alles nu blauwblauw te laten.

Het is reeds gezegd, dat het zeer zeker in het stoffelijk voordeel van Noord-Nederland zou zijn geweest, indien Koning Willem I nog in 1831 na den tieudaagschen veldtocht het tractaat der XXIV artikelen had aangenomen; maar dat de niet-aanneming toch steunde op 'sKonings recht en op de volkomene instemming met den geest van zijn volk. Een enkel voorbeeld van die instemming.

Vreede — de latere Utrechtsche Hoogleeraar — weigerde in dien tijd aan een feestmaal te Gorkum, om mee te doen in het drinken van 'sKonings gezondheid; Vreede is altijd wel wat zonderling geweest, niet altijd verstandig in zijne openbare handelingen; maar tevens van top tot teen een eerlijk, rechtschapen karakter, een man van overtuiging; en die overtuiging bracht toen mee, dat hij de regeerings-handelingen van den Koning niet kon goedkeuren; hij kwam daar openlijk voor uit, maar haalde zich door die openhartigheid de grootste onaangenaamheden op den hals, daar het algemeen toen niets kwaads wilde hooren van Willem I en in de minste afkeuring van eene regeeringsdaad van

dien Koning haast eene soort van landverraad zag, een heulen met onze vijanden.

Later is het blaadje geheel omgekeerd; maar toen was het zóó; het was de denkwijze van het geheele Hollandsche volk; — natuurlijk moet men die uitdrukking «het *geheele* volk» in een verstandigen zin opvatten; er zijn altijd uitzonderingen; maar zelfs die enkele ~~mensen~~ menschen, die anders dachten dan het algemeen, ontveinsden hunne gevoelens: toen in Januari 1831 te Oldenzaal het verzet tegen de volkswapening tijdig en krachtig was onderdrukt, betuigde zelfs een der vermoedelijke aanstokers van dat verzet, op luidruchtige wijze en in gezwollen taal, zijne aanhankelijkheid aan den Koning en aan het Koninklijke huis: «Snijd mijn hart open, gij zult daar binnen de Oranjekleur zien.»

Volk en Koning waren volkomen eensgezind ten aanzien van het stelsel der volharding, ten minste in de eerste jaren van dat stelsel; die eerste jaren mag men dus den Koning volstrekt niet toerekenen als eene verkeerde handeling; integendeel, dat onverwikt handhaven van onze rechten tegen den wil van geheel Europa was eene lofwaardige, roemvolle handeling, van vastberadenheid getuigende; die handeling heeft den naam van Holland en van den Koning met luister omgeven en indruk op de wereld gemaakt. De jaren 1831 en 1832 zijn niet van de minst schitterende in onze geschiedenis.

Maar wat dit stelsel van volharding bedorven heeft en het te recht heeft doen veroordeelen, dat is, dat het te lang werd volgehouden en dat de natie en de Koning, bij het aankleven van dat stelsel, zeer uiteenlopende inzichten hadden.

Het was het Hollandsche volk niet te doen om eene hereeniging van Holland en België; integendeel, van zulk eene hereeniging was de groote meerderheid in Holland ten eenen male afkeerig; en het was niet, om zulk eene hereeniging te verkrijgen, dat de Hollander het tractaat der XXIV artikelen met verontwaardiging verwierp; — neen, hij verwierp dat verdrag, omdat hij het als een hoon beschouwde, hem en zijn Koning aangedaan; omdat hij het niet kon dulden, dat vreemden met krenkende laatspreekendheid beschikten over zijne rechten en belangen; — hier kwam de volkstrots in het spel en het rechtmatig ijveren voor de vrijheid en onafhankelijkheid van zijn land.

Ook Koning Willem I had gevoel van volkstrots; ook hij ijverde voor 's lands onafhankelijkheid; meer dan eens heeft hij in zijne regeering eervolle bewijzen gegeven, hoe levendig die gevoelens in hem waren; ook daarom was hij tegen het tractaat der XXIV artikelen; maar zijn weerzin tegen dat verdrag ontsproot niet alleen daaruit; dat was niet de eenige reden, niet de voornaamste reden van dien weerzin; de voorname reden hierbij was zijn wensch, om

België weer te winnen en het Koninkrijk der Nederlanden te herstellen.

Dus bij dat volharden waren Koning en volk eensgezind; — maar niet bij de inzichten, waarom men volhardde; de Koning bedoelde daarmede iets anders, dan het volk bedoelde; en de Koning moest zijne ware bedoeling ontveinzen, omdat hij de zekerheid had, dat, kwamen die gevoelens ter kennis van het Hollandsche volk, hij niet meer door dat volk zou worden bijgestaan in zijn verzet tegen de Londensche Conferentie.

Koning Willem I heeft, tot aan het einde zijner regeering, ernaar gestreefd, om te herstellen, wat in 1830 was afgebroken: een Vereenigd Rijk der Nederlanden; — dat streven is ijdel gebleven — is dat iets goeds geweest of iets kwaads? wie zal het zeggen. Had de Koning recht bij dat streven? — Ja; want in 1815 was hem de taak opgedragen, om van dit nieuwe Koninkrijk een voormuur te maken voor Europa tegen de veroveringszucht van Frankrijk; hij was dus aan Europa verantwoording schuldig voor het goed volbrengen van die taak. De Koning schijnt zich geveild te hebben met de hoop, dat met tijd en geduld de zaak wel weer terecht zou komen; dat de meeningen van de menschen onderhevig zijn aan wisseling; en dat het niet tot de onwaarschijnlijke zaken behoorde, dat een plotselinge ommekeer hem weer als Koning te Brussel zou zien optreden. —

Voor wie de geschiedenis van den nieuweren tijd heeft gadegeslagen, zullen die verwachtingen van Willem I niet zoo geheel hersenschimmig voorkomen.

Maar ook hier blijkt weer, hoe waar het is, wat Thiers zegt aan het slot van zijn *Waterloo*: «Le succès est un Dieu de fer que les hommes adorent.” De menschen oordeelen veelal naar de uitkomst; had de uitkomst beantwoord aan de verwachtingen van Koning Willem I, hoe geheel anders zou het oordeel zijn geweest over zijn stelsel der volharding: «Wat eene grootheid van karakter» — zou het dan geheeten hebben — «wat een moedig volhouden van den kamp voor eene goede zaak! terwijl nergens een straal van hoop schijnt te lichten, en alles schijnt te nopen tot berusting en onderwerping, blijft hij onversaagd het hoofd omhoog houden en eene betere toekomst afwachten; hij is eene rots geweest, die onbezweken den golfslag der omwentelingen heeft weerstaan; hij is een toonbeeld geweest van wat een waar Koning moet zijn.»

Die lofrede zou Willem I ten deel zijn gevallen, had hij gezegevierd; men had wellicht voorbijgezien het verkeerde, dat erin is gelegen, om een trouw volk te misleiden en zijne hulpmiddelen aan te wenden tot het bereiken van een doel, dat het niet beoogde.

Van jaar tot jaar werd de toestand voor Noord-Nederland drukkender; en van jaar tot jaar verminderde dan ook de

geneigdheid, om den Koning langer te volgen op een weg, die tot geheele uitputting scheen te moeten leiden. Wie zag eene goede uitkomst in het verschiet? België, door een verstandig Koning goed bestuurd, verheugde zich in goede, vrije instellingen, in de uitbreiding van welvaart, in den krachtigen vooruitgang van handel en nijverheid. België kon de aanneming van het tractaat der XXIV artikelen geduldig afwachten; zélf had het daarbij geene haast; want zoolang de scheiding met Holland niet was tot stand gekomen, betaalde België geen cent voor de renten van de gemeenschappelijke Staatsschuld en behield het intusschen het grondgebied, dat het anders zou moeten afstaan. Voor een aanval van Hollandsche zijde, zooals in Augustus 1831, behoefde men minder beducht te zijn; want behalve dat men voortdurend kon rekenen op den steun van Frankrijk en van Engeland, was België ook veel krachtiger geworden; daar waren vastheid en samenhang, orde en eenheid in het land; het volk hechtte zich al meer en meer aan den nieuwen Koning en zag, met reden, in den toenemenden bloei des lands een betrouwbaren waarborg voor de bestendigheid van Leopold's regeering; het Belgische leger was aanzienlijk versterkt en verbeterd, zoodat de kansen op de overwinning voor Holland veel minder waren dan in 1831. In één woord, België kon toen rustig en met goed vertrouwen de toekomst te gemoet gaan. — Met Holland was het geheel anders gesteld.

Kinker heeft, indertijd, een soort van tooneelstuk vervaardigd, eene *persiflage* van de jammerlijke tooneelpoëzie van vroegere dagen; dat stuk van Kinker is zóó verward en onsamenhangend — met opzet —; men weet niet, waar het heen wil; en men begrijpt niet, hoe het eindigen moet; zoodat dan ook een der vertooners de vraag doet:

»Maar, zeg eens — nu in ernst — hoe komt dit stuk nog uit?»

Al meer en meer in dit tijdperk der volharding kon menig Hollander dezelfde vraag doen: «Hoe komt dit stuk nog uit?» dat wil zeggen: hoe komt er een einde aan dien benauwden toestand, waarin wij verkeerden; hoe komen wij tot eene goede schikking met België? — België streeft ons vór vooruit; het ontwikkelt zich, het bloeit; — wij kwijnen en staan stil; wij putten ons uit, om een toestand te bestendigen, die een tusschending is van vrede en oorlog, een toestand, waarvan niemand kan zeggen, dat daaruit iets goeds kan ontstaan. Wij doen dit, omdat wij een onbepaald vertrouwen stellen in het regeeringsbeleid van den Koning; maar is dat onbepaald vertrouwen zoo geheel te billijken? Kan Willem I ons niet op een dwaalspoor leiden?

Met ieder jaar, dat het stelsel der volharding langer duurde, werden die vragen meer en meer algemeen gedaan en meer meer ongunstig beantwoord. Men begon argwaan op te vatten tegen de Regeering; de meening won veld, dat het den

Koning minder te doen was, bij dien onwil tot eene schikking met België, om Holland's welzijn te behartigen, dan wel om zijne verlorene heerschappij over België te herwinnen; men begon te gelooven, dat Willem I 's lands gelden gebruikte, om in België zijne aanhangers te bezoldigen; — jammerlijk besteed geld — tusschen beide gezegd; want met geld kan men wel enkele menschen winnen, maar geheel een volk koopt men niet om. — Men naderde in Holland den tijd, waarop in de volksvertegenwoordiging gesproken werd van «eene berooide en beroofde schatkist» en die harde woorden geene voldoende bestrijding vonden; met kommer zag men reeds telkens nieuwe leeningen sluiten, om in de groote staatsuitgaven te voorzien; — en dat in weerwil van de geldelijke voordeelen, die Java toen begon op te leveren door het *Cultuurstelsel*, die schepping van twee uitstekende mannen — Van den Bosch en J. C. Baud —, die aanvankelijk heilrijke vruchten heeft opgeleverd, al is het, dat zij thans op goede gronden wordt veroordeeld.

Maar waren er dan geene mannen, die als tolken van het algemeen konden optreden, om bij den Koning het klimmende wantrouwen en het misnoegen des volks kenbaar te maken? — die waren er, maar weinig in getal; en hun optreden als oppositie was het volbrengen van eene moeilijke en ondankbare taak. Van Dam van Isselt, Schimmelpenninck van der Oije, Van Nes en andere onafhankelijke mannen,

wanneer zij onbewimpeld het verkeerde aanwezen van het regeeringsbeleid, waren zeker van daardoor de zeer duidelijke uiting van 'sKonings ongunst en misnoegen te ondervinden; en zij waren niet zeker van den bijval en steun van het volk, welks rechten en belangen zij behartigden: men was zoo gewoon, om blindelings te vertrouwen op Koning Willem I; men schrikte er zoo tegen, om hem in zijn bestuur te dwarsboomen en te bestrijden. Opposant te zijn, was toen veel moeilijker, en dus veel verdienstelijker, dan in onze dagen.

Maar jaar op jaar verliep, zonder dat er iets gebeurde, wat Willem I gerechtigde, om te gelooven aan de verwezenlijking van wat hij zoolang had gehoopt; geen schijn of schaduw van eene tegenomwenteling in België, geene verandering in de staatkunde van Engeland; geen ommekeer van zaken in Frankrijk, en het stamhuis van Orleans bleef nog altijd heerschende, in spijt der machteloze woelingen van den oudsten tak der Bourbons; bij de Noordsche mogendheden niet de minste neiging, om de wapens op te vatten voor Koning Willem I, — al is het, dat in den vreemde aanhangers van het absolutisme toen dien Koning de beleediging aandeden van in hem een kampvechter te zien voor hunne beginselen. Nergens gebeurde er iets, dat door ons begroet kon worden met een vreugdevol «het daghet uit «het Oosten»; Noord-Nederland bleef alleen, zonder hulp, ge-

drukt door geldelijke bezwaren; een last torsende, die met ieder jaar zwaarder werd en waaronder het weldra zou moeten bezwijken.

Het Hollandsche volk is geduldig, en slaat niet spoedig over tot verzet en wederstreving; maar er is een einde aan alles, en dus ook aan het geduld van het Hollandsche volk. Het vertrouwen op de wijsheid van 's Konings regeering werd aan het wankelen gebracht; de gehechtheid aan den Koning begon te verdwijnen; het gemor over zijn verkeerd staatsbeleid werd al luider en luider. De oppositie zou spoedig op beslissende wijze tegen den Koning optreden, bleef hij voortgaan op den jarenlang betreden weg; en eindelijk zag Willem I in, dat het onmogelijk was, nog langer het stelsel der volharding te blijven aankleven, dat eene schikking met België onvermijdelijk was geworden. In 1839, acht jaar na de aangeboden XXIV artikelen, worden de voorwaarden van de scheiding opnieuw vastgesteld en nu aangenomen door de beide deelen van het vroegere Koninkrijk der Nederlanden; die voorwaarden waren ongunstiger, dan wat wij verkregen zouden hebben door het dadelijk aannemen van het tractaat der XXIV artikelen.

Nóg had het aanvankelijk den schijn, alsof nu België op zijne beurt zou weigeren, om de voorwaarden van de scheiding aan te nemen. In België werd de openbare meening ertoe gebracht, om zich nu te verzetten tegen de be-

slissing van de Londensche Conferentie ten aanzien van de scheiding; de Provinciale Staten van Limburg en Luxemburg zonden adressen aan de Kamer der Vertegenwoordigers tegen die beslissing; zonder wettige machtiging vertrokken leden van de Kamer naar Parijs, om op de Fransche Regeering te werken; het Belgisch ministerie zelf liet zich door die volksbeweging meesleepen en sloot zich daarbij aan; Koning Leopold richtte tot zijne onderdanen de oorlogszuchtige woorden: moed en volharding (*courage et persévérance*); het leger werd op voet van oorlog gebracht en onder het bevel gesteld van Skrzynecki, een Poolsch Generaal, die zich gunstig had onderscheiden bij den opstand tegen Rusland. — Dit alles was echter weinig ernstig, niet meer dan een stroo-vuur; de opgewekte volksgeest kwam spoedig weer tot kalmte; er brak geen oorlog uit; en ook België nam de voorwaarden van de scheiding aan. Koning Leopold heeft bij die kortstondige beweging in België denkelijk gehandeld als de ruiter, die zijn hollend ros aanvankelijk den teugel viert, om het later met minder moeite tot staan te brengen.

Het aannemen van de scheiding met België in 1839 kan men beschouwen als de laatste groote regeeringsdaad van Koning Willem I; van toen af was de kracht van zijn bestuur gebroken. De verwarring in de geldmiddelen des lands

maakte eene openbaarheid noodig, die onvermijdelijk scherpe critiek en strenge afkeuring moest uitlokken: «Gij hebt óns geld gebruikt, om in België úwe aanhangers te betalen; gij hebt dat in 't geheim gedaan, en zonder machtiging; 'slands belangen hebt gij slecht behartigd». Al was het onder de hoffelijkste vormen en niet zoo ruw weg, dat dit verwijt zou worden uitgesproken, toch moest het 's Konings populariteit — zijne groote kracht — geheel wegnemen en het hem daardoor onmogelijk maken, om langer te regeeren, zooals hij tot nu toe geregeerd had.

Nog eene andere oorzaak deed toen aan die populariteit eene geweldige afbreuk.

Eerst fluisterend en geheimzinnig, toen luider en luider, en eindelijk met onweerstaanbare kracht deed zich de mare hooren, dat Koning Willem I ten tweeden male in het huwelijk zou treden; — en met wie? dát was het juist, wat het meest het Hollandsche volk schokte: de Koning zou hertrouwen met eene Gravin D'Oultremont, met eene Belgische, met eene Katholieke vrouw! Had men dat ooit kunnen denken van Koning Willem I, van den Vorst, die meende men, geheel vereenzelvigd was met het Protestansche Nederland! Zie, dat Koning Willem I 'slands gelden had verspild, om weer op den troon van België te komen, dat zou men, desnoods zijnde, nog over het hoofd hebben kunnen zien; maar zulk een huwelijk dat in het hart van elken aanhanger der

onvervalschte Dordtsche kerkleer tot de minste zenuw deed trillen van verontwaardiging, dat was te erg; dat moest den Koning alle liefde van het volk doen verliezen. De kansel droeg daartoe bij, om de populariteit van Willem I afbreuk te doen, door, met weinig bedekte zinspelingen, te spreken van Salomo, die op zijn ouden dag zich afgaf met vreemde vrouwen. Dat huwelijk met de Gravin D'Oultremont vervreemdde Koning Willem I geheel van het Hollandsche volk.

En toch had het Hollandsche volk hierin geheel en al ongelijk, en het legde hiermede een mate van bekrompenheid en vooroordeel aan den dag, die het niet tot eer strekt. Ieder man, zoowel de Koning als de minste landbouwer, heeft het volste recht, om, bij het sluiten van den heiligen band des huwelijks, alleen zijne eigene zielsneigingen te volgen, alleen de ingevingen te raadplegen van zijn eigen verstand; dat is een heilig recht, eene vrijheid, waarop niemand straffeloos inbreuk maakt; wie daarop inbreuk maakt die sticht groot kwaad; want dat leidt tot huwelijken, zóó ongelukkig, zóó rampzalig, dat zij overspel en echtbreuk haast verontschuldigen; of tot een ongehuwden staat, vaak gekenmerkt door losbandigheid en zedelijke onwaarde en die soms op roemlooze wijze den levensloop eindigt van den man, die de hoopvolste verwachtingen had gegeven. En men spreke niet van het staatsbelang, dat hier ook zou moeten gelden: dat is een verouderd begrip, dat te huis hoort in den tijd, toen

landen en volken nog beschouwd werden als het bijzonder eigendom van den vorst, waarover hij geheel naar willekeur kon beschikken; in ónze dagen heeft dat begrip niet de minste waarde meer; het lot der volken hangt niet meer af van de huwelijken der Koningen. Evenals de minste burger heeft thans de Koning het recht, om bij het sluiten van een huwelijk geheel naar eigen inzichten te handelen; Willem I heeft loffelijk en eervol gehandeld, toen hij zich in het huwelijk verbond met de door hem beminde Gravin D'Oultremont; en het Hollandsche volk had geheel onrecht, toen het zich aanmatigde, om die daad af te keuren en te veroordeelen.

Maar moge men Koning Willem I geen verwijt doen over zijn tweede huwelijk, evenwel is het ontegenzeggelijk, dat hij daardoor groote afbreuk deed aan zijne populariteit, die toch reeds sterk aan het dalen was; het Hollandsche volk wendde zich af van zijn Koning; de vergoeding van vroegere jaren werd vervangen door afkeer, die soms schimp en beleediging nabijkwam. Het kon een verstandig man als Willem I niet ontgaan, dat zijn tijd voorbij was; dat hij onmogelijk op eigenmachtige wijze kon blijven regeeren, zooals hij tot dien tijd toe had gedaan; dat hij voortaan regeeren moest volgens beginselen, waarmede hij zich niet kon vereenigen en die hem tegen de borst stonden. Daarom nam hij het besluit, om afstand te doen van de kroon; — een waardig, verstandig besluit, het beste, dat hij toen nemen

kon. Reeds in 1840 treedt Willem II op als de nieuwe Koning der Nederlanden; met hem begint voor ons de constitutioneele regeering in werkelijkheid; vóór dien tijd hadden wij dien regeeringsvorm alleen in naam.

Slechts weinig levensjaren bleven Koning Willem I nog over; hij bracht die in den vreemde door; hij stierf in den vreemde; en toen in 1843 de aloude Delftsche grafkelder zich opende, om 's Konings lijk te ontvangen, betoonde het volk niet die deelneming en droefheid, zelfs niet dien eerbied, die het anders doet blijken, wanneer een der vorsten uit het huis van Oranje naar de laatste rustplaats wordt gedragen.

IJdelheid der ijdelheden! Groote afwisseling van geluk en van ongeluk! wuftheid van de volksgunst! onbestendigheid van wat groot is op aarde! De gedachte aan dit alles dringt zich onwillekeurig op aan den geest, als men het oog vestigt op de regeering van Koning Willem I en bedenkt, hoe die regeering eindigde. Moest dan die zon, die zoo luisterrijk had geschenen, zoo droef en somber ondergaan!

Maar, in dat opzicht, is de tijd een weldadig trooster en heelmeeester; een bemiddelaar, die tot inkeer en bedachtzaamheid brengt, wie zich door blinde partijdrift liet medesleepen; een rechter, die met onkreukbare onzijdigheid het goede tegen het kwade in de weegschaal legt, den schuldige veroordeelt, maar ook den verongelijkte in eere herstelt.

De nakomelingschap vergoedt meestal, wat het oordeel van den tijdgenoot onbillijks heeft gehad.

Zoo zal het gaan met het eindoordeel, dat over de regeering van Koning Willem I zal worden uitgesproken. De waarheid huldigende, zal men groote misslagen en verkeerdheden kunnen aanwijzen in die regeering: dat vasthouden aan eene persoonlijke regeering, die alleen goed kan zijn bij een uitstekend Koning, — altijd eene zeldzame uitzondering bij het erfelijke koningschap, dien grooten najver op de uitoefening van het gezag, die ertoe aanspoort, om zelf alles te regelen en te besturen, — eene taak, waartoe zelfs uitstekende geestvermogens en werkkrachten soms niet voldoende zijn; dien afkeer van krachtige, onafhankelijke karakters; die neiging, om zich alleen te omgeven met staatsbeambten, geen eigen denkbeelden volgende, maar blindelings en werktuigelijk uitvoerende 's Konings bevelen en voorschriften; — ziedaar, hoofdzakelijk, wat in het staatsbeheer van Willem I valt af te keuren en te veroordeelen; wat aanleiding gegeven heeft tot de misslagen, die den Belgischen opstand hebben doen ontstaan; tot de zwakke en verkeerde wijze, waarop men aanvankelijk dien opstand tegenging; tot den te lang voortgezetzten onwil, om de scheuring van het Koninkrijk der Nederlanden te erkennen als een voldongen feit.

Wie dat alles aanwijst in de regeering van Willem I over het Koninkrijk der Nederlanden, die wijst niet anders aan,

dan wat waar is; — maar bepaalt hij zich daartoe met *alleen dát* aan te wijzen, dan geeft hij een onwaar beeld van die regeering, dan is hij onrechtvaardig jegens Willem I; hij moet ook zeggen, wat die Koning groots en uitstekends heeft gehad. Wilt gij ons een juist beeld geven van Willem I als Regent, zeg dan ook, dat hij uitmuntende geestvermogens heeft gehad, een vast karakter, eene onverpoosde werkzaamheid, eene geheele toewijding aan 's lands belangen; zeg dan ook, dat Willem I in werkelijkheid altijd Koning is geweest en zich als Koning wist te doen eerbiedigen; hij had niets van een speelpop, die alleen in beweging komt door de draden, waaraan anderen trekken; — zeg dan ook, dat de Koning de groote kunst verstond, om zich lange jaren door het Hollandsche volk afgodisch te doen vereeren; dat hij de liefde van dat volk onbepaald wist te verwerven en lang te behouden; dat hij vele goede instellingen heeft doen ontstaan, veel groots heeft gesticht, dat ten zegen van het land heeft gestrekt; dat hij met zorg en ijver waakte voor de eer van zijn land, en het Hollandsche volk aan hem jaren heeft te danken, die niet zonder roem en grootheid zijn geweest.

Neemt men dat alles in overweging, weegt men het goede tegen het kwade, dan zal het eindoordeel niet ongunstig uitvallen voor Koning Willem I: hij is meer geweest dan een gewoon Koning; onze geschiedenis moet met eerbied

van hem gewagen; hij verdient eene plaatsing onder de groote vorsten uit het huis van Oranje.

«C'était au temps du Roi Henri,
Messieurs, que se passa ceci».

In eene Fransche opera *Les Mousquetaires de la Reine* is dit het refrein, als de oude edelman, wat er voorviel in de dagen van den roemrijken Bearnees, verhaalt aan de jonge edellieden, die hem met spottend ongeduld aanhooren. Meer of min gaat het zoo met ieder oude van dagen, die tot een jonger geslacht spreekt:

«Wat kunnen wij bij dat verledene blijven stilstaan; wij hebben genoeg te doen met het heden, met het zorgen voor de toekomst; daarmee hebben wij de handen vol; onze taak is zwaar en veelzijdig.

Wij moeten de grondwet herzien, de verkiezingen beter regelen, de financiën in orde brengen; nieuwe wetboeken maken; 'slands verdediging vaststellen, leger en vloot organiseeren.

Wij moeten spoorwegen maken, havens en kanalen graven, rivieren verleggen; in overzeesche gewesten voor onzen handel nieuwe hulpbronnen scheppen, landengten doorboren, de eilanden van den Indischen archipel tot bloei brengen, de mijnen van de Ombiliën ontginnen.

Wij moeten geld winnen; wij moeten leven; wij moeten er ons vermaak van nemen, Parijs bezoeken, in het Zuiden, op badplaatsen onze gezondheid herstellen, te Monte Carlo met het spel ons fortuin beproeven, luieren aan het blauwe meer van Como, of moedig de Zwitsersche bergen beklimmen.

Kortom: wij hebben zooveel te doen, voor zooveel te zorgen, dat wij ons met niets anders kunnen bezighouden.

Dus, verveel ons niet langer met die oude histories over Koning Willem I en het jaar dertig».

17 Maart 1885.

W. J. KNOOP.

INHOUD.

	Bladz.
Inleiding	1
I. De Belgische Staatspartijen in 1830	4
II. Koning Willem I	56
III. De Koninklijke Staatsbeambten in België. Het leger	94
IV. De opstand.	114
V. Diplomatiek geknoei; het zoeken naar een Koning	147
VI. Verkiezing van Koning Leopold I.	176
VII. De volkswapening in Noord-Nederland. Het stelsel der volharding. Besluit	240

